

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

2

ROČNÍK 25 (LII)

PRAHA

ÚNOR

1979

CENA 10 KčS

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDELSKÁ

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

PRO ZEMĚDELSTVÍ

Vědecký časopis

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), doc. ing. Milan Brannický, CSc., ing. Emil Divil, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píř, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1979

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

K 30. VÝROČÍ ZALOŽENÍ RADY VZÁJEMNÉ HOSPODÁŘSKÉ POMOCI

Je tomu právě 30 let, kdy situace v oblasti mezinárodních vztahů a úkoly spojené s přechodem lidově demokratických států na cestu socialistické výstavby spolu s rozvílým socialismem v Sovětském svazu vedly na poradě konané ve dnech 5. až 8. ledna 1949 v Moskvě k rozhodnutí rozvinout mnohostrannou spolupráci, zaměřenou na širší využití vlastních zdrojů v rámci RVHP.

Za uplynulé období, tj. od založení RVHP až do dnešního období, se nesmírně posílila pozice společenství zemí RVHP. Členské země RVHP produkují v současné době zhruba jednu třetinu světové průmyslové výroby a jednu čtvrtinu světové zemědělské výroby, a to při asi 9% podílu na světovém půdním fondu. Podílely se za období let 1971–1975 zhruba 32 % na celosvětové sklizni pšenice, 33 % na světové produkci ječmene, 71 % na produkci slunečnice, 45 % na výrobě cukrovky, 23 % na produkci masa celkem, 33 % na celosvětové produkci mléka atp., přičemž se za uplynulé období u převážné většiny zemědělských produktů postavení společenství RVHP z celosvětového pohledu soustavně upevňovalo.

Nulno konstatovat, že stále se prohlubující účast ČSSR na realizaci Komplexního programu socialistické ekonomické integrace zemí RVHP s sebou přináší potřebu zodpovědět řadu teoretických a praktických otázek, umožňujících lépe analyzovat obecné zákonitosti rozvoje socialistické ekonomické integrace v oblasti zemědělsko-průmyslového komplexu, popř. zemědělsko-potravinářského komplexu. Tato potřeba je o to aktuálnější, že Československo jako země s rozvinutou ekonomikou, vyspělým zemědělstvím a potravinářským průmyslem se musí rychleji přizpůsobovat zásadním změnám jak vzhledem k rozvoji integračních procesů v rámci společenství zemí RVHP, tak i vzhledem k efektivnějším formám zapojení do celkové mezinárodní dělby práce. Zvýšení míry zapojení ČSSR do mezinárodní dělby práce a zejména pak v rámci socialistické ekonomické integrace odpovídá i základní strategii a dlouhodobým cílům československé hospodářské politiky.

K 30. výročí založení RVHP byla ve Výzkumném ústavu ekonomiky zemědělství a výživy i v dalších institucích dokončena řada prací zabývajících se rozbořem a hodnocením ekonomických aspektů spolupráce Československa s bratrskými zeměmi na úseku ZPK a v tomto smyslu je možno vydání následujícího monotematického čísla považovat za aktuální příspěvek vědeckovýzkumné základny v poznávacím procesu.

Prvá stať 30 let vývoje spolupráce členských zemí RVHP je zaměřena na vyjasňování obecných podmínek rozvoje spolupráce členských zemí RVHP na úseku ZPK, resp. ZPoK. Vytýčuje základní cíle zemědělské politiky zemí RVHP a formuluje nezbytnost řešení agrární otázky z vnitřních i vnějších aspektů. Podrobně analyzuje vznik, význam a charakter RVHP, jeho současné a perspektivní úkoly při uspokojování výživových potřeb obyvatelstva zemí RVHP.

V článku *Dlouhodobé vývojové tendence v rozvoji zemědělsko-potravinářské výroby a materiálně technické základny členských zemí RVHP* jsou na základě bohatého statistického materiálu shrnuty všechny rozhodující vývojové tendence předchozích let a poskytnuta konkrétní představa o výsledcích rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby a postavení ZPK v rámci celého národního hospodářství. Závěrem je analyzována pozice rozhodujících zemědělskopotravinářských produktů zemí RVHP jako celku v rámci celosvětové zemědělské produkce.

Článkem *Některé nové faktory ve vývoji vnějších vztahů ZPK členských zemí RVHP* jsou charakterizovány obecné podmínky a nové faktory působící na rozvoj vnějších vztahů a objasňováno postavení, jež se dostává zahraničnímu obchodu produkty ZPK v rámci celkového zahraničního obchodu.

Na předchozí článek logicky navazuje dílčí úvaha s názvem *Ekonomická efektivnost čs. zahraničního obchodu výrobky ZPoK, zkoumající účinnost čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými produkty ve vztahu k zemím RVHP na příkladu sedmi objemově rozhodujících zbožových skupin*.

V článku *Současnost a perspektivy československo-sovětské spolupráce v oblasti ZPK* jsou uvedeny dílčí náměty k možnostem a perspektivám československo-sovětské spolupráce na úseku ZPK s přihlédnutím k dlouhodobým cílovým programům.

Lze jen doufat, že široká odborná veřejnost pozitivně přijme záměr redakce časopisu *Zemědělská ekonomika* vydat u příležitosti 30. výročí založení RVHP monotematické číslo, jež podrobně rozebírá rozsáhlou činnost RVHP na daném úseku, dokumentuje úspěchy nastoupené cesty rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby, poukazuje i na dílčí problémy spolupráce a v neposlední řadě vytyčuje další perspektivy integračních tendencí v rámci společenství zemí RVHP.

Ing. J. Kunc, CSc., vědecký redaktor

Rok 1979, do kterého vstupujeme, je rokem, kdy celá naše socialistická veřejnost, všichni pokrokoví lidé a především družstevní rolníci, pracovníci státních statků a všichni, kteří pracují v jednom z důležitých odvětví našeho národního hospodářství — v socialistickém zemědělství, vítají třicáté výročí rozvoje socialistického zemědělství soustavným úsilím za dosažení nejvyšších výsledků. Je to již třicet let, kdy z tribuny historického IX. sjezdu Komunistické strany Československa soudruh Klement Gottwald ve zprávě ústředního výboru strany zdůraznil:

„Musíme pro socialismus získat vesnici, malého a středního rolníka a izolovat vesnického boháče... Blok, svazek dělnictva se základní masou pracujícího rolnictva je pro přechod vesnice k socialismu nezbytností... neboť tak stojí otázka. Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu.“

Dnes, kdy u příležitosti tohoto významného výročí hodnotíme dosažené výsledky třicetiletého budování a rozvoje socialistického zemědělství, si ještě jasněji uvědomujeme hluboký marxisticko-leninský význam závěrů historického IX. sjezdu Komunistické strany Československa.

Současně s tímto významným výročím v rozvoji naší socialistické společnosti si v tomto roce připomínáme třicet let, které uplynuly od vzniku Rady vzájemné hospodářské pomoci, kdy Československo se stává jedním ze zakládajících členů tohoto významného společenství socialistických států.

Jestliže vysoce hodnotíme výsledky dosažené za třicet let rozvoje socialistického zemědělství jednotnými zemědělskými družstvy, státními statky a ostatními pracujícími v zemědělství za širokého přispění dělníků a příslušníků pracující inteligence ze strojírenství, chemického průmyslu, stavebnictví a dalších odvětví národního hospodářství, plně si dnes uvědomujeme, že výrazný podíl na těchto výsledcích má zároveň třicetiletá spolupráce členských zemí RVHP, jejíž výsledky jsou ve všech odvětvích socialistického zemědělství v široké míře využívány.

KE VZNIKU A ROZVOJI SVĚTOVÉ SOCIALISTICKÉ SOUSTAVY

Vítězství Velké říjnové socialistické revoluce je historickým mezníkem společenského vývoje v dějinách lidstva. Je počátkem nové epochy ve společenském vývoji — epochy rozpadu a konečného zániku kapitalismu a počátkem vzniku a postupného vítězství socialismu.

Vznikem prvního socialistického státu na světě a konečným vítězstvím socialismu v Sovětském svazu, vítězstvím revolučního hnutí v Mongolsku v roce 1921 dochází zároveň k značnému oslabení kapitalistické soustavy, která tím ztrácí celosvětový charakter, neboť z kapitalistické soustavy se vyděluje země s více než 150 milióny obyvatel, s obrovským výrobním potenciálem a s téměř „nevyčerpatelným“ přírodním bohatstvím. Je to zároveň počátek všeobecné krize kapitalismu, kdy dochází k prohloubení a zostření vnitřních antagonistických rozporů ve vývoji kapitalistické společnosti.

Celosvětový dějinný význam Velké říjnové socialistické revoluce a výstavby socialismu v Sovětském svazu spočívá především v tom, že v praxi byla potvrzena velká živoucí síla učení marxismu-leninismu o zákonitostech společenského vývoje, především o zákonitostech revoluční porážky kapitalismu, přechodu od kapitalismu k socialismu a výstavby nové socialistické společnosti.

Praxí byly ověřeny Leninovy závěry o tom, že svržení kapitalismu a výstavbu nové socialistické společnosti je možné uskutečnit pouze socialistickou revolucí, že rozhodující silou socialistické revoluce je dělnická třída, která své poslání jako tvůrce nového společenského řádu může splnit pouze v pevném svazku s ostatními pracujícími, především s pracujícím rolnictvem.

V krátkém dějinném období ze zaostalého carského Ruska vyrůstá a mohutně se rozvíjí světová hospodářská velmoc — Sovětský svaz — s rozvinutým socialistickým hospodářstvím, které v současném období zaujímá v řadě výrobních odvětví, v rozvoji vědy a techniky přední místo ve světě. Stát, kde poprvé vzali moc do svých rukou dělníci a rolníci, kteří pod vedením komunistické strany nastolili diktaturu proletariátu, aby na základě této politické moci, vyjadřující zájmy převážné části pracujících, vybudovali v úzkém svazku s ostatními pracujícími ekonomicky silné socialistické hospodářství a na tomto základě upevňovali sovětskou moc.

Ekonomická moc Sovětského svazu, jednota a morální síla jeho lidu zvítězila ve velkém boji proti fašistickému Německu a jeho spojencům. Sovětský lid po roce 1945 přistoupil k obnovení válkou zničeného hospodářství a vytvořil podmínky pro ještě rychlejší dostavbu socialismu a k postupnému přechodu ke komunistické výstavbě.

K výstavbě socialismu bezprostředně po porážce německého fašismu a japonského militarismu po roce 1945 přistoupily Polsko, Československo, Jugoslávie, Albánie, Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, Vietnamská lidově demokratická republika a Korejská lidově demokratická republika. V Číně vítězí socialistická revoluce v roce 1949. V Evropě vzniká v tomto období nový socialistický stát — Německá demokratická republika. V roce 1959 zvítězil nad vnitřní reakcí podporovanou americkým imperialismem lid Kuby a přistupuje k výstavbě socialismu.

Nedílnou součástí teorie světové socialistické revoluce je koncepce internacionalizace diktatury proletariátu a vytvoření světové socialistické soustavy na základě socialistického společenství států a národů. Lenin viděl velké poslání proletariátu země, která první vstoupí na cestu výstavby socialismu, především v tom, že bude příkladem pro proletariát ostatních zemí a bude vytvářet všechny podmínky pro jeho získání pro socialismus.

Komunistická strana a lid Sovětského svazu, řídící se ve své politice učení marxismu-leninismu, splnili a plní v současné době své internacio-

nální poslání. Sovětský svaz se stal od samého počátku oporou pro všechny socialistické země. Na základě dvoustranných forem spolupráce a vzájemné pomoci jim poskytoval všestrannou pomoc při řešení všech problémů spojených s přestavbou národního hospodářství i jeho jednotlivých výrobních odvětví. V pozdějších letech vedla tato dvoustranná spolupráce k všestrannému rozvoji spolupráce a vzájemné pomoci socialistických zemí v oblasti politického, hospodářského a kulturního rozvoje. Řada zemí Evropy, Asie a Latinské Ameriky vytvořila tak společenství socialistických států s ekonomickou základnou stejného typu (socialistickou), vyjádřenou socialistickým vlastnictvím výrobních prostředků a rozvíjejícími se socialistickými výrobními vztahy, státním zřízením stejného typu — vládou lidu v čele s dělnickou třídou a jednotnou ideologií — marxismem-leninismem.

Rozvoj a upevňování vzájemných vztahů socialistických států byl počátkem rozvoje světové socialistické soustavy. Světová socialistická soustava je charakterizována jako hospodářské, sociální a politické společenství svrchovaných socialistických států, spjatých jednotou zájmů a cílů při budování socialismu a komunismu.

Zkušenosti z více jak třicetiletého období rozvoje světové socialistické soustavy ukazují na působení obecných zákonitostí rozvoje v konkrétní realizaci úkolů a opatření v jednotlivých oblastech mezinárodní spolupráce socialistických zemí, vyjadřující v konkrétních formách působení ekonomických zákonů socialismu v této oblasti.

Jednou z nejzákladnějších zákonitostí rozvoje světové socialistické soustavy je vývoj socialistické internacionalizace hospodářského a politického života v socialistických zemích, vyjadřující jednu z hlavních stránek dějinného poslání socialismu — postupně řešit a rozvíjet proces internacionalizace materiálního a duchovního života lidské společnosti, začínající již za kapitalismu, vyřešit národnostní otázku v celosvětovém měřítku na zásadách proletářského internacionalismu a vytvořit tak podmínky k výstavbě beztřídní společnosti — komunismu.

Upevnění světové socialistické soustavy je výsledkem tvůrčí politiky komunistických a dělnických stran socialistických zemí, vycházející ze samé podstaty socialismu, z objektivně dané nutnosti upevňování přátelství a semknutosti pracujících těchto zemí na zásadách socialistického internacionalismu — na zachování státní svrchovanosti, samostatnosti a rovnoprávnosti národních zájmů, respektování suverenity, dobrovolnosti, vzájemné výhodnosti a bratrské pomoci.

Současné výsledky třicetiletého vývoje světové socialistické soustavy ukazují na dosažení vysokého stupně rozvoje socialistických výrobních vztahů v socialistických zemích. Například v Sovětském svazu je zakončena výstavba rozvinuté socialistické společnosti a v převážné části socialistických zemí, včetně ČSSR, bylo přistoupeno k výstavbě rozvinuté socialistické společnosti. Bylo dosaženo významných výsledků v rozvoji mezinárodní socialistické spolupráce, zvýšil se výrazně podíl socialistických zemí na celosvětové produkci ve všech odvětvích hospodářského rozvoje. Upevnilo se jejich mezinárodní postavení. Rozvoj a ekonomické upevňování světové socialistické soustavy se stává zároveň významným činitelem ve vývoji světového revolučního hnutí.

XXV. sjezd KSSS a sjezdy ostatních komunistických a dělnických stran socialistických zemí přijaly a s úspěchem realizují program boje za mír a mezinárodní spolupráci, za svobodu a nezávislost národů. Upevňuje

se svazek pracujících socialistických zemí s dělnickou třídou vyspělých kapitalistických států a s národně osvobozeným hnutím v různých zemích světa.

Na XXV. sjezdu ve svém vystoupení L. I. Brežněv podtrhl tu skutečnost, že „rozvoj socialistických zemí, růst jejich síly, zvýšení blahodárného vlivu zahraniční politiky těchto zemí — to dnes tvoří hlavní směr společenského pokroku lidstva. Přitažlivost socialismu ještě více vzrostla na pozadí krize, která zachvátila kapitalistické země.“¹⁾

Národy zemí světové socialistické soustavy ukazují cestu koloniálním a závislým národům i těm, které se již osvobodily od koloniálního útlatku nebo se vymanily z hospodářské závislosti a připravují se nebo již řeší rozvoj národního hospodářství vlastními silami a prostředky. Jim poskytují socialistické státy a především Sovětský svaz všestrannou pomoc. V tomto procesu zapojování světového proletariátu do celosvětového protimperialistického hnutí uplatňují Sovětský svaz a ostatní socialistické země zásadu proletářského internacionalismu, vyjadřující třídní svazek dělníků a ostatních pokrokových lidí všech zemí v boji proti imperialismu, za vítězství socialismu a v konečné fázi komunismu.

K VYTVOŘENÍ RADY VZÁJEMNÉ HOSPODÁŘSKÉ POMOCI A ROZVOJI SPOLUPRÁCE ČLENSKÝCH ZEMÍ RVHP

Potřeba přistoupit k rozvoji a upevňování spolupráce v rámci světové socialistické soustavy po roce 1945 v souladu se zákonitostmi vývoje socialismu a požadavky ekonomických zákonů socialismu byla řešena komunistickými a dělnickými stranami většiny socialistických zemí vytvořením Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Mladé lidově demokratické státy Evropy, kde dělnická třída v čele s marxisticko-leninskou stranou vzala po roce 1945 moc do svých rukou s rozhodnutím budovat ve svých zemích socialismus, byly postaveny před řadu velmi složitých hospodářských a politických problémů.

Národní hospodářství ve všech těchto zemích a nejvíce v Sovětském svazu, který nesl největší tíhu druhé světové války, bylo značně zničeno. V prvních letech po válce bylo nutné nejen obnovovat válkou zničené národní hospodářství, ale zároveň řešit v ostrém třídním boji s vnitřními a zahraničními nepřáteli hospodářské i politické přeměny jako nutné předpoklady k přechodu k socialistické výstavbě.

Takovými podmínkami bylo znárodnění velké části průmyslu, především odvětví těžkého průmyslu, dále dopravy, spojů, bank a zahraničního obchodu. Na vesnici jako jedna z podmínek upevňování dělnicko-rolnického svazku byla vyvlastněna půda velkostatkářů a kulaků a předána do rukou bezzemků, drobných a středních rolníků.

Ve všech odvětvích národního hospodářství bylo bezpodmínečně nutné zvyšovat výrobu. Rozvíjející se dvoustranná spolupráce lidově demokratických států, především se Sovětským svazem, tomu napomáhala. V období let 1945—1948 se imperialistické státy v čele s USA snažily s pomocí vnitřní reakce a kontrarevolučních sil i embarga zmařit úsilí lidově demokratických států a zvrátit vývoj v těchto zemích zpět ke kapitalistickým pořádkům.

¹⁾ XXV. sjezd KSSS. Praha, Svoboda 1977, str. 27

Situace v mezinárodních vztazích a úkoly spojené s přechodem lidově demokratických států k socialistické přestavbě a s rozvojem socialismu v Sovětském svazu, v souladu s požadavky objektivně působících zákonů socialismu vedly na poradě představitelů komunistických a dělnických stran i vlád lidově demokratických států a Sovětského svazu, konané před třiceti lety ve dnech 5.—8. ledna 1949 v Moskvě, k rozhodnutí přistoupit k rozvinutí mnohostranné spolupráce zaměřené na širší využití vlastních zdrojů v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Rada vzájemné hospodářské pomoci se tímto stává důležitým politickým a ekonomickým seskupením, tvořícím společenství socialistických států, rozvíjející spolupráci v rámci světové socialistické soustavy.

Zakládajícími členy Rady vzájemné hospodářské pomoci se staly Bulharská lidová republika (BLR), Maďarská lidová republika (MLR), Polská lidová republika (PLR), Rumunská socialistická republika (RSR), Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) a Československá socialistická republika (ČSSR). Již v únoru 1949 byla za člena RVHP přijata Albánie a o rok později v říjnu 1950 Německá demokratická republika (NDR). V pozdějším období (v červnu 1962) přistoupila Mongolská lidová republika (MoLR), na XXVI. zasedání Rady v červenci 1972 byla přijata za člena RVHP Republika Kuba a v červnu 1978 na XXXII. zasedání v Bukurešti Vietnamská socialistická republika. Albánie, i když zůstává členem RVHP, se od roku 1961 spolupráce v Radě nezúčastňuje.

S členskými zeměmi RVHP spolupracují (aniž by se staly členy) Socialistická federativní republika Jugoslávie (SFRJ) od roku 1964, Finská republika od roku 1973 a od srpna 1975 Mexiko. Jako pozorovatelé jsou na základě dohody zváni na zasedání RVHP a jejich orgánů představitelé Korejské lidově demokratické republiky, Laosu, Angoly, Etiopie a Čínské lidové republiky, která od roku 1960 své pozorovatele na zasedání nevysílá.

Činnost Rady vzájemné hospodářské pomoci vychází z požadavků a potřeb, určených rozvojem národního hospodářství jednotlivých členských zemí, a ze společných úkolů, zaměřených na ekonomické a politické upevňování socialistického společenství jako celku. Tyto požadavky a potřeby určují zaměření rozvoje spolupráce RVHP na plnění úkolů rychlejšího rozvoje výrobních sil při dosahování vysoké úrovně vědeckotechnického rozvoje a maximálního zvýšení ekonomické efektivity společenské výroby, na přednostní zajišťování rostoucí potřeby národního hospodářství členských zemí na období dlouhodobé perspektivy palivy, energií a surovinami, modernizování zařízení, zemědělskými, potravinářskými a dalšími výrobky široké potřeby, a to v podstatě z výroby a racionálním využití zdrojů členských zemí RVHP. Plnění těchto úkolů postupně pomůže zajišťovat zvýšení hmotné a kulturní úrovně pracujících členských zemí Rady, sbližovat a vyrovnávat úroveň ekonomického rozvoje členských zemí, rozšiřovat kapacitu a stabilitu světového socialistického trhu, a v konečné míře upevňovat obranyschopnost členských zemí RVHP.

Plnění takto vymezených úkolů v rámci spolupráce členských zemí RVHP přispělo za třicet let k sjednocení sil a prostředků vynakládaných na rychlejší a efektivnější řešení důležitých problémů socialistické přestavby národního hospodářství členských zemí v počátečním období a k efektivnějšímu vývoji socialistického hospodářství v pozdějším období. Úsili Rady se zaměřilo na plánovitý rozvoj národního hospodářství členských zemí, na urychlení ekonomického a technického rozvoje jeho jednotlivých odvětví

se zřetelem na země s nízkou úrovní rozvoje průmyslu, na soustavný růst produktivity práce a tím na podstatné zvyšování životní úrovně pracujících jednotlivých zemí na základě postupného vyrovnávání jejich ekonomické úrovně.

Výsledky, kterých za toto poměrně krátké období členské země Rady dosáhly ukazují, že cíle a úkoly stanovené v počátečním období rozvoje byly splněny. Bylo dosaženo vysoké úrovně rozvoje výrobních sil v jednotlivých zemích RVHP, byly úspěšně splněny úkoly stanovené sjezdy komunistických a dělnických stran členských zemí Rady v jednotlivých etapách vývoje, především za poslední pětiletky.

Soustavný růst národního důchodu v členských zemích zajistil podstatné zvýšení hmotné a kulturní úrovně pracujícího lidu. Rozšířily se zahraničně obchodní vztahy mezi členskými zeměmi, postupně se sblížuje a vyrovnává úroveň jejich ekonomického rozvoje.

Členské země RVHP, jejichž počet obyvatel tvoří přibližně 9 % z celkového počtu obyvatel ve světě, zvýšily za posledních 25 let svého rozvoje národní důchod 6,5krát, zatímco v celosvětovém měřítku se národní důchod zvyšuje za totéž období pouze 3,5krát, ve vyspělých kapitalistických státech 2,8krát, v rozvojových zemích 3,3krát. Průměrný roční přírůstek národního důchodu za období posledních tří pětiletěk představuje v zemích RVHP 6,6 %, v celosvětovém měřítku 4,9 %, ve vyspělých kapitalistických státech 4,3 %, z toho v USA pouze 3,4 %, v rozvojových zemích 4,9 %. Tento růst národního důchodu je podmíněn růstem investic do národního hospodářství a výsledky dosahovanými z hlediska využití investic v jednotlivých odvětvích národního hospodářství, především v průmyslu.

Tak například za období posledních tří pětiletěk investice do národního hospodářství v zemích RVHP vzrostly téměř třikrát, v zemích EHS 1,9krát, v USA 1,5krát. Průměrné roční tempo růstu investic za toto období dosáhlo v členských zemích RVHP 7,4 %, v zemích EHS 4,3 %, v USA pouze 2,7 %.

Objem průmyslové výroby za posledních 25 let (1950—1975) v členských zemích RVHP vzrostl téměř 10krát, v celosvětovém měřítku 4,7krát, ve vyspělých kapitalistických státech 3,1krát, v rozvojových zemích 6,7krát. Roční tempa růstu průmyslové výroby za období posledních tří pětiletěk ukazují na převahu zemí RVHP, které dosáhly průměrného ročního přírůstku 8,1 %, zatímco v celosvětovém měřítku bylo dosaženo 6,0 %, ve vyspělých kapitalistických státech 4,3 %, v USA 3,5 % a v rozvojových zemích 7,3 %. Také podíl zemí RVHP na celosvětové průmyslové produkci za období posledních tří pětiletěk (1961—1975) značně stoupl. Například u výroby elektrické energie ze 17,3 % v roce 1960 na 21,3 % v roce 1975, u výroby oceli za totéž období z 24,9 % na 30,0 %, u nafty z 15,2 % na 19,2 %, u přírodního plynu z 11,4 % na 24,5 %, u průmyslových hnojiv z 21,5 % na 32,9 %, u cementu z 21,1 % na 28,0 %, u tkanin ze 14,6 % na 19,3 % a u cukru z 20,5 % na 26,4 %.

Podobně například tempa růstu hrubé zemědělské produkce za období 1960—1975 jsou u členských zemí RVHP relativně vysoká. Hrubá zemědělská produkce se za toto období v zemích RVHP zvýšila o 44 %, v celosvětovém měřítku o 42 %, ve vyspělých kapitalistických státech o 34 %, v USA o 25 %. Podíl zemí RVHP na celosvětové produkci zrnin činil v roce 1976 20,1 %, z toho u pšenice 30,0 %, u ječmene 43,9 %, u cukrovky

47,0 %, u brambor 53,2 %, u masa 20,9 %, u mléka 32,3 % a u vajec 21,0 %. Tento podíl se podstatně zvýšil u živočišných produktů za období posledních tří pětiletok a zůstal na stejné úrovni nebo se i snížil u rostlinných produktů.

Jenom například za poslední pětiletku objem vytvořeného národního důchodu u zemí RVHP proti roku 1970 stoupl o 36 %, úroveň společenské produktivity práce o 33 %, objem investic o 46 %, průmyslové výroby o 45 %, zemědělské produkce i přes v celku nepříznivé podmínky o 14 %, přeprava zboží o 36 % a vzájemná výměna zboží se zvýšila o plných 100 %. Tyto výsledky (jak uvedl předseda rady ministrů SSSR s. A. Kosygin na XXX. zasedání Rady) dosažené členskými zeměmi RVHP jsou podstatně vyšší než za předcházející desetiletí. Tyto příznivé tendence vývoje národního hospodářství členských zemí RVHP se ještě zesilují v letech současné pětiletky (1976—1980). Umožňují přitom výrazně zvyšovat hmotnou a kulturní úroveň obyvatel členských zemí RVHP.²⁾

Významným faktorem v rozvoji světové socialistické soustavy je ekonomická síla Sovětského svazu. Síla a moc sovětské ekonomiky spolu s vysokou úrovní rozvoje vědy a techniky Sovětského svazu tvoří rozhodující zdroje ekonomického rozvoje členských zemí RVHP. Postavení Sovětského svazu v ekonomickém rozvoji členských zemí RVHP je určováno jeho vysokými podíly na výrobě jednotlivých odvětví národního hospodářství. Tak na celkové průmyslové výrobě členských zemí RVHP se Sovětský svaz podílí 75 %, na zemědělské výrobě přibližně 58 % a 69 % na tvorbě národního důchodu. Sovětský svaz dnes zaujímá světové prvenství v těžbě uhlí, železné a manganové rudy, ve výrobě koksu, válcovaných materiálů, elektrických lokomotiv a železničních vozů, cementu, vlněných tkanin, cukru a řady dalších produktů průmyslové výroby. Přitom v socialistických zemích je v současné době soustředěno více než 50 % světových zásob paliv a dalších energetických zdrojů, okolo 50 % železné rudy, 90 % manganové rudy, 85 % draselných solí, třetina světových zásob fosfátů a další.

Vysoká úroveň rozvoje socialistické výroby v členských zemích RVHP, jejich široká spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci, ohromné přírodní bohatství, rozvoj socialistické vědy a techniky i sociální a kulturní úroveň pracujícího lidu v socialistických zemích vytvářejí příznivé podmínky pro rozvoj a upevňování jejich národních ekonomik, což vede k ekonomické a politické nezávislosti jednotlivých členských zemí a tím i k upevňování hospodářské síly celého socialistického společenství zemí RVHP jako základní součásti světové socialistické soustavy.

Rozvoj a hospodářské upevnění světové socialistické soustavy se v současné době stává důležitým činitelem dějinného významu ve vývoji světového revolučního hnutí.

Velmi výstižně současnou světovou hospodářskou situaci charakterizoval na XXV. sjezdu KSSS předseda rady ministrů SSSR A. N. Kosygin ve zprávě Hlavní směry rozvoje národního hospodářství SSSR na léta 1976—1980: „Kapitalistický svět je od druhé poloviny roku 1974 v období hluboké hospodářské krize. Je to organický neduh kapitalistické soustavy, zostřený dlouhodobou militarizací ekonomiky a růstem vojenských výdajů, nesmírně silnou inflací, poruchami měnového a finančního mechanismu a oslabení důvěry ke kapitalistickým měnám, jakož i strukturální krizí,

²⁾ Hamouz-Moudrý, Šťastný: Hospodářský vývoj zemí RVHP. Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, listopad 1976

jako je energetická. V kapitalistických zemích dosáhla vysokého stupně nezaměstnanost a sílí boj pracujících za jejich práva.“³⁾

Dále se ve zprávě ÚV KSSS zdůrazňuje: „Odpověď na stěžejní otázky společenského rozvoje dává socialistický svět. Sjezdy bratrských stran v socialistických zemích, XXV. sjezd naší leninské strany a rovněž příprava, která se rozvinula ke sjezdům v řadě dalších zemí, přesvědčivě ukazují, že socialistické společenství má jasné perspektivy rozvoje, založené na soustavném růstu plánované ekonomiky. Naše cíle a tvůrčí záměry, naši dlouhodobou politiku vysvětlujeme veřejně celému světu, protože všechny naše plány odpovídají zájmům širokých pracujících mas, zájmům míru a sociálního pokroku.“⁴⁾

„Nadále spojuvat úsilí SSSR a zainteresovaných členských států RVHP o společné komplexní plnění úkolů, týkajících se rozšiřování těžby a výroby hlavních druhů surovin, paliva, materiálů, strojírenských výrobků a spotřebního zboží a rozvoje dopravy na základě společně sestavovaných dlouhodobých programů. Důsledně rozvíjet nové směry společné plánovací činnosti a k praktické spolupráci s členskými státy RVHP uplatňovat efektivní organizační formy výrobně hospodářských styků, aktivně využívat možností mezinárodní specializace a výrobní kooperace. Zajišťovat užší koordinaci a spojování úsilí SSSR s ostatními členskými státy RVHP při plnění úkolů vědeckotechnického pokroku.“⁵⁾

Proto dalšímu rozvoji hospodářské a vědeckotechnické spolupráce členských států RVHP byla věnována velká pozornost na všech posledních zasedáních RVHP a zvláště na posledních sjezdech komunistických a dělnických stran členských států RVHP v roce 1976.

V duchu závěrů XXV. sjezdu KSSS představitelé ostatních komunistických a dělnických stran členských států RVHP na sjezdech svých stran podtrhovali zákonitou nutnost zdokonalovat dosavadní osvědčené formy, zavádět a plně využívat nové, efektivnější formy a metody ekonomické spolupráce.

Jednou ze základních podmínek pro splnění úkolů, které určuje Směrnice pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1976 až 1980, schválená XV. sjezdem KSČ (duben 1976), je prohlubování aktivní účasti československé ekonomiky v mezinárodní dělbě práce. Jak je v dokumentu zdůrazněno, je nutné „tuto zásadu dodržovat na všech stupních řízení národního hospodářství, zejména při zdokonalování struktury výroby, její technickoekonomické úrovně a kvality.“⁶⁾

Pro dynamický rozvoj národního hospodářství ČSSR v tomto pětiletí je nezbytné rozvíjet a prohlubovat všestrannou hospodářskou vědeckotechnickou spolupráci se socialistickými zeměmi, především se Sovětským svazem. Směrnice pro hospodářský a sociální rozvoj ČSSR v letech 1976 až 1980 zdůrazňuje nutnost vycházet z toho, že: „... intenzivní zapojení československé ekonomiky do procesu socialistické ekonomické integrace je nezbytným předpokladem pro řešení základních problémů rozvoje národního hospodářství ČSSR a pro další růst jeho efektivnosti; těsné spojení naší ekonomiky s ekonomikou Sovětského svazu, s jeho mohutným vědeckotechnickým a výrobním potenciálem a s jeho velikým přírodním

³⁾ XXV. sjezd KSSS — Dokumenty a materiály. Praha, Svoboda 1976, str. 90

⁴⁾ XXV. sjezd KSSS — Dokumenty a materiály. Praha, Svoboda 1976, str. 91

⁵⁾ tamtéž, str. 191

⁶⁾ Sborník hlavních dokumentů XV. sjezdu KSČ. Praha, Svoboda 1976, str. 165

bohatstvím je hlavní zárukou stability a dynamiky hospodářského rozvoje ČSSR.

Ve státních a hospodářských plánech a při jejich realizaci důsledně zajišťovat československé závazky vyplývající z mnohostranných integračních opatření, z koordinací plánů s jednotlivými členskými státy RVHP, jakož i z dalších mnohostranných i dvoustranných dohod.

Rozvíjet nové směry plánovací činnosti členských států RVHP, aktivně se zúčastnit společného rozpracování otázek spojených se zabezpečením dlouhodobých potřeb členských států RVHP palivy, energií, surovinami, materiály, moderními stroji a zařízeními, potravinami a spotřebním zbožím, jakož i s koordinovaným rozvojem dopravy.⁷⁾

Spolupráce členských států RVHP se musí stát v příštích pěti letech postupně ještě účinnější a více pomáhat při řešení složitých úkolů současných pětiletých plánů v dalším ekonomickém a politickém vývoji, před nimiž stojí nejen jednotlivé členské státy Rady, ale celé socialistické společenství států RVHP.

Základem k tomu je úspěšná realizace úkolů a opatření vyplývajících z *Komplexního programu dalšího prohlubování a zdokonalování spolupráce a rozvoje socialistické ekonomické integrace členských států RVHP*, přijatého na XXV. zasedání Rady v červenci 1971.

Přijetí Komplexního programu se stalo počátkem kvalitativně nové etapy rozvoje spolupráce členských zemí RVHP, kdy socialistické země přechází postupně od jednotlivých integračních opatření k formám komplexního řešení mezinárodních integračních vztahů.

Komplexní program obsáhl celý soubor úkolů a opatření, vyjadřující v celém svém rozsahu základní obsahové zaměření spolupráce členských států RVHP na období 15—20 let.

Tato opatření v podstatě odrážejí tři základní oblasti, na které se zaměřila a v současné době se plně rozvíjí spolupráce členských zemí Rady. Je to především skupina úkolů tvořících soubor systémových opatření v oblasti koordinace hospodářské politiky, plánovací činnosti, ve vědě a technice, v devizově finanční oblasti, v zahraničním obchodě, při zřizování mezinárodních hospodářských sdružení a společných podniků, v normalizaci a právní oblasti. Do druhé skupiny spadají úkoly a opatření, jejichž realizace se uskutečňuje bezprostředně ve výrobním procesu, v materiální sféře, a třetí skupina zahrnuje institucionální opatření, která doplňují první dvě skupiny a jsou uplatňována především v činnosti Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Jak již ukazují výsledky a zkušenosti z několikaleté realizace úkolů a opatření stanovených Komplexním programem v oblasti plánovací činnosti, vede společná koordinace plánovaných hospodářských úkolů a problémů, počínaje rozpracováním prognóz dlouhodobého vývoje, včetně koordinace společných úkolů v investiční činnosti, ve specializaci a kooperaci výroby a v oblasti vzájemné výměny zboží, k postupnému prohloubení koordinace dlouhodobého rozvoje výrobně ekonomických oblastí členských zemí RVHP.

Základní a také nejrozsáhlejší oblastí spolupráce členských států Rady v rámci realizace Komplexního programu je celý komplex úkolů a opatření zasahujících do jednotlivých odvětví národního hospodářství zemí — průmyslu, zemědělství, stavebnictví, vodního hospodářství, dop-

⁷⁾ tamtéž, str. 165—166

ravy a široké oblasti vědeckotechnické spolupráce. Spolupráce členských zemí v této oblasti vytváří nejprůzračnější podmínky k budování a rozvoji integrovaných celků a částí, vyznačujících se vysokými technickými a ekonomickými parametry v souladu s požadavky světového vývoje.

Institucionální opatření Komplexního programu, jejichž realizace sleduje zdokonalování činnosti dosavadních i nových společných ekonomických organizací členských zemí RVHP, vedou k posílení účinnosti úkolů a opatření prvních dvou oblastí realizace Komplexního programu při rozvoji socialistické ekonomické integrace.

Celá řada forem, metod a prostředků uplatňovaných v současné době při realizaci společných úkolů Komplexního programu byla převzata ze zkušeností třicetiletého vývoje hospodářské a vědeckotechnické spolupráce členských zemí Rady, ty byly doplněny novými dokonalejšími formami, metodami a prostředky, odpovídajícími úkolu prohlubování a zdokonalování spolupráce a rozvoji socialistické ekonomické integrace členských zemí RVHP. Jde především o pojetí komplexnosti řešení a dlouhodobý charakter integračních opatření v oblasti plánovací činnosti, ve výrobní sféře, v koordinaci vědeckotechnické spolupráce, což vedlo a vede k vytváření předpokladů a podmínek pro intenzivnější a komplexnější rozvíjení integračního procesu v rámci společenství socialistických států v Radě vzájemné hospodářské pomoci.

Významnou formou spolupráce zemí RVHP, která vznikla v průběhu prací na koordinaci plánů dlouhodobého rozvoje národního hospodářství členských států RVHP, je rozpracování dlouhodobých cílových programů spolupráce členských států RVHP v nejdůležitějších odvětvích ekonomiky na období 10–15 let, navazující úzce na úkoly Komplexního programu.

Úkoly dlouhodobých cílových programů se po jejich přijetí v Radě (roku 1978) realizují pro oblast palivoenergetických a surovinových odvětví, pro prohloubení rozvoje specializace a kooperace výroby ve strojírenství, ve výrobě hlavních druhů potravin, ve výrobě spotřebního průmyslového zboží a v dopravě.

Politický význam realizace dlouhodobých cílových programů je novým přístupem k rozvoji spolupráce členských zemí RVHP, jak zdůraznil XXV. sjezd KSSS: „...společným úsilím zajistit rychle rostoucí potřebu energie, paliv, hlavních zdrojů surovin a plně uspokojit poptávku v potravinách, v průmyslovém spotřebním zboží, zvýšit úroveň strojírenství a urychlit rozvoj dopravy. To jsou naše další společné úkoly.“⁸⁾

Dlouhodobé cílové programy zaměřují spolupráci členských zemí RVHP:

- na komplexní řešení úkolů, na jejichž realizaci se podílí řada odvětví a výrobních oblastí národního hospodářství, pozitivně ovlivňujících průběh procesu rozšířené reprodukce v jednotlivých zainteresovaných zemích, což plně odpovídá komplexnímu pojetí integračního procesu členských zemí RVHP;

- na zabezpečení realizace důležitých opatření Komplexního programu socialistické ekonomické integrace v dlouhodobém období jeho působení;

- na mnohostrannost zaměření, což umožňuje určit optimální řešení daného problému v rámci spolupráce;

⁸⁾ XXV. sjezd KSSS. Praha, Svoboda 1977, str. 11

— na úzkou organickou návaznost na příslušné ukazatele národohospodářských plánů členských zemí, což vytváří předpoklad pro plnění úkolů stanovených v cílových programech a zároveň spolupůsobí na splnění národohospodářských úkolů jednotlivých zemí;

— na vytvoření všech podmínek v rozvoji jednotlivých faktorů růstu efektivnosti výroby, zvyšování produktivity společenské práce v určených odvětvích národního hospodářství členských zemí RVHP.

Jedním z významných dlouhodobých cílových programů spolupráce členských zemí Rady zaměřující řešení dlouhodobých úkolů a opatření na uspokojování potřeb obyvatelstva členských zemí ve vysoce kvalitních potravinách a k vytvoření potřebných rezerv v této oblasti v souladu s požadavky základního ekonomického zákona socialismu je program spolupráce ve výrobě hlavních druhů potravin. Komplex opatření tohoto dlouhodobého programu je zaměřen na konkrétní realizaci úkolů Komplexního programu v zemědělství, potravinářském průmyslu a příslušných odvětvích národního hospodářství, vyrábějících výrobní prostředky pro daná odvětví. Jsou to opatření urychlující řešení dalšího upevňování a zdokonalování materiálně technické základny a zvýšení intenzity zemědělské výroby a výroby potravinářského průmyslu (na úseku mechanizace, chemizace, meliorací, v šlechtitelství, semenářství apod.), prohlubování specializace a kooperace výroby zemědělských a potravinářských výrobků s maximálním využitím přírodních a ekonomických podmínek jednotlivých zemí, směřujícím k zajištění růstu spotřeby potravin.

Plnění dlouhodobých cílových programů spolupráce si vyžádá dalšího zdokonalování a rozvíjení všech forem společné plánovací činnosti a též zdokonalování plánování v jednotlivých členských zemích.

ZÁVĚR

Komplexní řešení všech důležitých úkolů v rámci spolupráce členských zemí RVHP ve všech oblastech ekonomického a politického rozvoje přispívá k efektivnějšímu využití všech vnitřních faktorů a zdrojů jednotlivých zemí při řešení úkolů stanovených národohospodářskými plány v souladu s požadavky ekonomických zákonů socialismu. Tato plodná spolupráce, jak dokumentují výsledky vývoje členských zemí RVHP za třicet let, vede k upevňování a dalšímu rozvíjení ekonomiky a kultury těchto zemí a socialistického společenství jako celku.

Došlo dne 6. 10. 1978

Adresa autora:

Doc. ing. Miroslav Rajchart, CSc., Vysoká škola politická ÚV KSČ, Mártiho 31, 162 52 Praha 6 — Veleslavín

Třicet let vývoje spolupráce členských zemí RVHP v zemědělství

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 2, s. 59—69. — lit. 3

RVHP, zemědělství, mezinárodní spolupráce, historický přehled

Autor shrnuje výsledky spolupráce v zemědělství členských zemí RVHP. Uvádí politické a ekonomické podmínky pro vznik této organizace a důsledky spolupráce na organizační, technický a technologický růst zemědělství členských zemí. Tato plodná spolupráce, jak dokumentují výsledky vývoje členských zemí RVHP za třicet let, vede k upevňování a dalšímu rozvoji ekonomiky a kultury těchto zemí a socialistické společnosti jako celku.

DLOUHODOBÉ VÝVOJOVÉ TENDENCE V ROZVOJI ZEMĚDĚLSKO- -POTRAVINÁŘSKÉ VÝROBY ČLENSKÝCH ZEMÍ RVHP

Od počátku padesátých let až po současnou dobu došlo v zemědělství ve všech evropských členských zemích RVHP k výrazným změnám a zejména během šedesátých let a v současném období byly vytvořeny důležité předpoklady jeho dalšího rychlého rozvoje. V daných souvislostech se tedy podíváme, k jakým změnám za uplynulé období zhruba 30 let došlo v postavení zemědělství v národním hospodářství, v dynamice růstu produktivity práce, v růstu produkce zemědělsko-potravinářských výrobků.

ZEMĚDĚLSTVÍ V NÁRODNÍM HOSPODÁŘSTVÍ

Struktura ekonomiky evropských členských zemí RVHP se dlouhodobě vyznačuje klesajícím podílem zemědělství na národním důchodu (tab. I) při absolutním růstu objemu této části zemědělské produkce. Pokles podílu zemědělství na národním důchodu je jevem pozitivním, pokud neuvažujeme neobvyklé podmínky způsobující, že zemědělství značně zaostává za celkovým ekonomickým rozvojem. Pomineme-li takovouto disproporci, pak klesající podíl zemědělství na národním důchodu je naopak výrazem jeho rostoucí úrovně.

I. Podíl zemědělství a lesnictví*) na národním důchodu v evropských členských zemích RVHP (v %)

Země	1950	1960	1970	1975	1976
BLR	42,5	32,3	22,6	22,0	21,3
MLR	47,7	30,8	17,7	15,4	13,4
NDR	28,4	18,0	12,9	11,1	9,6
PLR	47,9	25,8	17,3	15,0	15,8
RSR	27,9	34,9	19,1	16,6	18,9
SSSR	22,2	20,7	22,0	17,1	16,7
ČSSR	16,2	15,2	10,5	8,7	7,2

*) údaje za zemědělství a lesnictví bez většího zkreslení lze použít i pro závěry vztahující se pouze k zemědělství

Pramen: Statističeskij ježegodnik. Moskva, Statistika 1977

Intenzita poklesu podílu zemědělství se v jednotlivých zemích liší. V podstatě se vytváří tři skupiny zemí: MLR, NDR a PLR s velmi výrazným snížením podílu zemědělství na národním důchodu, ČSSR a BLR s výrazným poklesem a SSSR a RSR s pomalejším snižováním, přerušovaným dočasnými výkyvy. Z dlouhodobého hlediska je však možné odvodněně předpokládat, že proces snižování podílu zemědělství ve všech zemích společenství povede i ke zmenšení rozdílů mezi nimi.

Stále nižší podíl zemědělství na národním důchodu je výrazem prohlubující se dělby práce mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími průmyslu a nevýrobní sféry. Lze proto očekávat, že relativně stále více prostředků bude vynakládáno nikoli bezprostředně do zemědělství, ale do odvětví, která se z něho postupně vyčlenila a nadále vyčleňují.

Snižující se podíl pracujících v zemědělství na celkovém počtu pracujících v národním hospodářství je charakteristickým rysem progresivního rozvoje tohoto odvětví. Čím rychlejší je pokles počtu pracujících v zemědělství při současném růstu zemědělské produkce, tím vyšší je účinnost zemědělské práce, tím vyšší je úroveň zemědělství v rámci národního hospodářství nebo ve srovnání se zemědělstvím v jiných zemích.

V průběhu rozvoje kapitalismu se ve vyspělých kapitalistických zemích podíl zemědělství na celkovém počtu pracujících v národním hospodářství podstatně snížil a v některých zemích, např. ve Velké Británii (2,9 %), v USA (4,5 %), v NSR (9,6 %) klesl pod 10 %. Současně s poklesem počtu pracujících v zemědělství roste však počet pracujících v odvětvích, která dříve tvořila součást „čisté“ zemědělské výroby. Přírůstek těchto pracujících ve sféře služeb pro zemědělství je typickým výrazem nové struktury pracovních sil, která je stále více charakterizována zvyšujícím se podílem pracovníků v terciárním sektoru národního hospodářství. Součástí těchto strukturálních změn je úspora pracovních sil v zemědělství.

Souhrnný pohled na dynamiku zaměstnanosti v evropských členských zemích RVHP v oblasti zemědělství poskytují údaje, z nichž kromě absolutního vyjádření poklesu počtu pracovních sil v zemědělství a snižujícího se podílu je třeba zdůraznit ukazatel růstu vyživovací schopnosti zemědělské práce (počet obyvatel připadajících na jednoho pracovníka v zemědělství — tab. II). Stačí poukázat na to, že v průběhu 25 let se v těchto zemích více než zdvojnásobila až ztrojnásobila schopnost zemědělců zásobovat národní hospodářství a obyvatelstvo zemědělskými produkty a potravinami. Takto vyjádřená účinnost zemědělské práce je ve skutečnosti ještě vyšší, jestliže v průběhu daného období dochází současně ke snižování pasivní bilance zahraničního obchodu těmito výrobky, resp. ke zvyšování aktivního salda.

Vypovídací schopnost uvedených údajů je vysoká. Podávají dostatečně přesvědčivý obraz o silnějších i slabších stránkách dosavadního vývoje zemědělství, jeho důležité a nezaměnitelné národohospodářské funkci.

Podíl zemědělství na celkovém počtu pracujících v národním hospodářství svědčí o dvou etapách poválečného vývoje ve všech zemích bez rozdílu. V padesátých a částečně i šedesátých letech byl odchod pracovníků ze zemědělství podmíněn zejména budováním průmyslové báze; zemědělství v určité míře zaostávalo. Část pracovních sil přecházela do průmyslu proto, že práce v zemědělství nebyla pro ně atraktivní. V některých zemích se v důsledku toho po určitou dobu silně pociťoval relativní nedostatek pracovních sil a došlo ke zhoršení věkové struktury pracujících

Země	Počet pracujících v zemědělství (v tis. osob)			Podíl zemědělství na celkovém počtu pracujících v národním hospodářství (%)			Počet obyvatel v přepočtu na 1 pracovníka v zemědělství (osob)		
	1950	1970	1976	1950	1970	1976	1950	1970	1976
BLR	3 332	1 461	1 130	79,3	35,7	26,2	2,2	5,8	7,8
MLR	2 116	1 253	1 086	50,6	26,4	21,3	4,4	8,3	9,8
NDR	2 065	1 018	897	27,3	13,0	10,6	8,9	16,8	18,7
PLR	5 474	5 220	5 255	53,1	34,7	29,8	4,5	6,3	6,6
RSR	6 209	4 849	3 695	74,1	49,3	36,1	2,6	4,2	5,8
SSSR	30 900	26 800	26 350	48,0	26,8	22,3	3,8	9,1	9,7
ČSSR	2 058	1 132	1 013	36,9	18,3	14,0	6,0	12,1	14,8

Pramen: Narodnoje chozjajstvo stran-členov SEV, Moskva, Sekretariát SEV 1977

v zemědělství, větší než úměrné feminizaci apod. Tento příliš rychlý úbytek pracovníků ze zemědělství nevyjadřoval zcela objektivně růst produktivity práce, což se projevilo v částečné stagnaci, resp. v nižších přírůstcích zemědělské produkce. Na druhé straně již v tomto období nastal významný zlom v charakteru a úrovni celkové ekonomiky většiny evropských zemí RVHP, které dříve patřily k převážně agrárním nebo agrárně průmyslovým. V těchto zemích klesl podíl pracujících v zemědělství pod 50 % a všechny evropské socialistické země se staly nebo upevnilly pozici průmyslově zemědělských nebo průmyslových zemí.

V další etapě, kterou je možné charakterizovat jako etapu zesílení a prohloubení procesu intenzifikace zemědělské velkovýroby, se byť v pomalejším tempu dále snižoval počet i podíl pracujících v zemědělství. K podstatnějšímu sblížení úrovně jednotlivých zemí v těchto ukazatelích zatím nedochází. V podmínkách, kdy úspory pracovních sil jsou vyvolány faktory zvyšujícími produktivitu práce, není rozhodující, zda tento proces je v některých zemích dočasně méně intenzivní než v jiných.

Prakticky všechny evropské členské země předpokládají další snížení počtu a podílu pracovníků v zemědělství. V blízké perspektivě bude pravděpodobně ve většině zemí pracovat pouze třetina, čtvrtina až pětina původního počtu osob, které byly činné v zemědělství na počátku socialistických přeměn.

Náročným se ukazuje úkol zvýšit výživovou účinnost práce v zemědělství. V současné době dokáže jeden pracující v zemědělství evropských členských zemí RVHP zabezpečit potravinami od 6 do 15 obyvatel (v průměru za RVHP celkem 9 obyvatel), a to dosud není příliš velký počet.

Úroveň produktivity práce je vždy výslednicí mnoha faktorů. K nejdůležitějším v zemědělství patří úbytek pracovních sil v důsledku růstu technické vybavenosti při současném stabilním růstu zemědělské produkce.

Jak již z předchozího textu vyplývá, je úspora pracovních sil v zemědělství úkolem, který má nikoli pouze odvětvový, nýbrž národohospo-

dářský význam. Tento význam dále vzrůstá, protože ve všech evropských členských zemích RVHP se snižují celkové zdroje pracovních sil (ženy v domácnosti, částečně i zhoršující se věková skladba obyvatelstva). Růst produktivity práce v zemědělství vytváří dodatečné zdroje pracovních sil pro potřeby rozvoje národního hospodářství.

K názorné dokumentaci tohoto závěru použijeme údaje o dynamice růstu produktivity práce v zemědělství vybraných zemí RVHP, vyjádřené ukazatelem výsledné¹⁾ zemědělské produkce v přepočtu na jednoho pracovníka, resp. na jednu hodinu vynaložené práce v období 1965–1974 (tab. III).

III. Dynamika růstu produktivity práce v zemědělství ve vybraných členských zemích RVHP

Rok	Výsledná zemědělská produkce v přepočtu							
	na 1 pracovníka				na 1 hodinu práce			
	MLR	PLR	SSSR	ČSSR	MLR	PLR	SSSR	ČSSR
1965	100	100	100	100	100	100	100	100
1966	112	122	115	104	112	122	115	106
1967	123	140	118	112	122	140	119	113
1968	121	144	126	120	113	144	127	122
1969	140	145	120	129	127	145	120	132
1970	131	141	138	132	126	141	137	140
1971	161	171	141	139	149	174	140	149
1972	172	168	135	155	158	169	140	162
1973	199	185	162	166	181	186	167	170
1974	213	195	156	169	192	196	160	180
1965–1969	100	100	100	100	100	100	100	100
1970–1974	145	134	126	134	148	133	127	141

Pramen: Mašenkov, V. F.; Gabidulin, V. M.; Čerkašeninova, O. T.: Sopostavlenije proizvoditelnosti truda v selskom chozjajstve stran-členov SEV na osnově koněčnoj produkciji. Moskva, VNIESCH 1976, s. 18

V přepočtu na jednoho pracovníka a na jednu hodinu práce produktivita práce rostla v uplynulém desetiletí poměrně rychle (v MLR rychleji v přepočtu na pracovníka, v ostatních zemích v přepočtu na jednu hodinu práce). K vyloučení vlivu meziročních výkyvů byl propočten převeden na průměr pětiletých období. Zde se již jasně ukazuje, že rozdíly v růstu produktivity práce nejsou podstatné. Významnější změnou je, že v hodinové produktivitě práce se ČSSR dostává na první místo. Ukazatel výsledné zemědělské produkce nekompromisně reaguje na všechny změny podílu

¹⁾ Výsledná zemědělská produkce se získá z hrubé zemědělské produkce odečtením spotřeby materiálů vlastní zemědělské výroby (osiva, hnojiva, krmiva), dále pak odečtením ztrát, škod, uhynulých zvířat a také změn v konečných stavech zásob.

vlastní výrobní spotřeby zemědělství, což znamená, že země s vyšším stupněm zhodnocení této spotřeby budou vykazovat rychlejší růst produktivity než v případě ukazatele hrubé zemědělské produkce. Poskytuje tudíž hlubší informaci o úrovni produktivity práce a lépe slouží i účelům mezinárodního srovnání.

Produktivita práce a stabilní, plynulé tempo jejího růstu je dosud v zemědělství RVHP nižší než ve vyspělých kapitalistických zemích. Rychlejší růst produktivity práce v zemědělství ve srovnání s průmyslem je ve vyspělých kapitalistických zemích běžný, zatímco ve společenství RVHP se doposud spíše projevuje jako tendence doprovázená výkyvy.

Růst intenzity zemědělské výroby a produktivity práce a zvyšující se úroveň hospodaření v socialistických podnicích je nejvíce podmíněna úzkým sepětím zemědělství s dodavatelskými a navazujícími odvětvími národního hospodářství, růstem industrializace zemědělství a stupňující se vybaveností zemědělské práce výrobními fondy a progresivní technologií.

Syntetickým vyjádřením předpokladů perspektivního rozvoje zemědělství je sledování dlouhodobého vývoje ukazatele základních fondů v zemědělství členských zemí RVHP ve vztahu k celkovému objemu základních fondů v národním hospodářství (tab. IV).

IV. Podíl zemědělství na základních fondech národního hospodářství v období 1950–1976 (%)

Země	1950	1960	1970	1975	1976
BLR	13,3	13,4	13,6	12,4	12,4
MLR	7,3	7,7	9,3	11,8	11,8
NDR	5,7*)	6,2	7,9	8,1	8,1
PLR	18,8	16,7	15,5	15,3	15,2
RSR	19,0	14,9	12,6	11,4	11,2
SSSR	15,4	13,2	12,3	13,3	13,4
ČSSR	6,2	7,0	7,9	8,2	8,3

*) údaj z roku 1955

Pramen: Statističeskij ježegodnik. Moskva, Statistika 1977

Porovnáme-li vývoj podílů zemědělství na základních fondech národního hospodářství s podílem zemědělství na národním důchodu, lze nejdříve odvodit, že vyšší podíl jednoho ukazatele je spjat s vyšším podílem druhého, a naopak nižší s nižším. Taková relace je zcela pochopitelná. Důležitější však je, že ve všech zemích klesá podíl zemědělství na národním důchodu; podíl na základních fondech národního hospodářství však klesl pouze u některých zemí (PLR, RSR), u jiných je vzestup nebo pokles vystřídán stabilním podílem (BLR, SSSR), konečně v zemích s nejnižším podílem zemědělství na národním důchodu (ČSSR, NDR) podíl zemědělství na základních fondech roste. Avšak ani v zemích, ve kterých se podíl snižuje, není tento pokles tak rychlý jako snížení podílu na národním důchodu.

Z těchto porovnáání jednoznačně vyplývá, že zemědělství je vybavováno ve všech evropských členských zemích RVHP základními fondy stále intenzivněji, přičemž intenzita tohoto procesu je v jednotlivých zemích rozdílná. Vyšší je u zemí s nízkým podílem zemědělství na národním

důchodu, takže v NDR a ČSSR se od počátku šedesátých let fondová vybavenost zemědělské práce zvyšovala rychleji než v průmyslu a v MLR se dynamika zhruba vyrovnala. Jestliže hodnota základních fondů v zemědělství v přepočtu na 1 pracovníka v NDR činila v roce 1960 44,5 % úrovně stejného ukazatele v průmyslu, pak v roce 1975 již bezmála 75 %. Podobně je tomu v ČSSR. V ČSSR a NDR činí fondová vybavenost jednoho pracovníka v zemědělství zhruba dvě třetiny úrovně v průmyslu, v MLR BLR a SSSR zhruba kolem jedné poloviny.

Kromě ČSSR a NDR se však rozdíl mezi stupněm fondové vybavenosti zemědělství a průmyslové práce až dosud spíše zvětšovaly, což ukazuje na to, že úkol postupného vyrovnávání úrovně ekonomik v této oblasti je třeba pokládat za dlouhodobější a z této skutečnosti při vypracování návrhů na integrovanější rozvoj v rámci RVHP nezbytně vycházet.

Předpokladem stabilního růstu zemědělské výroby a zvyšování její efektivnosti je další intenzivní růst vybavenosti pracovníků zemědělství účinnými základními fondy. Ve vyspělých kapitalistických zemích počátkem sedmdesátých let již vybavenost zemědělské práce (bez cen půdy) převyšovala vybavenost v průmyslu.

Nejde ovšem pouze o další růst objemu základních fondů, ale ve stejné, možná dokonce vyšší míře o jejich skladbu, tj. zvyšování podílu aktivní složky základních fondů (strojů, zařízení). Dosavadní poměr mezi strojními a stavebními investicemi není v tomto směru příznivý.

Faktory, které byly doposud analyzovány, resp. výsledky jejich společného působení ukazovaly na dosažený stupeň zralosti zemědělství již při vytváření jednotné integrační základny v rámci RVHP. Následující ukazatele budou více postihovat objektivně podmíněnou specifikou jednotlivých zemí, kterou je třeba ve své rozdílnosti respektovat. Máme na mysli ukazatele zemědělského půdního fondu, ukazatele produkce a spotřeby zemědělských výrobků a potravin v přepočtu na jednoho obyvatele apod.

ZEMĚDĚLSKÝ PŮDNÍ FOND A JEHO VYUŽITÍ

Půda je v zemědělství základním výrobním prostředkem. Specifika tohoto výrobního prostředku je dána v podstatě jeho nerozmnožitelností. Sice existují možnosti rozšiřování obhospodařované zemědělské půdy, ale tyto možnosti neexistují všude; někde jsou ekonomicky únosné a jinde se naopak potýkají se zcela zřejmým nedostatkem rozsahu půdního fondu ve vztahu k obyvatelstvu. Obecně je výměra zemědělské půdy v každém konkrétním čase limitována, například i existující úrovní cen zemědělských výrobků, tj. v podstatě společenskou produktivitou práce. Základní cestou jak lze rozmnožovat bohatství půdy je tedy stupňování vkladů na jednotku zemědělské půdy, tj. intenzifikaci zemědělské výroby. Rozdílný stupeň intenzity zemědělské výroby může, působit (a také působí) proti nedostatečnému rozsahu zemědělské půdy. V podstatě je však i stupeň intenzifikace v určitých konkrétních podmínkách dán. A právě v tomto smyslu je třeba znát a hodnotit i rozdíly ve vybavenosti obyvatel zemědělskou půdou.

Nejlépeší podmínky jsou pak dány v tom případě, kdy nadprůměrná vybavenost obyvatelstva zemědělskou půdou je doprovázena vysokou intenzitou jejího využití, která zabezpečuje efektivní návratnost vkladů do

zemědělství, plynulé zásobování průmyslu a obyvatelstva produkty v racionální skladbě, případně i exportní přebytky, jež zvyšují efektivnost zahraničního obchodu.

V evropských členských zemích RVHP je základní cestou zvyšování zemědělské výroby cesta intenzifikace. Vývoj a současný stav vybavenosti zemědělskou půdou (tab. V) ukazuje na přirozenou a perspektivní úlohu SSSR jako integrátora úsilí zemí celého společenství k dosažení naznačeného cílového stavu.

V. Vybavení obyvatelstva evropských členských zemí RVHP zemědělskou a ornou půdou (v přepočtu na jednoho obyvatele v ha)

Země	Zemědělská půda			Orná půda		
	1960	1970	1975	1960	1970	1975
BLR	0,72	0,71	0,68	0,59	0,49	0,45
NDR	0,71	0,66	0,64	0,54	0,50	0,49
NDR	0,37	0,37	0,37	0,28	0,27	0,27
PLR	0,69	0,60	0,56	0,54	0,45	0,42
RSR	0,79	0,73	0,70	0,53	0,48	0,48
SSSR	2,40	2,24	2,15	1,07	0,93	0,89
ČSSR	0,53	0,52	0,47	0,37	0,35	0,33

Pramen: Statističeskij ježegodnik. Moskva, Statistika 1977

Podle tohoto ukazatele patří SSSR k zemím s nejvyšším rozsahem zemědělské půdy připadající na jednoho obyvatele, a to i ve světovém měřítku. Naproti tomu NDR a ČSSR patří k zemím s nejmenší půdní vybaveností, a proto v těchto zemích se společnost nejvíce brání tomu, aby zejména kvalitní půda nebyla zbytečně zabírána pro nezemědělské účely. Ve všech členských zemích pochopitelně musí nutně docházet ke snižování výměry zemědělské půdy (orné půdy) na jednoho obyvatele v důsledku růstu počtu obyvatel a ekonomické vyspělosti. Určitým zdrojem rozšíření orné půdy v některých zemích zůstává převedení části zemědělské půdy na ornou. Stupeň zornění zemědělské půdy se v členských státech RVHP pohybuje od 41,1 % do 75 % a jde tudíž o rozdíly významné.

SSSR se vyznačuje vysokým podílem zemědělské půdy na celkovém půdním fondu RVHP. V roce 1976 se podílel na půdním fondu zhruba 90 % a na počtu obyvatel pouze 70 %. Potenciální, poměrně velké možnosti rozvoje zemědělství v SSSR jsou i velkými potenciálními možnostmi v rámci celého společenství RVHP. Země s menším půdním fondem s nízkou vybaveností obyvatelstva zemědělskou půdou mohou ovšem rovněž účinně přispět k celkovému úkolu zabezpečení obyvatelstva potravinami. Jejich příspěvek je v další intenzifikaci zemědělství tak, aby nutný úbytek zemědělské půdy v těchto zemích byl více než bohatě nahrazen přírůstkem výroby na zbývajících plochách.

Určitou představu o vývoji výsledných ukazatelů intenzity za období 1950 až 1976 v jednotlivých evropských členských zemích RVHP a v

RVHP jako celku v tomto směru podávají údaje o průměrných hektarových výnosech pšenice a průměrné dojivosti krav (tab. VI a VII).

Údaje svědčí o podstatnějším růstu výnosů všeobecně od poloviny šedesátých let a dobrých výsledcích, kterých bylo v jednotlivých zemích i v RVHP celkem v posledních deseti letech dosaženo.

Ilustrativně a názorně je přitom možné zjistit, že země s nižší vyba-veností zemědělskou půdou se vyznačovaly všeobecně rychlejším tempem růstu výnosů (s výjimkou NDR, kde však výchozí úroveň byla podstatně vyšší než v ostatních zemích včetně ČSSR). Zvláště dobrých výsledků bylo dosaženo v ČSSR v sedmdesátých letech, což vytváří příznivý výchozí základ i pro další rozvoj zemědělství a zemědělsko-průmyslového komplexu v zemi.

VI. Vývoj průměrných hektarových výnosů pšenice v období let 1950 až 1976 (ve 100 kg)

Země	Pětileté průměry				1971 až 1975	1976	Index 1971 – 75 1951 – 55
	1951 až 1955	1956 až 1960	1961 až 1965	1966 až 1970			
BLR	14,8	16,3	18,1	27,4	34,0	39,7	229,7
MLR	14,6	15,0	18,6	24,3	33,2	38,8	227,4
NDR	29,2	31,2	31,5	36,5	40,7	35,6	139,4
PLR	13,2	16,1	19,7	23,3	28,2	31,5	213,6
RSR	11,4	11,3	14,6	16,9	22,1*)	27,9*)	193,8
SSSR	8,4	10,5	9,7	13,4	14,5	16,3	172,6
ČSSR	19,5	21,2	24,1	28,9	35,4	37,6	186,7

*) včetně žita

Pramen: Statističeskij ježegodnik. Moskva, Statistika 1977

VII. Vývoj průměrné roční dojivosti krav v členských zemích RVHP v letech 1950 až 1976 (v kg na dojnicu)

Země	1950	1960	1970	1975	1976	Index 1975 1950
BLR	425	1 444	2 211	2 264	2 245	532,7
MLR	1 243	1 863	2 440	2 320	2 775	186,6
NDR	1 824*)	2 669	3 160	3 485	3 454	191,1
PLR	1 648	2 122	2 454	2 678	2 771	162,5
RSR	894	1 368	1 607	1 687	1 834	180,7
SSSR	1 370	1 779	2 104	2 204	2 161	160,9
ČSSR	1 634	1 862	2 565	2 890	2 892	176,9

*) v přepočtu na mléko o tučnosti 3,5 %

Pramen: Statističeskij ježegodnik. Moskva, Statistika 1977

S výjimkou výchozí základny BLR se z údajů dá odvodit, že plat stejná tendence jako u výnosů pšenice, porovnáváme-li země s rozdílnou vybaveností zemědělskou půdou. V živočišné výrobě se projevují roční výkyvy předcházejícího roku ve výrobě rostlinné. Pomineme-li tuto skutečnost, lze zvláště zdůraznit příznivé výsledky v dojivosti v NDR. Náročnost úkolu v tomto odvětví se projevuje zvláště v SSSR, kde je růst do poměrně méně výrazný.

PRODUKCE A SPOTŘEBA NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH POTRAVIN V ZEMÍCH RVHP

Vzestup produkce a spotřeby potravin a dalších zemědělských výrobků v přepočtu na jednoho obyvatele lze považovat za jednu z nejdůležitějších výsledných kritérií zemědělství.

Evropské členské země RVHP se vyznačují rychlými tempy růstu výroby potravin a v produkci některých důležitých potravin (maso, cukr, živočišné tuky) v přepočtu na jednoho obyvatele společenství zemí RVHP produkuje podstatně více než činí světový průměr. To je dobrý základ růstu spotřeby a změn spotřeby, především pak skladby potravin ve směru racionální výživy.

Ke konkrétnějšímu srovnání stavu a dosavadního vývoje (1960 až 1976) lze použít několik reprezentantů výroby a spotřeby potravin v přepočtu na jednoho obyvatele (tab. VIII).

VIII. Objem produkce jednotlivých druhů potravin v přepočtu na jednoho obyvatele v období 1960 až 1976

Země	Maso v kg jateč. hmot- nosti		Mléko v kg		Cukr rafin. v kg		Vejce v ks		Rostlinné tuky v kg	
	1960	1976	1960	1976	1960	1976	1960	1976	1960	1976
BLR	39,0	83,6	142	207	21,7	41,3	153	207	11,2	18,0
MLR	81,7	123,0	166	184	38,2	34,3	185	352	4,1	8,3
NDR	59,2	100,8	335	438	39,4	39,7	204	311	7,0	8,5
PLR	58,9	84,8	426	481	46,2	47,5	188	233	2,6	7,1
RSR	30,5	66,5	182	232	21,2	26,2	118	264	7,5	17,0
SSSR	40,5	52,2	288	347	29,7	36,0	124	215	7,4	10,8
ČSSR	58,8	88,6	300	368	64,5	42,2	166	301	6,1	7,7
RVHP	44,5	62,7	303	350	35,3	37,0	144	232	7,1	10,7

Pramen: Narodnoje chozjajstvo stran-členov SEV. Moskva, Sekretariát SEV 1977

Výroba masa na jednoho obyvatele se v členských zemích RVHP zvýšila od roku 1960 více než o 52 %, nejvíce v BLR, RSR a NDR. Nejvyšší produkce masa na obyvatele je v MLR a činí více než dvojnásobek produkce v SSSR. Z hlediska snížení či zvýšení rozdílu mezi porovnávanými zeměmi došlo ke sblížení mezi BLR, MLR, NDR a RSR, zatímco v PLR, SSSR a ČSSR bylo zvýšení produkce pomalejší než aby stačilo na sblížení relací.

V produkci mléka na jednoho obyvatele „uniká“ ostatním zemím NDR a v tempu, které umožňuje snížení rozdílu z roku 1960 ji stačí pouze BLR. Nejvyšší produkce na obyvatele se však v roce 1976 dosáhlo v PLR. Situace v produkci vajec je poněkud jiná. Zde s výjimkou MLR, PLR a BLR se rozdíly mezi ostatními zeměmi snižují. Nejvyšší produkce na obyvatele dosáhla MLR a nejvyšší přírůstky se vyskytují u RSR, ČSSR a SSSR.

K výraznému sblížení úrovně ukazatele produkce na obyvatele došlo v průběhu let 1960 až 1976 ve výrobě rafinovaného cukru. V produkci rostlinných tuků se odůvodněně rychle zvyšuje tento ukazatel v zemích

s velmi dobrými výrobními podmínkami (RSR, BLR, SSSR) a v ostatních zemích se produkce na jednoho obyvatele zřejmě stabilizuje v podstatě na stejné úrovni.

Vývoj spotřeby hlavních druhů potravin byl v jednotlivých členských zemích RVHP ovlivňován řadou faktorů ekonomického i mimo-ekonomického charakteru, jejichž působení a váha je v každé zemi odlišná. Mezi tyto faktory patří úroveň výroby v přepočtu na jednoho obyvatele, hustota osídlení, struktura zaměstnanosti, sortiment potravin, relace maloobchodních cen, výše příjmů, spotřebitelské zvyklosti aj. Nejde však ani tak o úplnou přesnost srovnání, ale spíše o postižení hlavních tendencí ve vztazích růstu výroby a spotřeby, vyrovnávání velkých rozdílů mezi zeměmi, o zlepšení ve struktuře spotřeby potravin z hlediska norem racionální výživy apod.

V přepočtu na kalorickou hodnotu prakticky všechny země již dosáhly vědecky zdůvodněné úrovně spotřeby potravin. Dále však trvá úkol zlepšení skladby potravin ve prospěch masa, ovoce a zeleniny a mléčných výrobků.

V období let 1960 až 1976 se v tomto směru skladba spotřeby potravin měnila v požadovaném směru. Tak např. se snížila spotřeba mouky a moučných výrobků v přepočtu na jednoho obyvatele o 10 až 18 % (nejvíce v PLR), spotřeba brambor se nezměnila pouze v ČSSR (v ostatních zemích poklesla o 17 až 34 % (nejrychleji v NDR a BLR) a současně vzrostla spotřeba mléka a mléčných výrobků o 20 až 58 % (nejvíce v BLR), masa a masných výrobků o 38 až 99 % (nejvíce v BLR), spotřeba ryb a rybích výrobků o 21 až 195 % (maximálně v BLR, nepatrný pokles v NDR), vajec o 36 až 76 % (nejrychleji v SSSR) apod. Zásady správné výživy jsou postupně uplatňovány mezi stále širšími vrstvami obyvatelstva členských zemí RVHP. Prosadila se celá řada progresivních tendencí, zejména vzestupu spotřeby nejdůležitějších potravin, zlepšení ukazatelů denní spotřeby energie a nejdůležitějších výživových látek v přepočtu na jednoho obyvatele, dochází k postupnému vyrovnávání výchozích velmi rozdílných úrovní spotřeby základních druhů potravin u jednotlivých sociálních skupin obyvatelstva apod. Nehledě na objektivně zdůvodněné rozdíly ve spotřebě určitých druhů potravin v jednotlivých zemích (např. nízká spotřeba brambor v jedné a ryb a rybích výrobků v jiných zemích), u řady potravin lze pozorovat patrné tendence k postupnému vyrovnávání úrovně spotřeby v rámci RVHP.

Výsledky, kterých se dosáhlo, jsou ovšem ještě vzdáleny od konečných cílů, jejichž naplňování naráží na četné překážky, jako např. na zvyklosti ve spotřebě, nedostatky v obchodní síti apod. Bez podstatného využití všech faktorů, které ovlivňují skladbu potravin, by bylo jen velmi obtížné zvyšovat kvalitativní aspekty osobní spotřeby. Mnohé z těchto faktorů jsou podmíněny rozvojem odvětví tvořících se zemědělstvím národohospodářský komplex, zvláště pak rozvojem potravinářského průmyslu, veřejného stravování, obchodní sítě a reklamy, rozvojem rekreace apod.

Produkce a spotřeba potravin v přepočtu na jednoho obyvatele ukazuje především na výrobní stránku rozvoje zemědělství, tj. na výsledky, kterých společnost dosáhla při řešení základního úkolu, spočívajícího v zabezpečení obyvatelstva potravinami. Ekonomická úroveň rozvoje zemědělství a vyšší stupeň hospodářské vyspělosti celkového zemědělsko-průmyslového komplexu je však dána nejen těmito ukazateli, ale i údaji

ukazujícími, jak spolu s poklesem podílu zemědělství na tvorbě národního důchodu se snižuje i podíl potravin na celkové spotřebě obyvatel. K vyjádření vývoje v evropských členských zemích RVHP od roku 1960 využijeme ukazatele podílu výdajů na potraviny v celkovém maloobchodním obrátu (tab. IX).

IX. Podíl výdajů na potraviny v maloobchodním obrátu (v %, v běžných cenách)

Země	1960	1965	1970	1975	1976	$\frac{1976}{1960}$
BLR	45,5	47,8	44,6	43,5	43,6	95,8
MLR	47,1	49,8	47,0	45,2	44,8	95,1
NDR	50,3	51,6	51,1	47,9	47,3	94,0
PLR	45,7	43,7	43,9	42,5	42,6	93,2
RSR	44,0	48,1	49,1	49,5	50,0	113,6
SSSR	54,4	57,7	55,5	53,6	52,2	97,8
ČSSR	55,1	56,7	50,3	47,4	47,5	86,2
Evropské země RVHP	52,0	54,9	53,3	51,3	50,9	97,9

Pramen: Narodnoje chozjajstvo stran-členov SEV. Moskva, Sekretariát SEV 1977

Obecně možno konstatovat, že podíl výdajů na potraviny je všeobecně dosud značný a rovněž dynamika jeho poklesu je nedostatečná. Nejrychlejší pokles zaznamenává ČSSR a naopak v RSR dochází ke zvýšení podílu.

ZEMĚDĚLSTVÍ RVHP V RÁMCI CELOSVĚTOVÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Členské země RVHP produkují v současné době zhruba jednu třetinu světové průmyslové výroby a jednu čtvrtinu světové zemědělské výroby, a to při asi 9% podílu na světovém obyvatelstvu a 10% podílu na celosvětovém půdním fondu. Pokusíme se podrobněji analyzovat pozici, již zaujímají rozhodující zemědělsko-potravinářské produkty zemí RVHP celkem v rámci celosvětové zemědělské produkce.

Celkový pohled na dosavadní vývoj produkce potravin v přepočtu na jednoho obyvatele podle hlavních produkčních skupin zemí podává statistický přehled vydávaný v rámci OSN (tab. X).

X. Dynamika růstu produkce potravin v přepočtu na jednoho obyvatele (1961–1965 = 100)

Skupina zemí, země	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Evropské socialistické země	116	124	127	130	126	125
SSSR	124	117	140	129	112	131
EHS	113	112	114	116	111	107
USA	117	115	117	110	120	120
Kanada	114	106	106	95	106	115
Rozvojové země	105	101	103	103	107	108
Svět celkem	113	110	115	113	113	115

Pramen: World Agricultural Situation, 1976, č. 12

Dynamika rozvoje produkce potravin na jednoho obyvatele v sedmdesátých letech potvrzuje, že evropské socialistické země a SSSR patří k zemím s nejvyššími tempy růstu a tím snižují náskok vyspělých kapitalistických zemí. Je ovšem třeba podotknout, že tento úkol má dlouhodobý charakter. Svědčí o tom údaje o objemu produkce zrnin v přepočtu na jednoho obyvatele, které byly získány ze stejného pramene (tab. XI).

XI. Produkce zrnin na jednoho obyvatele (v kg)

Skupina zemí, země	Průměr 1960/61 až 1962/63	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77
Evropské socialistické země	481,0	669,4	669,6	667,7	686,6
SSSR	579,1	848,4	733,1	524,1	823,9
ČLR	171,2	210,5	220,9	222,5	218,0
EHS	293,6	407,0	414,6	371,3	346,3
USA	917,0	1 121,8	958,1	1 152,7	1 164,6
Kanada	1 251,8	1 563,0	1 293,7	1 543,7	1 854,9
Oceánie	831,4	1 102,3	1 035,0	1 141,7	903,1
Rozvojové země	175,0	180,6	175,4	186,9	189,7
Z toho:					
Argentina	626,6	999,2	798,0	835,6	1 035,5
Svět celkem	232,8	332,7	314,3	313,6	333,1

Pramen: World Agricultural Situation, 1976, č. 12

Evropské socialistické země a SSSR jsou vysoko nad celosvětovým průměrem. Pomineme-li výkyvy jednotlivých let, lze dosažené výsledky v těchto zemích a SSSR ve vztahu ke srovnatelným seskupením zemí a jednotlivým zemím posuzovat jako dobré. Výkyvy v produkci však komplikují řešení obilního problému.

Při konkretizaci situace v postavení zemědělství členských zemí RVHP v rámci celosvětové produkce si všimneme podílu, jenž zaujímá výroba vybraných rostlinných a živočišných produktů zemí RVHP celkem na světové produkci (tab. XII a XIII), a dále pak rozdílů v úrovni hektarových výnosů zemí RVHP celkem v porovnání se světovým průměrem (tab. XIV).

Vybrané ukazatele lze porovnat v ročních průměrech za jednotlivá pětiletí, počínaje obdobím let 1951 až 1955. Rok 1976 je uváděn pouze jako ilustrace nejzazšího údajově dostupného roku od počátku padesátých let.

Od poloviny šedesátých let členské země RVHP dosahují vyššího podílu sklizní zrnin a pšenice při snižujícím se podílu osevních ploch na celosvětových plochách. Tato tendence se projevuje i v roce 1976. Lze tudíž hovořit o postupném upevnění pozice RVHP v těchto strategicky rozhodujících kulturách. Obdobných pozitivních výsledků bylo dosaženo u řady dalších analyzovaných produktů. Tyto tendence svědčí rovněž o základním směru intenzifikace zemědělské výroby, kterým se socialistické země ubírají. V dynamice růstu hektarových výnosů předčí členské země RVHP světový průměr, v některých výnosech předstihují i absolutní

XII. Podíly osevní plochy a sklizně u vybraných produktů ve společenství RVHP ve vztahu k celosvětovým údajům (%)

Ukazatel RVHP	1951 až 1955	1965 až 1960	1961 až 1965	1966 až 1970	1971 až 1975	1976	Index 1971/75 1951/55
Osevní plocha zrnin	21,0	21,0	21,5	19,9	19,6	19,2	93,3
Sklizeň zrnin	16,7	17,9	17,7	19,1	18,6	20,1	111,3
Osevní plocha pšenice	31,0	35,4	35,6	34,6	31,8	29,0	102,5
Sklizeň pšenice	27,2	33,4	31,2	35,2	31,7	30,0	116,5
Sklizeň žita	73,9	73,8	75,7	73,9	48,2	83,5	65,2
Sklizeň ječmene	19,0	20,6	26,6	30,5	33,5	43,9	176,3
Sklizeň kukuřice na zrno	9,4	9,4	11,3	9,2	9,0	9,2	95,7
Sklizeň slunečnice	75,1	78,5	82,0	79,0	70,9	66,3	94,4
Sklizeň technické cukrovky	44,0	48,5	50,1	50,4	45,5	47,0	103,4
Sklizeň brambor	51,1	53,2	52,4	55,2	53,4	53,2	104,5

Pramen: Statističeskij ježegodnik, FAO-Production Yearbook (i u tab. XIII a XIV)

XIII. Podíly stavu skotu a prasat a produkce vybraných živočišných výrobků ve společenství RVHP ve srovnání se světem (v %)

Ukazatel RVHP	1950	1960	1970	1975	1976	Index 1975/1950
Stavy skotu	10,2	10,6	11,6	12,1	11,9	118,6
Stavy prasat	17,3	18,9	18,3	18,8	19,9	112,1
Maso celkem	.	19,9	21,4	22,6	20,9	113,5*)
Mléko	21,1	26,5	29,4	33,1	32,3	156,8
Ovčí vlna	.	16,9	18,7	22,0	21,1	152,7*)
Slepičí vejce	11,6	17,9	16,2	21,4	21,0	184,4

*) index 1975/1960

XIV. Dynamika růstu hektarových výnosů v RVHP a světovém měřítku a vzájemné relace výnosů (v %)

Hektarový výnos ve světě = 100	1951/ /1955	1955/ /1960	1961/ /1965	1966/ /1970	1971/ /1975	1976	Index 1971/75 1951/55	
							svět	RVHP
Pšenice	87,6	94,0	88,3	101,0	100,0	103,4	154,2	176,0
Žito	91,1	93,1	93,4	94,4	62,6	106,5	170,5	117,2
Ječmen	87,6	94,9	85,0	96,4	90,2	106,4	152,8	157,5
Kukuřice na zrno	87,2	88,6	99,0	109,0	112,3	119,7	166,6	214,5
Slunečnice	100,0	111,9	109,7	109,8	117,2	115,0	170,5	200,0
Technická cukrovka	78,0	80,6	78,0	84,6	78,9	84,4	133,5	134,1
Brambory	88,8	93,8	94,1	99,2	97,8	103,7	124,1	136,4

úroveň světového průměru, v jiných mají doposud úroveň výsledné intenzity nižší.

Je třeba si uvědomit, že pětiletí 1971 až 1975 bylo v rámci RVHP charakterizováno dvěma resp. třemi neúrodami v SSSR. Přesto s výjimkou žita u všech ostatních plodin byl růst výnosů rychlejší v členských zemích RVHP, přičemž rozdíly v tempu růstu výnosů u kukuřice a slunečnice byly značné. Tyto výsledky by byly ještě příznivější v případě porovnání údajů za rok 1976. Zůstává však skutečností, že u celé řady plodin, zejména technické cukrovky a brambor, zůstávají po dlouhou dobu výnosy na nízké úrovni ve srovnání s dosaženými světovými průměry.

V živočišné výrobě je předstih společenství RVHP vůči světovému průměru jak ve stavech hospodářských zvířat, tak i v produkci vybraných živočišných produktů výraznější než u výroby rostlinné.

V růstu stavů hospodářských zvířat a růstu objemu produkce vybraných živočišných produktů společenství RVHP předstihovalo světový průměr v analogických ukazatelích v období 1950 až 1975 o 12 až 84 % a takováto tempa růstu jsou perspektivní a nadějná. Současně, až na stavy skotu, dosahují ostatní ukazatele RVHP 20 i více procent z celkových světových stavů nebo produkce. Ani s těmito výsledky se nelze pochopitelně uspokojovat. Jsou však výrazem dynamického rozvoje zemědělství v členských zemích RVHP, které se zvláště od poloviny šedesátých let stává dobrou základnou pro vyšší stupeň společenského rozvoje, charakterizovaného industrializací zemědělství, vytvářením a upevňováním zemědělsko-průmyslových komplexů, jejichž rozvoj je předpokladem rozvoje SEI v této oblasti.

SOUHRN

Ve stati jsou podrobně ilustrovány výsledky rozvoje zemědělsko-potravinářské výroby v jednotlivých členských zemích za uplynulých zhruba 30 let. Na základě bohatého statistického materiálu jsou shrnuty všechny rozhodující vývojové tendence předchozích let a poskytnuta konkrétní představa o dosažených úspěších v rozvoji socialistické zemědělské velkovýroby a postavení zemědělsko-potravinářského komplexu v rámci celého národního hospodářství jednotlivých členských zemí RVHP.

Rozbor souhrnných výsledných ukazatelů postavení zemědělství společenství zemí RVHP v rámci celosvětového zemědělství ukázal na silná, ale i slabá místa dosavadního rozvoje a v určité míře ověřil reálnost úkolu postupné integrace v oblasti zemědělství. Jmenovitě se země RVHP podílely za období let 1971–1975 zhruba 32 % na celosvětové sklizni pšenice, 33 % na světové produkci ječmene, 71 % na produkci slunečnice, 45 % na výrobě cukrovky, 23 % na produci masa celkem, 33 % na celosvětové produkci mléka atp., přičemž za uplynulé období u převážné většiny produktů se postavení společenství RVHP z celosvětového pohledu soustavně upevňovalo.

Došlo dne 18. 9. 1978

Adresa autora:

Ing. Josef Vološin, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

NĚKTERÉ NOVÉ FAKTORY VE VÝVOJI VNĚJŠÍCH VZTAHŮ ZEMĚDĚLSKO-PRŮMYSLOVÝCH KOMPLEXŮ ČLENSKÝCH ZEMÍ RVHP

Mezinárodní hospodářská spolupráce a realizace úkolů zahraničního obchodu představuje pro současný i perspektivní rozvoj národního hospodářství členských zemí RVHP důležitý růstový faktor. Považujeme-li objem zahraničně obchodní směny za konkrétní jevovou formu dosaženého stupně socialistické ekonomické integrace (SEI), vyjadřující finální fázi integračního procesu v oblasti zemědělsko-průmyslového komplexu (ZPK), bude nepochybně užitečné seznámit se s některými novými jevy, projevujícími se v oblasti vnějších vztahů na daném úseku národního hospodářství.

OBECNÉ PODMÍNKY A FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA ROZVOJ VNĚJŠÍCH VZTAHŮ

Především nutno konstatovat, že prudký vzestup vzájemné směny členských zemí RVHP po předcházející dvě desetiletí nebyl vyvolán pouze rozvojem mezinárodní socialistické dělby práce, ale byl také důsledkem nepříznivé situace pro rozvoj mezinárodní dělby práce s kapitalistickými státy vlivem jejich politiky embarga a diskriminace. V daných souvislostech možno konstatovat, že tento vývoj neodpovídal možnostem, potřebám a ani ekonomickému potenciálu obou rozhodujících světových soustav. Teprve změna v působení těchto faktorů v posledních letech a především postupně se zlepšující politické podmínky měly za následek určité snížení stupně uzavřenosti trhu RVHP, což se nepochybně muselo výrazně projevit v zahraničně obchodních vztazích zemí RVHP navzájem a vůči třetím zemím, vyspělým kapitalistickým zemím. Teprve v roce 1970 se začala dynamicky rozvíjet směna s vyspělými kapitalistickými zeměmi, takže v roce 1976 překročila tato směna dvě pětiny celkového obrátu členských zemí RVHP. Rovněž na 11. zasedání ÚV KSČ (březen 1978) bylo konstatováno, že v souladu s úkoly plánu roste míra zapojení čs. hospodářství do mezinárodní dělby práce, přičemž zejména dynamika růstu výměny zboží s vyspělými kapitalistickými zeměmi zaznamenává v posledních letech výrazné změny. Pro uvedený pozitivní jev vytvořila potřebnou základnu politika mírového soužití, důsledně uplatňovaná zeměmi socialistického tábora, především pak Sovětským svazem, a v neposlední řadě i změna v postoji kapitalistických zemí k otázce poskytování dlouhodobých úvěrů pro socialistické země, jedné z nezbytných podmínek rozvoje zahraničně obchodní směny.

Rostoucí podíl obchodu s nečlenskými zeměmi RVHP, hlavně pak s vyspělými kapitalistickými zeměmi, si nelze vysvětlovat jako oslabení vzájemné závislosti reprodukčních procesů zemí RVHP, ale jako důsledek

určité korekce v některých oblastech existující neúměrně vysoké uzavřenosti trhů RVHP a měnících se podmínek pro rozšíření obchodu s vyspělými kapitalistickými zeměmi.

Obecně se uplatňující trend nárůstu podílu výměny s nesocialistickými zeměmi je tedy dán:

— překonáváním důsledků umělých omezení, jež kladly kapitalistické státy rozvoji výměny zboží se socialistickými zeměmi politikou embarga;

— využíváním rozdílů v přírodních a ekonomických podmínkách jednotlivých zemí k realizaci komparativních výhod z mezinárodní dělby práce (MDP) v procesu rozvíjející se vědeckotechnické revoluce.

Zatímco první činitel ovlivňující tempo růstu výměny zboží s nesocialistickými státy má zřejmě dočasný charakter, druhého činitele je nutno pokládat za trvalý jev.

Tyto měnící se podmínky doprovází v posledních letech další významný jev, vytvářející složitou situaci ve světovém hospodářství, a to vzestup cen surovin, jenž zásadně pozměnil doposud platné směnné relace mezi cenami surovin a hotových výrobků. Prudký vzestup cen surovin, mezi nimi i cen potravinářských surovin způsobil, že se jejich celkový index nejen vyrovnal, ale vysoce předstihl index cen hotových výrobků. A právě tato zásadní změna v reálných směnných relacích ve prospěch surovin vedla k rozsáhlým pohybům v celosvětové soustavě platebních bilancí s výrazným dopadem na teritoriální struktury zahraničně obchodní směny.

Členské země RVHP, vedeny snahou o maximální využití vnějších ekonomických vztahů v jejich funkci úspory společenské práce ve prospěch intenzifikace národního hospodářství, dávají tedy přednost těm vývozním a dovozním operacím, které jim zajišťují nejpríznivější směnné relace.

Bylo-li konstatováno, že obecné podmínky rozvoje RVHP se v mnoha zásadních rysech změnily a že cenové posuny ve prospěch cen surovin se v neztenčené míře dotýkají i potravinářských surovin, pak tyto tendence se nepochybně musely projevit i v zahraničním obchodě potravinářskými surovinami a potravinami, jenž u řady členských zemí sehrává významnou úlohu.

V zemědělsko-potravinářském komplexu jsou uvedené tendence, jež ve své realizační fázi směřují k snížení podílu vzájemného obchodu členských zemí, doprovázený řadou dalších okolností dočasného i trvalejšího rázu, specifických pro tento národohospodářský komplex. Snížení podílu vzájemného obchodu ve skupině potravinářské suroviny a potraviny je ovlivněno v zásadě dvěma skupinami faktorů:

a) Do první skupiny náleží faktory dlouhodobé platnosti, tj.:

— Zvýšení míry soběstačnosti všech členských zemí RVHP u rozhodujících zemědělsko-potravinářských produktů jako základního cíle zemědělské politiky těchto zemí. Tento cíl je aktualizován nejen strategickým významem těchto základních životních potřeb (zejména obilnin), ale i změnou směnných relací, tj. v podstatě zdražováním dovozů potravinářských surovin a potravin. Zatímco u základních produktů, zejména pak obilnin, zůstává dlouhodobý úkol dosažení naturální soběstačnosti u většiny členských zemí vcelku zřejmý, nelze nevidět i skutečnost, že úsilí po zvyšování bilanční míry soběstačnosti za celý soubor produktů zahrnutých do ZPK může naopak vést a zřejmě také povede k růstu vzájemné výměny zboží cestou specializace zejména v inputových odvětvích ZPK, ale i u vy-

braných zemědělsko-potravinářských produktů. Jinak řečeno, na základě vyšší finalizace se rozvoj zahraničního obchodu přesune více do dodavatelských a zpracovatelských odvětví ZPK. Růst soběstačnosti musí především působit proti doposud často existujícímu nízkému stupni využití půdy a teprve v následné fázi by měl být důsledkem toho, že nákupy řady produktů jsou cenově náročné.

— Relativní snížení významu vývozu potravin členských zemí RVHP vlivem industriálního rozvoje a růst životní úrovně obyvatelstva ve společenství zemí RVHP, projevující se zvyšováním spotřeby potravin (zejména potravin živočišného původu).

— Snaha všech hospodářsky vyspělých zemí, ale i zemí rozvojových omezovat vývozy surovin pro výrobu potravin a naopak upevňovat pozici produktů vyšších finalizačních stupňů, v daném konkrétním případě potravin. Tendence narůstání podílu produktů vyšších finalizačních stupňů realizovaných za vyšší ceny na celkovém obratu je vedena snahou snižovat nepříznivé důsledky zahraničního obchodu těmi produkty zemědělské prvovýroby, jež jsou charakterizovány doposud vysokými vlastními náklady. Obecně platí, že narůstající význam produktů vyšších stupňů zpracování v zahraničním obchodě je dán objektivní tendencí, stimulující směnu produktů s vyšším podílem přidané hodnoty.

— Zvyšování dovozu potravin a potravinářských surovin z rozvojových zemí, jež zabezpečují potřeby společenství zemí RVHP především na úseku dovozů produktů tropického a subtropického zemědělství (jižní ovoce, kakao, čaj a koření), umožňující rozšířit sortiment potravin a přispět k racionalizaci struktury výživy obyvatelstva zemí RVHP. Z druhé strany se zvyšují i vývozy některých skupin potravin na tyto trhy.

b) Do druhé skupiny nutno zahrnout faktory dočasného působení, tj.:

— Nezbytnost zvyšování exportu potravin na třetí trhy, zejména pak na vyspělé kapitalistické trhy k úhradě dovozů strojů a zařízení. Tato tendence, i když nestejně naléhavosti pro jednotlivé členské země, je dána platební funkcí potravin v zahraničním obchodě těchto zemí.

— Potřeba dovozu potravinářských produktů v letech krajně nepříznivých klimatických podmínek, kdy dochází k značným výpadkům ve sklizních. Byla to právě pětiletka let 1971–1975, postižená zhruba třemi z hlediska celého RVHP klimaticky nepříznivými roky (1972, 1974, 1975), kde se tento faktor dočasné povahy dominantně projevil a ovlivnil teritoriální strukturu zahraničního obchodu;

— V opožďování růstu vzájemných dodávek zemědělských surovin vlivem značných dopravních nákladů, způsobovaných vysokými přepravními náklady železniční dopravy — hlavního způsobu přepravy v rámci RVHP. Při posuzování vlivu dopravních nákladů na teritoriální strukturu zahraničního obchodu nelze však zvažovat faktor úplných nákladů na dovážené zboží jen v komparaci s členskými zeměmi navzájem, ale i vůči třetím zemím. Důležitou podmínkou je i propustnost rozhodujících dopravních uzlů pro objemově náročné toky zemědělsko-potravinářských produktů. Podle G. J. Šmeleva¹⁾ dopravní náklady při přepravě potravinářských a nepotravinářských zemědělských surovin dosahují 11,4 % resp. 5,6 % kontraktní ceny, zatímco u finalizovaného potravinářského zboží jen 3,4 % a u strojů pouhých 0,8 % kontraktní ceny.

¹⁾ Šmelev, G. J. a kol.: Sotrudničestvo stran členov SEV v selskom chozjajstve. Moskva, Ekonomika 1976, 139 s.

Důležitou okolností, jež rovněž rozhodujícím způsobem ovlivňuje dopad těchto faktorů na rozvoj zahraničního obchodu je, že společenství evropských zemí RVHP z hlediska vnějších ekonomických vztahů i ekonomického rozměru je heterogenním seskupením zhruba tří skupin zemí. Je to jednak skupina významných vývozců výrobků zemědělsko-potravinářského komplexu (ZPoK), tj. BLR, MLR, RSR a zčásti PLR, dále skupina převažujících dovozců, tj. NDR a ČSSR. Třetí skupina je představována Sovětským svazem, kde se zahraničně obchodní výměně výrobků ZPoK dostává zcela specifického postavení vlivem ekonomického rozměru SSSR. Toto orientační členění určujícím způsobem vymezuje prostor pro další rozvoj SEI i přístup jednotlivých zemí k řešení problematiky vnějších vztahů.

ÚLOHA ZAHRANIČNÍHO OBCHODU U VYBRANÝCH PRODUKTŮ ZPK

Před vlastním podrobnějším rozbořem některých základních aspektů zahraničně obchodních vztahů členských zemí RVHP na úseku ZPK nutno uvést několik základních metodických poznámek. Nutno zdůraznit, že zvolený metodický postup a výběr analyzovaných skutečností byl vcelku jednoznačně vymezen dostupností srovnatelných statistických údajů, přičemž všechny uváděné závěry vycházejí z datové báze oficiálních statistik RVHP o zahraničním obchodě.

Důležitou okolností, ovlivňující vypovídací schopnost předložených závěrů je skutečnost, že ke zkoumání tendencí a zákonitostí rozvoje jednotlivých členských zemí RVHP bylo přistupováno na zhruba stejné úrovni, to znamená, že všechny členské země jsou hodnoceny ze stejných pozic a do stejné hloubky — tedy včetně ČSSR.

Rozhodující část závěrů analýzy je vztahována k relativním údajům s vědomím toho, že tento typ ukazatelů nejlépe osvětluje váhu jednotlivých členských zemí RVHP v zahraničně obchodní výměně RVHP celkem a změnu jejich postavení v rámci této výměny v dynamickém pojetí období let 1960 až 1975.

Vývozní a dovozní skupiny, podskupiny, zbožové položky ZPoK tvoří: bavlna, vlna, surové kůže, semena a sadba, krmiva koncentrovaná (šroty a pokrutiny), plemenná zvířata, potravinářské suroviny (podrobnější specifikace na obilniny, olejnatá semena, kávu a kakao), potravinářské zboží (podrobnější specifikace na maso a masné výrobky, živočišné tuky, sýry, vejce, ryby a rybí výrobky, zeleninu čerstvou a konzervovanou, ovoce čerstvé a zpracované, cukr rafinovaný, rostlinné tuky, přírodní víno). Vývozními a dovozními inputovými položkami jsou zařízení potravinářského průmyslu, traktory a zemědělské stroje, hnojiva celkem (podrobnější specifikace na hnojiva fosforečná, draselná, dusíkatá a kombinovaná), přípravky chemické ochrany.

Hodnoty obchodu členských zemí RVHP jsou ve všech letech a ve všech relacích sníženy, a to v případě skupiny potravinářské suroviny o tabák a v případě potravinářského zboží o cigarety. Z těchto příčin není předmětem této analýzy zahraničně obchodní výměna tabákem a cigaretami, což nepochybně citelně ovlivňuje zejména pozici BLR.

Vypovídací schopnost této analýzy je ovlivněna skutečností, že zatímco do roku 1972 je zahraničně obchodní výměna Kubu zahrnována mezi

ostatní socialistické země, od roku 1973 je Kuba zahrnuta do zahraničního obchodu členských zemí RVHP.

V souladu s cílem dokumentovat úlohu ZPoK v rámci celkové zahraničně obchodní výměny jednotlivých členských zemí nejprve stručně analyzujeme pozici, již zaujímají členské země RVHP na celkové zahraničně obchodní výměně produkty ZPoK (tab. I).

I. Podíl zahraničního obchodu produkty ZPoK jednotlivých členských zemí na zahraničním obchodu výrobky ZPoK za společenství zemí RVHP celkem (v %)

Země	1960	1965	1970	1975	Ø 1971—75
RVHP	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
BLR	5,4	7,4	8,2	6,5	6,9
MLR	6,6	8,5	9,6	8,1	9,2
NDR	14,6	11,1	13,6	10,2	11,1
MoLR	1,5	1,3	0,8	0,8	0,9
PLR	12,3	12,6	11,1	11,0	12,1
RSR	4,7	4,9	5,8	6,9	7,7
SSSR	41,5	43,4	40,6	49,8	42,9
ČSSR	13,4	10,5	10,0	6,5	8,2

Je zřejmé, že i z jen velmi orientačního porovnání těchto údajů s údaji o podílu jednotlivých členských zemí na výrobě společenství zemí RVHP celkem vyplývá menší nálehavost zahraničního obchodu pro Sovětský svaz. Zatímco u většiny rozhodujících produktů přesahuje podíl sovětské produkce na celkové výrobě RVHP hranici 80 %, podíl se SSSR na celkovém zahraničním obchodě RVHP zhruba 40 %. Přestože jsou analyzované vývojové tendence ovlivňovány cenovými změnami a údaje vystaveny značnému kolísání (promítá se zde rozhodující vliv národohospodářského komplexu SSSR, který v případech neúrody rozvíjí dovozní činnost a naopak), dovolují orientačně posoudit postavení jednotlivých členských zemí v zahraničně obchodní směně společenství RVHP celkem.

Posuzujeme-li uváděné ukazatele v dynamickém pohledu, pak z analyzovaného období let 1960 až 1971—1975 vyplývají tyto skutečnosti:

- na celkovém obrátu výrobky ZPoK za společenství zemí RVHP jako celku se posílilo postavení MLR, RSR a BLR, vcelku stabilní podíl si zachovává PLR a SSSR a nejdynamičtěji klesá podíl ČSSR a NDR;
- na celkovém vývozu výrobků ZPoK za společenství zemí RVHP jako celku se dále zvýšil podíl tradičních vývozců, tj. především MLR, RSR, mírnějším tempem i podíl BLR, vzrostl mírně podíl NDR, pozvolna klesající tendenci zaznamenala ČSSR a výrazně pokleslo postavení SSSR;
- na celkovém dovozu výrobků ZPoK za společenství zemí RVHP jako celku se podstatnou měrou zvýšil podíl SSSR (důsledkem extrémně

nepríznivých klimatických podmínek), mírně narůstal podíl RSR a ve všech ostatních zemích RVHP došlo k poklesu, a to největší měrou v NDR a ČSSR.

Obdobně jako byla dokumentována pozice jednotlivých zemí RVHP v rámci zahraničního obchodu výrobky ZPoK, možno charakterizovat úlohu jednotlivých zemí v zahraničním obchodě vybranými inputy (tab. II). Jejich úlohu, význam a postavení uvádíme proto, že nelze analyzovat zahraniční obchod zemědělsko-potravinářskými produkty, aniž by byl rozebírán zahraniční obchod výrobními prostředky nezbytnými pro rozvoj zemědělství a potravinářství. Intenzifikace zemědělské výroby a její industrializace předpokládají výrazné zesílení spolupráce především v dodávkách základních výrobních prostředků.

II. Podíl zahraničního obchodu inputy v jednotlivých zemích RVHP na zahraničním obchodu inputy za společenství zemí RVHP celkem (v %)

Země	1960	1965	1970	1975	Ø 1971 – 75
RVHP	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
BLR	5,4	7,3	8,0	7,0	7,4
MLR	12,6	11,1	7,9	9,1	9,6
NDR	17,4	21,6	19,5	16,9	18,0
PLR	8,5	11,2	12,4	16,6	15,7
RSR	3,0	2,4	5,2	8,2	6,5
SSSR	36,8	29,1	33,5	31,2	31,0
ČSSR	16,3	17,2	13,6	11,0	11,8

Již jen ze zběžného srovnání těchto podílů s podíly obratu zahraničního obchodu výrobky ZPoK jednotlivých členských zemí na zahraničním obchodě výrobky ZPoK společenství zemí RVHP celkem je zřejmé, že v oblasti zahraničního obchodu inputy je postavení SSSR méně výrazné a představuje jen necelou jednu třetinu celkového zahraničního obchodu inputy za společenství zemí RVHP celkem.

Dynamické tempo rozvoje zahraničního obchodu inputy zejména v RSR, BLR, ale i PLR má za následek, že se podíl ostatních zemí snižuje, nejvíce pak ČSSR (za analyzované období z 16 na 11 %), dále MLR a zčásti i SSSR. Pouze NDR zůstává co do významu zahraničně obchodní výměny za celé analyzované období na druhém místě. Zatímco ve výchozím období byla pozice ČSSR zhruba obdobná situaci NDR, v posledních letech bylo ČSSR co do významu předstiženo PLR.

Posuzujeme-li uváděné ukazatele z dynamického pohledu, pak z analýzy období let 1960 až 1975 vyplývají tyto skutečnosti:

— na celkovém obratu inputy za společenství zemí RVHP se zvýšil podíl RSR, PLR a BLR, vcelku stabilní pozici si zachovává NDR, mírně klesá podíl SSSR a MLR a nejdynamičtěji klesl podíl ČSSR;

— k tradičnímu vývozu inputů — NDR — se připojila i RSR, a zatímco SSSR si zachovává vyrovnanou zahraničně obchodní bilanci, ČSSR se z významného exportéra na počátku analyzovaného období postupně stává převažujícím dovozcem;

— na straně dovozů se nejvýrazněji zvýšil podíl PLR (z 18 na 21 %), méně vzrostl podíl NDR a u všech ostatních členských zemí, s výjimkou stabilního podílu v MLR, podíl dovozu mírně klesal.

Pozici zahraničního obchodu produkty ZPoK (resp. ZPK) v rámci celkového vývoje zahraničního obchodu v jednotlivých členských zemích si lze přehledně ilustrovat údaji o podílu zahraničně obchodní výměny produktů ZPK, resp. ZPoK na celkovém zahraničním obchodě (tab. III).

III. Vývoj podílu zahraničně obchodního obrátu výrobků ZPK(A), resp. ZPoK(B) na celkovém zahraničním obchodě ve společenství RVHP celkem a v jednotlivých členských zemích (v %)

Země		1960	1965	1970	1975	Ø 1971—75
RVHP	A	22,9	21,0	18,0	16,9	17,2
	B	18,9	17,1	14,2	12,8	13,3
BLR	A	26,9	26,0	23,5	19,0	20,0
	B	22,4	21,2	18,6	14,2	15,2
MLR	A	25,1	25,0	21,3	20,5	21,2
	B	18,2	19,2	17,4	15,1	16,3
NDR	A	20,6	18,5	17,4	15,7	15,9
	B	16,2	12,8	12,5	10,3	10,7
PLR	A	25,0	22,5	17,5	15,4	17,2
	B	21,9	18,7	13,5	10,4	12,6
RSR	A	19,5	16,9	16,3	19,2	19,0
	B	17,2	15,2	13,1	14,0	15,4
SSSR	A	22,0	20,9	17,6	18,9	17,8
	B	18,6	18,2	14,4	15,8	14,7
ČSSR	A	22,4	18,3	15,8	13,2	14,5
	B	18,1	13,3	11,6	8,6	10,2

I když změny v uváděných podílech jsou ovlivněny jak vývojem absolutních objemů zahraničně obchodní směny výrobků ZPoK, resp. ZPK, tak i dynamikou celkového vývoje zahraničního obchodu v jednotlivých zemích, přesto vcelku jednoznačně umožňují posoudit úlohu zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými produkty v rámci celkového zahraničního obchodu. I přes klesající podíl zahraničně obchodního obrátu výrobků ZPK, resp. ZPoK na celkovém zahraničním obchodu ve všech členských zemích, sehrává zahraničně obchodní směna výrobky zemědělsko-průmyslového komplexu významnou roli zejména v BLR, MLR a RSR.

Posuzujeme-li uváděné vztahy v dynamickém pojetí, tj. vyjádřením průměrných ročních temp růstu zahraničního obchodu, pak lze konstatovat

vat, že dynamikou rozvoje předstihuje celková zahraničně obchodní výměna ve všech členských zemích tempo rozvoje zahraničně obchodní výměny produktů ZPK, přičemž tempo rozvoje zahraničně obchodní výměny ZPK ve většině zemí (s výjimkou SSSR) opět překrývá tempo zahraničně obchodní výměny produktů ZPoK. Tyto závěry platí za analyzované období let 1960 až 1975 a jsou ještě podstatně výrazněji vyjádřeny za poslední období let 1970 až 1975.

Dokumentujeme-li uváděné závislosti na vývoji celkového obrátu, lze konstatovat, že zahraničně obchodní výměna za RVHP celkem narůstala za období 15 let ročně o 12 %, za posledních 5 let dokonce o 18 %, zahraničně obchodní výměna výrobků ZPK o 9, resp. 16 %. Obdobně celková zahraničně obchodní výměna ČSSR narůstala za období let 1960 až 1975 ročně o 9 %, za období let 1971—1975 dokonce o 13 %, zahraniční obchod produkty ZPK za stejná období o 5, resp. 9 % a zahraničně obchodní směna produktů ZPoK pouze o 4, resp. 6 %.

Z předchozího rozboru je tedy zřejmé, že i když absolutně objem zahraničního obchodu výrobky ZPK či ZPoK trvale narůstá, klesá jeho podíl v rámci celkové zahraničně obchodní výměny. Podíl zahraničního obchodu výrobky ZPK, resp. ZPoK na celkové zahraničně obchodní výměně ve společenství zemí RVHP jako celku, resp. v jeho jednotlivých členských zemích permanentně klesá, přičemž toto tempo poklesu je méně dynamické v oblasti ZPK (vliv narůstající výměny inputových položek) než za oblasti ZPoK.

Vyjádření dynamiky uváděných závěrů v podílových ukazatelích ukazuje — měřeno obratem, že za analyzované období ve společenství zemí RVHP celkem klesá podíl ZPK na celkovém zahraničním obchodě zhruba o jednu čtvrtinu, zatímco podíl ZPoK již o takřka jednu třetinu. Analýza dále potvrzuje obecnou tendenci, jež se projevuje v zahraničním obchodě produkty ZPK ve většině hospodářsky vyspělých zemí, že podstatně rychleji klesá tento podíl na straně vývozu, zatímco na straně dovozu je pokles znatelně mírnější. Jestliže podíl ZPK, resp. ZPoK na vývozu společenství zemí RVHP celkem poklesl o jednu třetinu, resp. takřka o jednu polovinu, podíl ZPK, resp. ZPoK na dovozu společenství zemí RVHP celkem poklesl jen o jednu pětinu, resp. jednu čtvrtinu.

Vývoj v ČSSR zhruba odpovídá analyzovaným vývojovým tendencím, je však poznamenán obecně vyššími tempy změn podílů.

Možno konstatovat, v souladu s celosvětovými tendencemi, že i když ve všech členských zemích objem zahraničního obchodu produkty ZPK, popř. ZPoK narůstá, relativně ve všech zemích podíl zahraničního obchodu těmito produkty klesá. Tradičně významnými vývozci výrobků ZPK zůstávají BLR, MLR a RSR, kde je platební funkce těchto vývozu nesporná.

Tyto země se podílejí zhruba po 20 % na celkové zahraničně obchodní výměně, přičemž tento podíl narůstá na straně vývozu a podstatnou měrou klesá na straně dovozu. Sovětský svaz nadále pokračuje v tendenci, jež se počala odvíjet od roku 1960, kdy se z vývozce stává v posledních letech dovozcem výrobků ZPK. ČSSR spolu s NDR zůstávají za celé analyzované období významnými dovozci.

Ze vzájemného vztahu zahraničního obchodu produkty ZPoK a inputovými vklady (tab. IV) jednoznačně vyplývá, že zatímco zahraniční obchod produkty ZPoK vykazuje prokazatelnou tendenci k zvýšení

stupně uzavřenosti, zahraniční obchod inputovými položkami se dynamicky rozvíjí ve všech členských zemích. Obecně lze v dané oblasti charakterizovat zahraniční obchod jako rozvinutější směrem k inputovým vkladům a uzavřenější ve vztahu k zahraničně obchodní výměně produktů ZPoK.

Zahraňičně obchodní obrát výrobků ZPK je v hrubých rysech ve většině členských zemí ze 75 až 80 % tvořen produkty ZPoK a z 20 až 25 % inputovými položkami. Od tohoto průměru se výrazně odlišuje zhruba stejná pozice NDR a ČSSR, kde podíl inputových položek vzrostl za sledované období na více než jednu třetinu. Ještě výrazněji odlišná je situace těchto zemí v oblasti vývozu se zhruba dvoutřetinovým podílem NDR a více než dvoupětinovým podílem ČSSR.

IV. Vývoj podílu zahraničně obchodního obrátu produkty ZPoK (A) a vybraných inputů (B) na zahraničním obchodě výrobky ZPK

Země		1960	1965	1970	1975	Ø 1971 – 75
RVHP	A	82,7	81,5	78,8	76,0	77,1
	B	17,3	18,5	21,2	24,0	22,9
BLR	A	83,6	81,7	79,3	74,7	76,0
	B	16,4	18,3	20,7	25,3	24,0
MLR	A	72,5	77,1	81,9	73,8	76,5
	B	27,5	22,9	18,1	26,2	23,5
NDR	A	80,8	69,3	72,2	65,7	67,6
	B	19,2	30,7	27,8	34,3	32,4
PLR	A	87,9	83,2	76,9	67,8	72,4
	B	12,1	16,8	23,1	32,2	27,6
RSR	A	88,3	89,8	80,6	72,8	80,0
	B	11,7	10,2	19,4	27,2	20,0
SSSR	A	84,9	86,8	81,8	83,5	82,7
	B	15,1	13,2	18,2	16,5	17,3
ČSSR	A	80,5	73,0	73,3	65,2	70,1
	B	19,5	27,0	26,7	34,8	29,9

Obdobně jako z analýzy vzájemného vztahu zahraničního obchodu produkty ZPoK a inputy vyplývá tendence k zvyšující se otevřenosti zahraničního obchodu inputy, musí se uvedený vztah projevit i v podílu zahraničního obchodu inputy na celkovém zahraničním obchodě.

Na rozdíl od obdobného ukazatele za ZPoK je situace v oblasti inputů odlišná v tom, že význam inputů narůstá nejen absolutně (ve smyslu permanentního růstu objemu zahraničně obchodní výměny), ale i relativně.

Jinak interpretováno, lze tak opět dojít k závěru, že dynamika zahraničně obchodní výměny inputy je zhruba rovnocenná dynamice zahraničně obchodní výměny celkové. V řadě členských zemí, především pak v ČSSR je výsledný obrát zahraničně obchodní výměny rozhodující měrou ovlivněn zvýšenými dovozy inputů.

Obecně platí, že podíl zahraničního obchodu inputy je co do váhy na celkovém zahraničním obchodě za sledované období vcelku málo kolísavou veličinou, avšak s výjimkou zemí, kde se v počátečním období začal zahraniční obchod inputy teprve rozvíjet (RSR, PLR, BLR).

Celkovou situaci v oblasti zahraničního obchodu výrobky ZPK lze velice průkazně ilustrovat údaji o změnách ve struktuře vzájemné zahraničně obchodní směny (tab. V) za společenství zemí RVHP celkem.

V. Změny ve struktuře vzájemné zahraničně obchodní směny výrobků ZPK za společenství zemí RVHP celkem (v %)

	Struktura		Index růstu podílu	Růst absolutního objemu
	1960	1975	$\frac{1975}{1960}$	$\frac{1975}{1960}$
Potravinářské suroviny a potraviny celkem	71,6	65,6	91,6	368,3
Z toho: potravinářské suroviny	34,7	31,4	90,5	364,8
potravinářské zboží	36,9	34,2	92,7	371,6
Inputové položky celkem	28,4	34,4	121,1	486,0
a) pro zemědělství	19,8	28,7	144,9	583,5
z toho: traktory a zemědělské stroje	12,4	21,8	175,8	706,8
hnojiva a chemické přípravky	7,4	6,9	93,2	376,7
b) pro potravin. průmysl	8,6	5,7	66,3	262,6
Celkem	100,0	100,0	—	401,8

Přestože ve všech analyzovaných skupinách, podskupinách či agregacích dochází k výraznému růstu absolutního objemu zahraničního obchodu, evidentně nejdynamičtější růst vykazuje skupina inputů. Naznačená základní tendence se musela projevit ve změně základní struktury výrazným posílením pozic inputů, a to z 28,4 % v roce 1960 na 34,4 % v roce 1975, a naopak odpovídajícím relativním poklesem významu skupin potravinářské suroviny a potraviny. Analyzované údaje jsou rovněž potvrzením tendence, která se počíná odvíjet od konce šedesátých let a svědčí o dynamičtějším růstu zahraničního obchodu potravinářským zbožím v porovnání s potravinářskými surovinami.

Závěrem ještě několik údajů k teritoriální struktuře zahraničního obchodu vybranými produkty ZPoK a inputy. V tab. VI jsou zachyceny za období let 1960 až 1975 změny v podílu vzájemného obrátu na celkovém obrátu u jednotlivých skupin, podskupin a položek zahrnutých mezi produkty ZPK.

VI. Změny v podílu vzájemného obrátu na celkovém obrátu vybraných produktů ZPK

Zbožová skupina resp. podskupina, položka či podpoložka	RVHP celkem				ČSSR			
	1960	1970	1975	Ø 1971 až 1975	1960	1970	1975	Ø 1971 až 1975
Zařízení potrav. průmyslu	79,8	74,3	59,6	64,0	82,9	66,7	79,1	78,9
Traktory, zemědělské stroje a inventář	77,5	84,3	83,9	86,6	75,3	80,6	80,9	82,8
Traktory	69,7	76,3	62,6	70,1	57,1	56,2	45,1	51,6
Zemědělské stroje	86,1	92,6	89,8	91,8	97,0	90,2	95,7	86,6
Hnojiva a přípravky chem. ochrany	65,0	60,2	42,0	48,0	95,8	95,8	92,6	89,4
Fosforečná hnojiva	34,8	44,8	33,3	29,5	—	80,0	36,3	60,0
Draselná hnojiva	62,6	79,0	72,7	73,3	100,0	100,0	100,0	100,0
Dusíkatá hnojiva	52,6	37,3	12,1	23,8	100,0	92,8	91,7	83,3
Přípr. chem. ochrany	78,3	51,0	28,5	37,3	66,7	42,8	30,0	36,7
Bavlna	56,3	54,0	48,4	45,2	45,1	60,0	48,0	44,4
Potrav. suroviny	51,4	33,0	41,7	38,5	67,3	48,8	30,3	51,7
Obilniny	70,2	59,4	29,8	36,6	85,8	74,8	93,8	87,5
Olejnata semena	16,7	29,4	14,0	15,3	22,7	26,9	5,6	17,2
Potravinářské zboží	52,9	46,8	51,7	49,2	52,4	57,3	41,0	38,5
Maso a masné výrobky	46,4	28,6	44,0	37,9	46,8	44,0	52,6	42,6
Ryby a rybí výrobky	41,6	36,7	40,0	36,2	47,4	37,5	36,6	34,3
Zelenina čerstvá	89,5	61,2	69,0	68,0	91,7	78,6	88,9	83,3
Zelenina konzervovaná	89,5	87,2	85,7	84,2	100,0	75,0	66,7	66,7
Ovoce čerstvé	51,8	54,6	46,7	49,2	64,7	45,9	35,4	40,0
Ovoce zpracované	88,9	82,0	78,4	77,7	50,0	12,5	57,1	42,9
Cukr rafinovaný	33,5	21,3	25,6	28,7	28,6	—	2,8	9,6
Rostlinné tuky	47,6	28,3	27,7	26,3	35,7	66,7	60,7	57,9
Vino	92,7	80,0	65,3	65,9	85,7	80,9	75,0	77,8

Z tab. VI průkazně vyplývá podstatně vyšší podíl vzájemného obrátu na celkovém obrátu u vybraných inputů než u potravinářských surovin a potravin. Zatímco u většiny produktů ZPK podíl vzájemné výměny trvale mírně klesl, lze u inputů i přes značné kolísání uváděného ukazatele prokázat tendenci směřující k růstu vzájemného obrátu.

Tyto závěry, vztahující se k údajům za RVHP celkem, platí v zásadě i pro ČSSR s tím, že podíl vzájemného obchodu je zde u většiny produktů podstatně významnější. Přestože i v ZPK ČSSR dochází v posledních letech, v souladu s obecně platnou tendencí, k relativnímu poklesu vzájemného obchodu, jsou tyto změny méně výrazné a jsou důkazem trvale vysokého podílu vzájemného obrátu a potvrzením vysoké intenzity zapojení čs. ekonomiky do procesu mezinárodní socialistické dělby práce.

SOUHRN

Z analyzovaných údajů vyplývá, že i když ve všech členských zemích RVHP objem zahraničně obchodní směny výrobků ZPoK permanentně narůstá, relativně tato směna ve vztahu k celkovému zahraničnímu obchodu ztrácí trvale na významu ve všech členských zemích. I když vnější vztahy na daném úseku zdaleka ještě nesehrávají roli aktivního nástroje plánovitého rozvoje vnitřních reprodukčních vazeb jednotlivých zemí, přesto však také platí, že zemědělská výroba přestává být limitujícím článkem reprodukčního procesu a u řady zemí se stává stále aktivnějším činitelem zahraničního obchodu. Za poměrně dlouhé období od vzniku RVHP až po současnou dobu se ustanovil poměrně konsolidovaný trh členských zemí RVHP, zabezpečující řadu základních potřeb této národohospodářské sféry. Dlouhodobé časové řady jsou potvrzením vysokého podílu vzájemného obrátu produktů ZPK v rámci členských zemí, a to i přes tendenci mírného poklesu tohoto podílu v posledních letech a důkazem prohlubující se výrobní adaptability. Analyzovaný vývoj je v zásadě vyjádřením formujícího se socialistického regionálního systému mezinárodní dělby práce, jehož další rozvoj je determinován obecnými tendencemi rozvoje zahraničního obchodu produkty ZPK.

Došlo dne 18. 9. 1978

Adresa autora:

Ing. Josef Kraus, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

V roce třicátého výročí založení Rady vzájemné hospodářské pomoci byly také ve Výzkumném ústavu ekonomiky zemědělství a výživy dokončeny některé práce, zabývající se rozbořem a hodnocením ekonomických aspektů spolupráce Československa s bratrskými zeměmi na úseku zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky.

Trendy rozvoje zahraničního obchodu zejména v posledních letech ukazují na jeho rychlý růst, který předstihuje tempo ekonomického růstu, čímž se jeho význam neustále a zákonitě zvyšuje. Základním cílem mezinárodní dělby práce již přestala být nutnost zajistit deficitní druhy zboží pro národní hospodářství. Tento cíl je nutno spatřovat v dosahování úspor národní práce a tím i co možná nejvyššího národohospodářského efektu. Zahraniční obchod se tak stává významným nástrojem intenzifikace ekonomiky.

V období 6. pětiletky se rozsah zapojení československé ekonomiky do mezinárodní dělby práce dále zvyšuje, zejména na úseku socialistické ekonomické integrace v rámci RVHP. V komplikovaných podmínkách světového hospodářského vývoje vystupuje ještě víc do popředí význam těsné ekonomické spolupráce se zeměmi RVHP, která je stabilizujícím faktorem našeho národního hospodářství a nezbytným předpokladem jeho dalšího rozvoje.

Také na úseku zemědělsko-potravinářského zahraničního obchodu stojí otázky efektivity v popředí zájmů a zainteresované instituce prakticky ve všech členských zemích Rady se jimi zabývají. Některé poznatky z analýz dosavadního vývoje v této oblasti, zjištěné ve VÚEZVŽ, jsou uvedeny v následující stati.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Společenská dělba práce je hlavním zdrojem zvyšování efektivity společenské práce. Pro ekonomiky malého a středního typu (ke kterým nesporně patří ČSSR) hraje významnou roli potenciálního zdroje zvyšování efektivity ekonomiky společenská dělba práce v mezinárodním měřítku, tj. účast v mezinárodní dělbě práce. Problematika zkoumání ekonomické efektivity zapojení země do mezinárodní dělby práce je ve srovnání s hodnocením efektivity uvnitř ekonomiky o to složitější, že je nutné respektovat nejen hodnotové kategorie vlastního národního hospodářství, nýbrž i působení hodnotových kategorií na světovém trhu.

Smyslem zapojení národní ekonomiky do mezinárodní dělby práce — tedy smyslem její mezinárodní specializace — je dosahovat ekonomický efekt, který by byl vyšší ve srovnání s úrovní, která předchází specializačnímu procesu, tedy takový efekt, který by znamenal zvýšení reálného obsahu národního vlastnictví. Přitom za předpokladu, že specializace je zásadní strukturální charakteristikou národní ekonomiky při pohledu zvenčí, je možno ekonomický efekt specializace v širokém pojetí ztotožnit s efektem fungování celého národního hospodářství, neboť daná výrobní struktura znamená vždycky určitý stupeň specializace národní ekonomiky.

Stupeň, v němž efekty plynoucí z mezinárodní dělby práce a socialistické ekonomické integrace ovlivňují celkovou efektivnost daného národního hospodářství, je výslednicí komplexní činnosti výzkumu, vývoje a výroby, mezinárodní směny a dalších konkrétních forem, zejména zahraničního obchodu, působí tedy na výsledný efekt, a tak i různá kritéria a ukazatele, jimiž se vyjadřuje efektivnost jednotlivých forem, doplňují a konkretizují základní soustavu kritérií efektivnosti účasti dané socialistické země v mezinárodní dělbě práce a socialistické ekonomické integraci.

Hlavním rysem zjišťování a hodnocení efektivnosti uvedené účasti socialistické země v mezinárodní dělbě práce je její komplexní charakter. Vyplývá jednak z těsných vzájemných vazeb všech prvků vnějších vztahů jak s ostatními prvky reprodukčního procesu vlastního hospodářství, tak s prvky reprodukčního procesu integračních partnerů socialistického společenství a z určitých výrobně spotřebních závislostí daných rozvojem zahraničního obchodu, resp. dalších forem vnějších ekonomických vztahů s rozvojovými zeměmi a vyspělými kapitalistickými státy.

Zajišťování a měření efektů z prohlubující se mezinárodní socialistické dělby práce s postupující ekonomickou integrací členských států RVHP je však pouze jedním z předpokladů dosahování efektivního ekonomického rozvoje. Druhým, neméně významným předpokladem je, nakolik soustava řízení spolupůsobí při vytváření podmínek pro dosahování a realizaci těchto efektů. Má-li soustava řízení spolupůsobit při zabezpečování efektivnosti, je nutné, aby v ní vedle jejích funkcí udržování rovnováhy (převážně statického charakteru) vystoupily do popředí funkce prosazování efektivnosti a zajišťování dynamické rovnováhy v probíhajícím procesu strukturálních přeměn. Přitom přeměny věcné struktury čs. ekonomiky a její zapojení do mezinárodní dělby práce, zejména prostřednictvím socialistické ekonomické integrace, jsou v současné době jedním z určujících činitelů dalšího efektivního rozvoje čs. ekonomiky a potenciálním zdrojem zvyšování její efektivnosti.

„Cílem účasti socialistické země v mezinárodní dělbě práce, jež je v konečné fázi realizována prostřednictvím zahraničního obchodu, je dovoz, který doplňuje v plánovaném rozsahu užité hodnoty, jež nemohou být v zemi vyrobeny vůbec, nebo jejichž výroba není z hlediska ekonomické efektivnosti racionální. Vzhledem k tomu lze posuzovat produkci pro vývoz jako zvláštní skupinu tuzemské výroby, jejímž konečným efektem je dovoz užitečných hodnot. Přitom užitečná hodnota vyváženého zboží se jeví výlučně jako nositel mezinárodní hodnoty. Z toho vyplývá, že struktura vývozu nás zajímá především jako optimální zdroj platebních prostředků (v potřebném množství a v optimální měnové resp. teritoriální struktuře) a struktura dovozu především z hlediska plánovitého uspokojování vnitřních společenských potřeb.“ (Kolektiv 1975).

Ceny nákupů a prodejů na mezinárodním trhu RVHP jsou výsledkem dvoustranného sjednávání cen, přičemž východiskem jsou ceny základních světových trhů zboží, tedy ceny, které jsou výsledkem činnosti jiného trhu. Přes společné zásady tvorby těchto cen vznikají při jejich aplikaci v jednotlivých dvoustranných relacích odchylky, podmíněné také rozdílnou pozicí téhož zboží ve struktuře obchodu v korespondujícím bilaterálním vztahu. Sjednané ceny se pak odchylují od výchozí úrovně světových cen, a to různě v jednotlivých dvoustranných relacích. Rozdíly cen ovlivňují také rozdíly v reálné kupní síle mezinárodní měnové jednotky, která tím pro každou členskou zemi nepředstavuje stejnou reálnou hodnotu zavedeného mnohostranného clearingového zúčtování.

Směnné poměry, zprostředkované mechanismem trhu RVHP, sestávající ze systému dvoustranných obchodních dohod, tvorby cen a mnohostranného clearingového zúčtování vzájemných plateb v převoditelných rublech, nevyjadřují adekvátně skutečné poměry mezinárodních hodnot vlastních tomuto trhu. V důsledku toho se znesnadňuje pro ekonomickou praxi potřebné a žádoucí plánovitě využívání zákona hodnoty, funkce mezinárodního trhu a s ním spjatých kategorií. Znamená to, že se zrelativňuje ekonomická kalkulace, založená na mezinárodním srovnání nákladů a cen.

Celkový efekt z účasti země v mezinárodní dělbě práce se realizuje rozhodující měrou prostřednictvím zahraničně obchodních operací. Ekonomická efektivnost zahraničně obchodní směny, chápána jako vztah mezi množstvím společensky nutné práce vynaloženým na výrobu a realizaci exportního zboží a celkovými účinky pro československé národní hospodářství, vyplývajícími ze zahraničně obchodní směny, bude kvantifikovatelná s takovou mírou vypovídací schopnosti, s jakou se podaří ocenit veličiny společensky nutné práce a celkové účinky zahraničně obchodní směny.

V následující pasáži bude pozornost upřena především na komparativní efekt, plynoucí bezprostředně ze zapojení ČSSR do mezinárodní socialistické dělby práce a realizovaný prostřednictvím zahraničního obchodu, zjištěný v oblasti provádění jednotlivých zahraničně obchodních operací.

METODIKA

Pro zajištění ekonomické efektivnosti vývozu a dovozu vybraných položek československého zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky s ostatními členskými zeměmi RVHP bylo použito jednak ukazatelů běžně používaných v zahraničně obchodní praxi, z nichž některé jsou obsaženy v metodických pokynech pro vypracování 6. pětiletého plánu na léta 1976–1980 v části Vybrané ukazatele ekonomické efektivnosti společenské výroby, jednak ukazatelů rezultujících z metody limity rentability, která je navržena pro zjišťování ekonomické efektivnosti zahraničního obchodu pro 7. pětiletý plán.

Údaje o dosažených cenách byly získány z oficiálních statistik čs. zahraničního obchodu v nomenklatuře „Zboží zahraničního obchodu členských zemí RVHP“ (třetí vydání z roku 1974) poskytnutých Federálním statistickým úřadem, a dále prostřednictvím cenového oddělení n.s. Koošpol Praha, resp. prostřednictvím ekonomických útvarů příslušných

VHJ. Také soubor dat pro kvantifikaci úplných výrobních nákladů byl získán z informačních fondů korespondujících oborových ředitelství potravinářského průmyslu.

Hodnocení vývoje efektivnosti dovozu a vývozu zemědělsko-potravinářských položek bylo prováděno na základě parametrů, získaných použitím následujících metod¹⁾:

RCV — reprodukční náklady na měnovou jednotku (1 Rb) v Kčs při vývozu, počítané z báze velkoobchodní ceny

RHV — reprodukční náklad na zahraniční měnovou jednotku (1 Rb) vyjádřený v Kčs, při vývozu počítaný z báze tržních cen

LR — metoda limity rentability, která je orientační metodou měření hodnotové efektivnosti zahraničního obchodu a domácí výroby na úrovni podnikové a národohospodářské. Principem metody je vyjádření vztahu dosažené zahraniční ceny v dovozu nebo vývozu k tuzemským úplným výrobním nákladům (*ÚVN*), což je v podstatě ukazatel devizového zhodnocení nákladů (*DZN*). Úplnými výrobními náklady na národohospodářské úrovni se rozumí náklady veškeré společenské práce vynaložené na jednotku produkce ve sféře výroby a oběhu ($c + v + m$). Jako zahraniční cenu je možno použít buď cenu fco čs. hranice (*FCO*), nebo kupní cenu zahraničního obchodu (*KC*). (Kupní cena je tvořena tak, že k zahraniční ceně fco čs. hranice se u dovozu připočítává, u vývozu odečítá obchodní rozpětí.) Vztah zahraniční ceny k úplným výrobním nákladům určuje spodní limit rentability, neboli hranici ztrátovosti, jestliže se zlomek rovná jedné. Zlomek menší než jedna znamená ztrátovost, tj. nerentabilitu vývozu, ale rentabilitu dovozu. Zlomek větší než jedna charakterizuje tuzemskou výrobu v relaci k zahraniční jako rentabilní a tudíž vhodnou pro vývoz.

Ukazatele devizového zhodnocení nákladů lze rozložit ve dvou úrovních:

a) na tuzemské úrovni se zřetelem na vnitřní velkoobchodní ceny (*VO*):

$$\frac{FCO}{\hat{U}VN} = \frac{FCO}{VC} \cdot \frac{VC}{\hat{U}VN}$$

kde rozklad slouží k rozboru relací vnitřních a zahraničních cen a k analýze vnitřních podmínek pro rozhodnutí o výrobní, exportní a importní struktuře.

b) na zahraniční úrovni se zřetelem na světové ceny (*CZT*):

$$\frac{FCO}{\hat{U}VN} = \frac{GCO}{CZT} \cdot \frac{CZT}{\hat{U}VN}$$

kde světovou cenou (resp. cenou základního trhu *CZT*) se rozumí cena tohoto trhu převedená na bázi fco čs. hranice.

Typicky vývozním zbožím (efektivním při vývozu) je takové, pro které platí vztah: $FCO > VC > \hat{U}VN$ a $FCO > \hat{U}VN$. Výrobky, pro které platí tato relace, jsou nerentabilní v dovozu.

Naopak typicky dovozním artiklem jsou takové položky, pro které platí, že: $FCO < VC < \hat{U}VN$, tedy opačné vztahy než v předchozím případě. Výrobky s těmito parametry jsou naprosto nevhodné pro vývoz a dovozu je třeba (abstrahujeme-li od obchodně politických aspektů) dávat přednost před domácí výrobou.

¹⁾ Metody a výpočet jednotlivých ukazatelů podrobněji Tuček (1978).

Limita rentability je metodou, která umožňuje vyjádření řady dalších kombinací uvedených vztahů, resp. umožňuje kvantifikaci soutěžní schopnosti obchodovaných výrobků a odhalení faktorů rentability. Vzhledem k tomu, že v následující pasáži tyto propočty využity nejsou, uvedené metodické poznámky k objasnění konstrukce výsledných ukazatelů dostačují.

EKONOMICKÁ EFEKTIVNOST DOVOZNÍCH POLOŽEK

Obilniny

Zbožová skupina Obilniny²⁾ představuje zcela jednoznačně nejvýznamnější skupinu zboží v československém dovozu zemědělsko-potravinářských produktů ze zemí RVHP. Význam dovozů obilnin z bratrských zemí RVHP pro čs. ekonomiku ve třicetileté historii našeho členství daleko přesahoval rámec komplexu zemědělství a výživy a byl mnohokrát demonstrován jako jedinečný příklad internacionální spolupráce socialistických zemí v ekonomické oblasti.

Posuzování ekonomické efektivity čs. dovozu obilnin z RVHP nemůže zdaleka postihnout celou šíři ekonomických i mimoekonomických aspektů, které přímo i zprostředkovaně s těmito dovozy souvisely a často významným způsobem pozitivně ovlivňovaly vývoj čs. národního hospodářství, resp. hospodářskou politiku KSČ v hodnoceném období.

V následujícím textu se pokusíme pomocí některých srovnání dokumentovat stupeň ekonomické výhodnosti dovozů obilnin pouze jako zahraničně obchodní operace, přičemž je nutno abstrahovat od hodnocení tohoto třicet let trvajícího toku zboží kritérii makroekonomickými, resp. mimoekonomickými.

Od roku 1949 do roku 1977 dovezlo ČSSR ze zemí RVHP celkem 36 633 534 t obilnin, z toho 431 620 t osiv. Průměrný roční dovoz tedy činil 1 263 225 t. Rozhodující podíl tvořila konzumní a krmná pšenice, které bylo v uvedeném období importováno 24 505 073 tun (66,9 %).

Vzrůstající význam v dovozech mají krmné obilniny, zejména kukuřice. Její podíl na celkovém objemu dovozu v roce 1976 již činil 47 %, resp. 28 % v roce 1977, zatímco do roku 1960 se pohyboval průměrně kolem 10 %.

Také dovozy osiv mají absolutně i procentně vzestupný trend, což plně odpovídá rostoucímu významu spolupráce členských zemí RVHP v oblasti šlechtitelství, dokumentuje specializační polarizaci v předvýrobních fázích a nasvědčuje — ve vazbě na sklizňové parametry čs. obilnářství — vysoké efektivity tohoto úseku mezinárodní socialistické dělby práce.

Obilniny se v průběhu sledovaných let podílely na celkovém čs. dovozu ZPK zhruba 6 až 33 %, přičemž tento podíl měl sestupnou tendenci. Z hlediska dovozů zemědělsko-potravinářského zboží z RVHP jsou pak obilniny v celé historii našeho členství objemově i hodnotově nejtěžší zbožovou skupinou, která tudíž adekvátně ovlivňuje stupeň ekonomické efektivity diskutovaných dovozů jako celku.

V období 1950—1977 byly obilniny importovány do ČSSR také z kapitalistických států, i když v nesrovnatelně menším množství. Tato okol-

²⁾ zbožová skupina Obilniny, zde podle nomenklatury zboží ZO RVHP z roku 1974 (číslo skupiny 70), tj. obilniny vč. krupných, kromě položky 70105 (tj. rýže neloupaná)

nost dovoluje nicméně nejjednodušší posouzení výhodnosti dovozů obilnin z členských zemí RVHP prostou komparací dovozních cen s dovozními cenami z KS.³⁾ Uvedené srovnání je možné pouze u některých druhů obilnin, resp. v některých letech, vzhledem k tomu, že část dovozů z KS představuje kvalitativně odlišné speciální zboží, neporovnatelné tedy ani cenově.

Následující komparace jsou voleny tak, aby cenové parametry reprezentovaly zboží zhruba korespondující kvality. Přesto mají pouze ilustrativní charakter a vzhledem k některým specifickým a odlišnostem dodávek obilnin z teritorií RVHP a KS, která nelze přesně kvantifikovat, je nutno chápat je pouze jako aproximativní.

V období 1967 až 1976 bylo dovezeno přibližně stejné množství kukuřice z členských zemí RVHP jako z kapitalistických států. Porovnáme-li ceny fco docílené při realizaci dovozů z obou teritorií vyjádřené jako desetiletý průměr, zjišťujeme, že průměrná dovozní cena fco z KS byla v uvedeném období o 45,75 % vyšší než průměrná dovozní cena ze zemí RVHP. Jinak řečeno, kdyby byla ČSSR nucena importovat celý objem kukuřice v letech 1967 až 1976 z kapitalistických států, zaplatila by za toto zboží zhruba o 1,2 mld Kčs více.

Uvedené srovnání, vyjádřené jako víceletý vážený průměr, má výhodu v eliminaci krátkodobých konjunkturálních výkyvů na kapitalistických trzích a vyjadřuje cenové difference přesněji než obdobné komparace v jednotlivých letech. Porovnáme-li dosažené ceny dovozu kukuřice z RVHP a KS v jednotlivých letech v diskutované řadě, zjišťujeme, že ceny kukuřice z KS převyšovaly korespondující ceny z RVHP o 35,7 % (min.) až 101,8 % (max.).

Abychom vyloučili event. vliv komerční práce příslušných organizací zahraničního obchodu, provedli jsme obdobné srovnání dosažených dovozních cen kukuřice z RVHP s ročními průměry kotací cen americké kukuřice⁴⁾, reprezentující světovou cenu. I když srovnání uvedených cen, vzhledem k odlišné paritě (US ceny bez dopravních nákladů)⁵⁾ je značně problematické, byl i zde zjištěn markantní rozdíl ve prospěch průměrných dovozních cen z RVHP. Průměry kotací US kukuřice v jednotlivých letech v období 1967 až 1974 byly, po přepočtu platnými úředními kursy v příslušných letech, vyšší o 24,7 % až 47,3 % než čs. dovozní ceny z RVHP. Obdobné nebo ještě výraznější cenové rozdíly lze zjistit porovnáním dosažených dovozních cen z RVHP s cenami obilnin z KS u ostatních druhů. Vzhledem k nepravdělným dovozům z KS není — ke škodě věci — možno tuto komparaci provést v časové řadě. Přesto zjištěné difference i zde dokumentují cenovou výhodnost nákupů obilnin v RVHP. Tak např. dovozní cena žita v roce 1972 docílená na teritoriu KS byla o 65,8 % vyšší než korespondující cena dovozu z RVHP, ječmen importovaný v roce 1967 z KS byl o 144,1 % dražší než tatáž obilnina nakoupená v RVHP.

Ceny dovážených obilnin z členských zemí RVHP na kontingenty (ze SSSR, MLR a RSR) měly do roku 1974 (a dovozní ceny kukuřice z RSR

³⁾ kapitalistických států

⁴⁾ podle International Financial Statistic (Mezinárodního měnového fondu), květen 1977: Průměry týdenních kotací kukuřice US Yellow No. 2, fob Gulf Ports, exportní ceny promptní nebo 30 dnů lod.

⁵⁾ v letech 1976—1978 činí např. dopravné (kukuřice z přístavů záp. pobřeží USA do evrop. příst.) cca 17—20 % z ceny fco (tj. vč. pojistného, přejímky, skladného a překladu)

do roku 1975) dlouhodobou platnost jako tzv. stop-ceny. Od roku 1975 jsou z rozhodnutí Stálé komise RVHP také ceny kontingentních dodávek stanoveny vždy na jeden rok, podle zásad dohodnutých v uvedené komisi. Přesto, že došlo vlivem této změny k zvýšení dovozních cen obilnin z členských zemí RVHP, je import obilnin i nadále zřetelně cenově výhodnější (tab. I).

I. Cenová úroveň dovozů obilí z RVHP a KS v roce 1976 v indexním vyjádření

Druh	Jednotková dovozní cena z RVHP		Jednotková dovozní cena z KS (VM)	
	OP	FCO	OP	FCO
Pšenice	100	100	159,6	174,5
Kukuřice	100	100	152,8	180,1

Z uvedených relativních dat je zřejmé, že československé dovozy obilnin z bratrských zemí RVHP jsou cenově výrazně výhodnější než importy z kapitalistických zemí. Toto zjištění by za dané situace (tzn. nezbytnosti dovozu diskutovaného zboží a praktické neexistence třetí možnosti volby dodávajícího teritoria) mohlo být dostatečným argumentem, dokumentujícím efektivnost.

Vyšší vypovídací schopnost má nicméně komparace dovozních cen s tuzemskými nákupními cenami jednotlivých druhů obilnin. Také toto srovnání ukazuje na výhodnost dodávek obilnin z členských zemí RVHP z hlediska cenového prakticky v celém zkoumaném období. Vzhledem k tomu, že cenová úroveň dovozů obilnin z RVHP byla, v souladu se zmíněnými dohodnutými zásadami tvorby cen ve vzájemném obchodu členských zemí RVHP koncem sledovaného období vyšší, je pro demonstraci poměrných rozdílů diskutovaných cen uvedena komparace v koncovém roce časové řady, tj. v roce 1977 (tab. II).

II. Cenová úroveň dovozů obilnin z RVHP a KS v roce 1977 v porovnání s nákupními cenami platnými od 1. 1. 1977 v indexním vyjádření

Druh, dovozní teritorium	Nákupní cena 1977	Dovozní cena FCO
Pšenice RVHP	100	109,2
Kukuřice RVHP	100	82,9
Ječmen RVHP	100	89,6
Kukuřice KS	100	130,3
Pšenice KS	100	181,4

Uvedená data, sloužící pro ilustraci relací dovozních a nákupních cen, naznačují rovněž nejen výhodnost nákupů v RVHP, ale také stupeň dosaženého efektu prostřednictvím importu jednotlivých druhů obilnin.

Výhodnost dovozu ječmene a zejména kukuřice (v relaci RVHP, ale i KS) je zřetelně vyšší než výhodnost importu pšenice — porovnáme-li FCO ceny s nákupními cenami. Tuto rozdílnost stupně poměrné efektivity lze doložit také komparací dovozních cen FCO s výrobními náklady na jednotku domácí produkce⁶⁾.

III. Devizové zhodnocení nákladů a jeho rozložení při dovozu obilnin

	$\frac{FCO_1}{VC_1}$	$\frac{VC_1}{\dot{U}VN_1}$	$\frac{VC_1}{\dot{U}VN_2}$	$\frac{FCO_1}{\dot{U}VN_1}$	$\frac{FCO_1}{\dot{U}VN_2}$
I. z RVHP:					
Pšenice	0,67	1,26	—	0,84	—
Ječmen	0,66	1,16	0,13	0,74	0,76
Kukuřice	0,61	1,01	0,89	0,61	0,59
II. KS:					
Pšenice	1,17	1,26	—	1,48	—
Ječmen	1,06	1,16	1,13	1,23	1,19
Kukuřice	1,22	1,01	0,98	1,23	1,19

Indexem 1 jsou označeny hodnoty z roku 1971. Hodnoty FCO s indexem 2 jsou nižší nebo vyšší zahraniční ceny (fco čs. hranice) z let 1968—1970. $\dot{U}VN$ s indexem 2 jsou nejvyšší úplné výrobní náklady ze zkoumaného období.

Průměrné dovozní ceny FCO za pšenici z RVHP v letech 1973 až 1975 převyšovaly výrobní náklady o 28,6 až 101,5 %, odpovídající ceny ječmene byly vyšší než výrobní náklady ječmene jenom o 15—24,6 %, dovozní ceny kukuřice z RVHP však v roce 1973 byly prakticky stejné jako tuzemské výrobní náklady a v roce následujícím byly vyšší pouze o 7,6 %. Uvedená srovnání naznačují vyšší efektivnost importu ječmene a kukuřice v porovnání s pšenicí, přičemž vzhledem k dohodnuté konstrukci cen ve vzájemném obchodě členských zemí RVHP tato diferenciací platí s některými omezeními i pro dovoz z ostatních teritorií.

Rozdílnost dosaženého efektu prostřednictvím dovozu diskutovaných druhů obilnin z RVHP lze přesněji doložit aplikací limity rentability.

Černá (1974) podrobila analýze devizové zhodnocení nákladů čs. dovozu pšenice, kukuřice a krmného ječmene v letech 1967—1970. Současně hodnotila národohospodářskou efektivnost výroby a dovozu těchto obilnin z obou uvedených teritorií, která ve zkoumaném období dosáhla parametrů uvedených v tab. III.

⁶⁾ Výrobní náklady na 1 tunu, zde přímé pracovní a materiálové náklady, náklady režijní, pojištění a úroky. Bez zemědělské daně, diferenc. příplatků, pozemkové a důchodové daně, intervencí apod. Soubor JZD ČSR.

Z uvedených hodnot devizového zhodnocení nákladů (*FCO : ÚVN*) je zřejmé jednak pořadí výhodnosti dovozů obilnin (kukuřice, ječmen, pšenice), naznačené již v předcházejícím textu, jakož i další doložení ekonomické efektivity čs. dovozů obilnin z členských zemí RVHP. Také pozdější propočty ekonomické efektivity importu obilnin metodou limity rentability potvrzují uvedené relace ukazatelů *DZN*.

I když se v první polovině sedmdesátých let v důsledku všeobecného růstu cen surovin a zemědělských a potravinářských výrobků na světových trzích zvýšily také částečně dovozní ceny obilnin z RVHP a ukazatele ekonomické efektivity dovozů doznaly téměř všeobecné zhoršení, oscilloval ukazatel *DZN* při dovozu pšenice z RVHP (také v závislosti na jednotlivých teritoriálních relacích) kolem 1, zatímco při dovozech z KS se pohyboval od 1,74 do 2,95. Naproti tomu dovozy kukuřice byly i v tomto období zřetelně výhodnější, ukazatel *DZN* dovozů z RVHP činil cca 0,9 a import z KS vykazoval *DZN* od 1,76 do 1,88.

Z uvedených dat je možno učinit zevšeobecnující závěr, že čs. dovozy obilnin z bratrských zemí RVHP byly ekonomicky efektivní a že tedy tento objemově nejvýznamnější transfer zboží prvořadě národohospodářské důležitosti je také z hlediska ekonomické efektivity zahraničně obchodních operací možno vyzdvihnout jako příklad mezinárodní socialistické spolupráce, se všemi pozitivními atributy, deklarovanými v zásadách RVHP.

Maso

Další významnou dovozní zbožovou skupinou zemědělsko-potravinářského zahraničního obchodu ČSSR je maso a masné výrobky. Také vysoký podíl dovozní potřeby masa byl v uplynulých třiceti letech kryt dodávkami z členských zemí RVHP. Ačkoliv objemově ani hodnotově nedosahovaly importy této komodity zdaleka dimenzí dovozů obilnin, národohospodářský a obchodně politický význam dodávek masa z RVHP byl pro čs. ekonomiku značný.

Podíl dovozu z členských zemí RVHP na celkovém objemu dovozu masa⁷⁾, masných výrobků a jatečného dobytka se v rozpětí let 1950—1977 pohyboval od cca 30 do 88 %, přičemž krytí dovozních potřeb některých podskupin této zbožové agregace bylo realizováno téměř výhradně z RVHP (např. uzeniny).

Srovnání cenové úrovně importů masa a masných výrobků ze zemí RVHP a z kapitalistických zemí je vzhledem k položkové, resp. sortimentní bohatosti a pestrosti diskutované agregace — a tedy ke kvalitativním diferencím — velmi obtížné a v reprezentativní časové řadě téměř neproveditelné. Komparovány byly pouze vybrané položky, přičemž také příklady dokumentující stupeň výhodnosti diskutovaných dovozů v následujícím textu jsou voleny tak, aby demonstrovaly objemově nejdůležitější zahraničně obchodní operace, resp. jejich ekonomické aspekty, nicméně nepokrývají celou komentovanou zbožovou agregaci.

Metodou limity rentability byla zkoumána ekonomická efektivnost dovozu hlavních druhů masa (hovězí, vepřové a skopové v jatečné úpravě) a masných výrobků a konzerv (šunka v konzervě, maso ve vl. šťávě,

⁷⁾ podskupina 800 nomenklatury RVHP (maso a masné výrobky) a skup. 71 této nomenklatury (živá zvířata jatečná)

lunchmeat, trvanlivý a uherský salám, čabajská klobása, konzervovaná plec). Ukazatel *DZN* v letech 1970–1972 se v závislosti na jednotlivé teritoriální relaci a roku pohyboval při dovozu masa od 0,54 do 0,85 a u dovozu masných výrobků a konzerv od 0,30 do 0,86.

IV. Analýza devizového zhodnocení nákladů čs. dovozu z RVHP

	$\frac{FCO_1}{VC_1}$	$\frac{VC_1}{\dot{U}VN_1}$	$\frac{VC_1}{\dot{U}VN_2}$	$\frac{FCO_1}{\dot{U}VN_1}$	$\frac{FCO_1}{\dot{U}VN_2}$
Jatečný skot	0,74	0,76	0,71	0,56	0,53
Jatečná prasata	0,76	0,92	0,80	0,70	0,61

Index 1 odpovídá hodnotám z roku 1971, index 2 u hodnoty *FCO* znamená nižší resp. vyšší zahraniční cenu (*fco* čs. hranice) z let 1968–1970. Index 2 u hodnoty *ÚVN* představuje nejvyšší *ÚVN* ve zkoumaném období.

Ve stejném období je možno konfrontovat ukazatel *DZN* při dovozu obdobného sortimentu masa (hlavních druhů — maso v jatečné úpravě) z oblasti KS s tímto parametrem dosaženým na trhu RVHP. Vzhledem k zřetelně vyšším dovozním cenám *FCO* dosahoval ukazatel *DZN* při importu z KS hodnot 0,89 až 1,37. Z uvedených průměrných dat je zřejmé, že dovozy masa, masných výrobků a konzerv byly z RVHP realizovány za ceny nižší než úplné výrobní náklady v tuzemsku a za ceny nižší než korespondující ceny na trzích kapitalistických států.

V období 1968–1971 byla stejnou metodou prověřována ekonomická efektivnost importu jatečného skotu a jatečných prasat. Analýza devizového zhodnocení nákladů čs. dovozu z RVHP provedená Černou (1974) rovněž přesvědčuje o ekonomické výhodnosti těchto zahraničně obchodních operací (tab. IV).

Ve sledovaném období byly průměrné velkoobchodní ceny, ale především úplné výrobní náklady vyšší než docílené dovozní ceny *fco*. Zjištěné parametry tedy ilustrují dostatečně ekonomickou efektivnost dovozu jatečných zvířat z RVHP, přičemž současně signalizují nadprůměrné úplné výrobní náklady na tuto část čivočišné produkce v ČSSR.

Také posledně uvedené dovozy z RVHP jsou komparovány s obdobnými dodávkami z KS. I v případě importu živého jatečného dobytka z RVHP jsou dosahovány zřetelně lepší ukazatele ekonomické efektivity ve srovnání s KS.

Vyšší vypovídací schopnost o efektivnosti diskutovaných operací by byla docílena delší časovou řadou uváděných dat. Vzhledem k tomu, že tuto možnost nemáme, lze se omezit pouze na hypotetický předpoklad, že ve srovnání s produkty rostlinnými (obiloviny, krmiva) došlo ve zkoumaném období k relativně malým změnám světových cen masa a masných výrobků a vzhledem k dohodnuté konstrukci cen ve vzájemném obchodě členských zemí RVHP také k menším změnám ve zkoumaných cenách dovozních⁸⁾.

⁸⁾ Index růstu cen zjištěný z pětiletých průměrů denních kotací světových burz 1966/70–1971/75: pšenice 208, hovězí maso 135,6 (Jeníček, Tuček, Kochlíková 1977).

Je možno tedy vyslovit dílčí závěr, že také čs. dovozy masa, masných výrobků a jatečných zvířat z členských zemí RVHP jsou ekonomicky efektivní, a to nejen ve srovnání s alternativními importy z KS, ale také z hlediska vnitřní ekonomiky.

Ovoce a zelenina

Třetí zbožovou skupinou, jejíž jednotlivé položky jsou ve třicetileté historii RVHP trvalou a objemově významnou součástí komoditní struktury čs. dovozů, je skupina 83 nomenkl. RVHP: Zelenina, ovoce, bobulovité a jiné plody. Tato položkově velmi bohatá zbožová skupina figuruje v čs. statistikách dlouhodobě jako netto-dovozní, přičemž objem importu z RVHP velmi rychle vzrůstá. Čs. čisté dovozy ovoce, zeleniny a bobulí z RVHP vzrostly jen od roku 1960 do roku 1975 z 212 mil. Kčs na 489 mil. Kčs, tedy na 230 % úrovně počátku časové řady. Z tohoto objemu představují dodávky čerstvého ovoce a zeleniny⁹⁾ asi 40–50 %.

Ekonomická efektivnost dovozu byla, vzhledem k heterogenní skladbě zbožové skupiny, zkoumána pouze u podskupiny Ovoce čerstvé (zahrnuty importované položky: jablka, hrušky, třešně, višně, švestky, meruňky, jahody, rybíz a slívy) a u čerstvých brambor.

V letech 1970–1972 dosahovala průměrná výše ukazatele devizového zhodnocení úplných výrobních nákladů (*DZN*) při dovozu korespondujících druhů čerstvého ovoce z členských zemí RVHP těchto hodnot:

dovoz z BLR	0,55
PLR	0,68
RSR	0,57
MLR	0,72

Naproti tomu ukazatele *DZN* při importu obdobného sortimentu čerstvého ovoce z vyspělých kapitalistických států se pohyboval v závislosti na teritoriální relaci a roku od 0,89 do 1,54.

Podle limity rentability, která se v případě ovoce a zeleniny jeví jako metoda s relativně nejvyšší vypovídací schopností, vzhledem k tomu, že metody propočtu ekonomické efektivnosti zahraničního obchodu vycházející z velkoobchodních cen jsou pro uvedené účely v důsledku intervenční politiky v oblasti ovocnářství a zelinářství nevhodné, byl tedy dovoz čerstvého ovoce z rozhodujících dodavatelských zemí RVHP vysoce efektivní. Stejně jako u dříve uvedených zbožových agregací je markantní rozdíl v národohospodářské výhodnosti dovozu čerstvého ovoce z KS a RVHP — jednoznačně ve prospěch importů z bratrských zemí.

V důsledku pokračujícího růstu cen zemědělských inputů na světových trzích, prudkého vzestupu intenzifikace zejména ovocnářství a zelinářství v exportních zemích RVHP a tím zvýšení jednotkových nákladů v tomto odvětví zemědělské výroby došlo také v kontraktních cenách vzájemných dodávek ovoce a zeleniny v rámci RVHP k poměrně značnému nárůstu. Ačkoliv parametry ekonomické efektivnosti komentovaných dovozů za poslední roky nebyly zjišťovány, je možno s ohledem na uvedený cenový vzrůst dedukovat, že úroveň odpovídajících ukazatelů se adekvátně zhoršila.

⁹⁾ součástí skupiny 83 jsou také brambory

Efektivnost dovozu čerstvých brambor vykazovala rovněž v období 1967—1972 vysokou úroveň. Ukazatel DZN v období 1970—1972, zjištěný za import čerstvých brambor, dosáhl těchto průměrných hodnot:

dovoz z PLR	0,65
RSR	0,78
Jugoslávie	1,84
VKS	2,43—2,84

Také poslední z vybraných položkových agregací čs. dovozu zemědělsko-potravinářského zboží z členských zemí RVHP je tedy možno zařadit mezi ekonomicky efektivní, na rozdíl od komparované realizace na kapitalistických trzích.

Pro ilustraci ekonomické efektivnosti čs. pasivní účasti v mezinárodní socialistické dělbě práce na úseku zemědělsko-potravinářského komplexu byly vybrány tři obchodně politicky, objemově, ale i národohospodářsky nejvýznamnější zbožové skupiny, jejichž dovozy ze zemí RVHP byly realizovány prakticky každoročně v hodnoceném, zhruba třicetiletém období. I když byla úroveň parametrů dovozní efektivnosti demonstrována pouze na vybraných reprezentantech těchto skupin a z důvodů omezenosti fondu výchozích dat pouze v krátkých časových řadách, je možno dovodit závěr, že čs. dovozy obilnin, masa a masných výrobků a ovoce a zeleniny z bratrských zemí RVHP, a tedy rozhodujícího podílu zemědělsko-potravinářských výrobků, byly ekonomicky efektivní.

EKONOMICKÁ EFEKTIVNOST VÝVOZNÍCH POLOŽEK

Československo, přestože je v zahraničním obchodě zemědělsko-potravinářskými výrobky s členskými zeměmi RVHP pasivní, hraje významnou roli na tomto úseku mezinárodní socialistické dělby práce jako tradiční a objemem dodávek, resp. podílem krytí dovozních potřeb významný vývozcce některých zbožových skupin potravin a potravinářských surovin. Tyto vývozy vykazují dlouhodobě výrazný vzestupný trend. Od roku 1960 do roku 1975 vzrostl čs. export zemědělsko-potravinářského komplexu do RVHP zhruba na dvojnásobek.

Slad a pivo

Vzhledem k tomu, že ČSSR již při zrodu světového socialistického trhu vstoupilo na tento trh prostřednictvím svých tradičních, jakostně specifických výrobků a protože prakticky po celé období našeho členství v RVHP kontinuálně vyvážíme do bratrských socialistických zemí pivovarské suroviny, pivo, umělá střeva „cutisin“ a některé další potravinářské výrobky, jejichž podíl na celkových dodávkách zemědělsko-potravinářského zboží v této teritoriální relaci je rozhodující, jeví se jako věcně správnější doložit úroveň čs. aktivní účasti z hlediska stupně a vývoje ekonomické efektivnosti, dosahované na trzích RVHP, na těchto zbožových skupinách, i když nepatří z hlediska globálního zahraničně obchodního obrátu zemědělsko-potravinářských výrobků uvnitř RVHP, ani z hlediska celkové výměny zboží členských zemí Rady se třetími zeměmi k objemově významným.

Podíl čs. vývozu piva a pivovarských surovin (tj. sladovnického ječmene, sladu a chmele) do členských zemí RVHP na celkovém vývozu

zemědělsko-potravinářského komplexu do RVHP se ve třicetileté historii tohoto integrovaného trhu pohyboval od 33 do 58 %, přičemž měl vzestupnou tendenci. Od roku 1960 do roku 1975 se objem tohoto exportu do zemí Rady zvýšil na 230 % úrovně výchozího roku, do roku 1977 na 347 %. Zhruba 45–48 % veškerého čs. vývozu piva a pivovarských surovin směřovalo do bratrských socialistických zemí. Jaký význam měly tyto čs. vývozy je možno demonstrovat na dovozu sladu do SSSR, který byl např. v roce 1960 z 99,6 % kryt dodávkami z Československa, v r. 1969 a 1970 ještě činil podíl ČSSR na celkovém sovětském dovozu sladu kolem 75 %.¹⁰⁾ Obdobným vysokým podílem kryla ČSSR dovozní potřebu piva v některých bratrských zemích RVHP. Tak v MLR byl v roce 1960 veškerý dovoz piva realizován z ČSSR, v roce 1965 zaujímá čs. pivo na celkových dovozech 95 % podíl, obdobná situace je v NDR (1960 – 95 %, 1965 – 100 %, v roce 1970 ještě 93 % a v roce 1975 cca 88 %). Také čs. export piva do Sovětského svazu představuje vysoký podíl celkových sovětských nákupů tohoto nápoje (v roce 1970 např. 94 %).

V. Vývoz piva a pivovarských surovin do zemí RVHP v tis. Kčs obchodní parity

Výrobek	1960	Ø 1965–69	Ø 1970–74	Ø 1975–77
Ječný slad	50 175	72 566	73 078	95 476
Ječmen slad.	575	1 725*)	7 702	57 368
Chmel	18 896	19 877	23 030	30 304
Pivo	41 398	61 633	102 069	204 416

*) rok 1965

Pro ilustraci objemu diskutovaného exportu a jeho růstu je možno uvést hodnoty průměrných dodávek do zemí RVHP v letech 1960–1977 (tab. V).

Z uvedených dat je zřejmé, že pivo a slad mají rozhodující podíl v exportu diskutované zbožové skupiny,¹¹⁾ přičemž ze zorného úhlu čs. potravinářského průmyslu je to především pivo, které v relaci na trhy RVHP zaujímá dominantní postavení, protože 70–85 % exportu směřuje do zemí RVHP.

Vzhledem k naznačenému postavení uvedených druhů zboží v čs. aktivní účasti na trhu RVHP v oblasti zemědělsko-potravinářských produktů se jeví také stupeň vlivu efektivnosti vývozu těchto položek na celkovou čs. efektivnost exportu zemědělsko-potravinářského komplexu do zemí RVHP jako vysoký.

Ekonomická efektivnost čs. vývozu sladu je, v porovnání s velkou většinou ostatních zemědělsko-potravinářských položek, dlouhodobě méně

¹⁰⁾ Po roce 1970 podíl čs. vývozu na celkovém importu sovětského sladu klesá vzhledem k prudkému rozvoji pivovarnictví v SSSR a celkovému růstu sovětských nákupů sladu pro tento průmysl. V posledních letech činí již pouze kolem 7 %.

¹¹⁾ Zbožová skupina Pivo a pivovarské suroviny není skupinou žádné nomenklatury. Jedná se pouze o umělé vytvořenou agregaci pro praktické účely rozborů čs. zahraničního obchodu.

ovlivňována cenovými výkyvy na základních, resp. směrodatných trzích¹²⁾. Index realizovaných cen za čs. slad vykazuje relativně nízký nárůst, přičemž také oscilace cenové křivky je ve srovnání s ostatními, zejména burzovními potravinářskými surovinami, nevýrazná. Zhruba ve shodě s cenami základního trhu kulminovaly čs. realizované ceny vyváženého sladu (od roku 1960) v roce 1974, kdy dosáhly úrovně 130 % roku 1960.

V souladu s dohodnutou konstrukcí cen ve vzájemném obchodě zemí RVHP byl odpovídající index exportních cen do zemí RVHP nižší, ve stejném období zaznamenal hodnotu 106,4.

Čs. export sladu do členských zemí RVHP v posledních deseti letech, tj. v období, za které byla sledována jeho ekonomická efektivnost, nepatřil k efektivním zahraničně obchodním operacím, posuzujeme-li tento atribut na základě běžných ukazatelů v zahraničně obchodní praxi užívaných. Reprodukční náklady na 1 Rb (*RHV*) při vývozu sladu do RVHP v rozpětí let 1967–1976 byly o 25 až 30 % nad požadovanou reprodukční hodnotou. V období 1970–1976 byla rovněž propočítávána ekonomická efektivnost vývozu sladu limitou rentability. Také parametry zjištěné touto metodou dokumentují nižší stupeň výhodnosti exportu do RVHP. Ukazatel *DZN* se v závislosti na konkrétní teritoriální relaci a roku pohyboval od 0,80 do 0,69.

Pozitivním rysem čs. exportu sladu do zemí RVHP je nicméně skutečnost, že v posledních sledovaných letech, tj. od roku 1970 do roku 1977, se oba ukazatele efektivnosti kontinuálně zlepšují a ekonomická výhodnost vývozu do RVHP se zvyšuje. Reprodukční náklady na 1 Rb se např. od roku 1970 do roku 1976 snížily o 18,6 %, tzn. že také touto měrou vzrostla efektivnost vývozu. Obdobný trend je zjištěn u ukazatele *DZN*.

Nedostatečná úroveň ekonomické efektivnosti vývozu sladu, s výjimkou několika teritoriálních relací z oblasti vyspělých kapitalistických států, kde se podařilo využít krátkodobé konjunkturální situace k docílení vysokých cen, je ve sledovaném období zjišťována také u prodeju do ostatních teritorií.

Příčiny nižší výhodnosti exportu sladu jsou především v oblasti domácí výrobní základny, v nedostatečných kvalitativních parametrech výchozí suroviny a namnoze i finálního výrobku, především ale i v nedostatečném tempu modernizace produkčních kapacit exportních závodů. Koncepčně zpracované perspektivy výroby a vývozu sladu do bratrských zemí RVHP, zpracované s plným respektováním předpokládaného cenového vývoje i vývoje úplných výrobních nákladů nicméně naznačují, že vývoz této významné potravinářské suroviny v uvedené teritoriální relaci bude vykazovat růst ukazatelů ekonomické efektivnosti.

Objemem nejvýznamnější exportní položka čs. zemědělsko-potravinářského komplexu v relaci na trhy RVHP, kterou v posledních letech pivo je, je naopak zbožím vývozně efektivním. Reprodukční hodnoty 1 Rb (*RCV*), docilované při exportu sudového piva do členských zemí RVHP v letech 1970 až 1977, byly z nejnižších z celého čs. exportního zemědělsko-potravinářského sortimentu a pohybovaly se od 10 do 19, v závislosti na období a značce, přičemž vykazovaly jasně poklesovou tendenci. V rozpětí let 1970 až 1976 poklesly hodnoty ukazatele *RCV* v průměru o 44 %.

¹²⁾ Vzhledem k tomu, že světová cena sladu v klasickém pojetí neexistuje, jedná se zde o tzv. „cenu základního trhu“ (*CZT*).

Obdobně ukazatel *DZN* zjištěný při vývozu piva¹³⁾ do zemí RVHP se v letech 1970 až 1975 pohyboval v rozmezí 0,96 až 1,23, přičemž průměrná výše v jednotlivých letech měla, při mírně vzrůstající tendenci, úroveň 1,026 až 1,038, a tedy z hlediska ekonomické efektivnosti jasně exportní charakter. Ekonomická efektivnost vývozu čs. piva do zemí RVHP je vedle standardní vysoké kvality a prezentace tohoto zboží v korelaci s cenovým vývojem světových značek špičkových piv, který má vzestupnou tendenci. Naše renomované značky PU a BB (Pilsner Urquell a Budvar) docilují v posledních deseti letech zhruba 5 % až 10 % každoroční cenový nárůst, přičemž ve vazbě na tento cenový vývoj jsou uzavírány roční cenové dohody také pro vývoz našich piv do zemí RVHP. Výchozí cenou je cena docílená na tzv. „světovém trhu“ za plzeňský Prazdroj, která se po příslušných úpravách uplatňuje ve většině teritorií pro všechna vyvážená piva.

Celkový ekonomický přínos vývozu čs. piva do zemí RVHP je pozitivně ovlivněn také skutečností, že tento potravinářský produkt, podobně jako slad a ostatní pivovarské suroviny, je vyráběn téměř výhradně ze surovin domácího původu, při minimálních požadavcích na pomocný materiál z dovozu. Přitom z hlediska zahraničně obchodních vztahů v oblasti zemědělsko-potravinářského komplexu na světovém socialistickém trhu je zejména v některých teritoriálních relacích pivo jednou z nejvýznamnějších položek čs. exportu. Tak v celkovém vývozu čs. ZPoK do MLR představuje pivo zhruba 50 %, do SSSR cca 35 %, do RSR kolem 35 % atd.

Cutisin

Vedle piva a pivovarských surovin je z řady položek čs. vývozního sortimentu vhodné uvést cutisin, který, ačkoliv je objemově méně významný než zboží již uvedené, patří k výrobkům trvale exportovaným do všech evropských členských zemí Rady. Umělá sťeva (cutisin) jsou artiklem, v jehož výrobě a vývozu měla ČSSR v rámci RVHP řadu priorit, přičemž plně v intencích idejí bratrské spolupráce integrujících socialistických zemí kooperovala v této oblasti s některými partnery Rady.

Cutisin patří k ekonomicky nejvýhodnějším vývozním výrobkům čs. zemědělsko-potravinářského sortimentu. Parametry efektivnosti docílené při jeho prodeji do zahraničí vykazují stabilní vysokou úroveň, a to jak při dodávkách do RVHP, tak do třetích zemí. V období 1970 a 1976 např. ukazatel reprodukčních nákladů na 1 Rb (*RCV*) dosahoval hodnot 7,02 až 10,8, při zřetelně poklesové tendenci.

Propočet ukazatele *DZN* za léta 1970–1972, jehož výše dosahovala průměrných hodnot od 1,62 do 2,87, řadila cutisin mezi jasně exportně zajímavé položky, i když s poměrně značnými diferencemi v jednotlivých teritoriálních relacích.

Z dalších objemově významnějších položek čs. vývozního sortimentu zemědělsko-potravinářských produktů do RVHP by bylo možno uvést mj. cukrovinky, ovoce a zeleninu včetně výrobků z nich, eventuálně další. Jedná se o zboží skupiny, jejichž vývoz do zemí RVHP přesto, že byl realizován v poměrně kontinuálních časových řadách, směřoval pouze do některých bratrských zemí (ovoce a zelenina např. převážně do NDR) a je tudíž těžko srovnatelný s dříve uvedenými výrobky, jejichž teritoriální

¹³⁾ pivo sudové a lahvové

skladba vývozu pokrývala až na výjimky (v čase) celé teritoriální spektrum evropských zemí RVHP.

ZÁVĚR

Ekonomická efektivnost dovozu a vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků v rámci československé účasti v mezinárodní socialistické dělbě práce, demonstrována na několika významných zbožových skupinách, je v uvedeném rozsahu pouze ilustrací stupně výhodnosti zahraničně obchodních operací, přičemž vypovídací schopnost je jak vzhledem k relativně krátkým časovým řadám, tak k počtu uvedených ukazatelů omezena. Přesto je možno, s ohledem na propočty organizací zahraničního obchodu, příslušných VHJ a dalších zainteresovaných institucí konstatovat, že se získané parametry v zásadě shodují a že uvedené tendence a úroveň ekonomické efektivnosti vystihují situaci ve zkoumané oblasti.

Uvedená data a rezultující závěry si nečiní nárok na vystižení ekonomické efektivnosti mezinárodní socialistické dělby práce na úseku zemědělsko-potravinářském globálně, ani v determinaci na základní zbožové skupiny, jimiž mezinárodní specializace jako mimořádně důležitá vnější podmínka pozitivně ovlivňuje rychlost, rovnoměrnost a zároveň diferencovanost ekonomického růstu zemí RVHP (Šíkula 1978).

SOUHRN

V článku je na příkladech sedmi objemově rozhodujících zbožových skupin ilustrována ekonomická efektivnost čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky se zeměmi RVHP. Zbožové skupiny jsou voleny tak, aby reprezentovaly položky, kterými bylo obchodováno v celé třicetileté historii čs. členství v RVHP, a aby jejich dovoz resp. vývoz byl orientován do několika zemí Rady. Převažující použitá metoda je limita rentability, která podle autorova názoru účelu nejvíce vyhovuje. Výsledky jsou konfrontovány v některých případech s hodnotami tzv. tradičních ukazatelů ekonomické efektivnosti vývozu, resp. dovozu.

Na základě uvedených výsledků je možno shrnout, že čs. zahraniční obchod zkoumané oblasti zboží v relaci na integrovaný trh RVHP je ekonomicky výhodný.

Literatura

- ČERNÁ, A.: Příspěvek k aplikaci metody limity rentability. Zeměd. Ekon. 19, 1974, č. 1.
JENÍČEK, V. — TUČEK, P. — KOCHLÍKOVÁ, B.: Otázky soběstačnosti a účinnosti vnějších vztahů čs. zemědělsko-potravinářského komplexu. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1977.
ŠÍKULA, M.: Teoretické aspekty vymedzenia efektov medzinárodnej delby práce v spoločenstve RVHP. Ekonomický časopis, 1978, č. 2.
TUČEK, P.: Efektivnost čs. vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků. Zeměd. Ekon. 24, 1978, č. 3.
Kolektiv: Studie v systému objektivních kritérií pro hodnocení efektivnosti účasti ČSSR v mezinárodní dělbě práce, zejména z hlediska optimální zbožové a teritoriální struktury zahraničního obchodu. [Výzkumná práce č. 86.] Praha, VÚZO, červenec 1975.

Došlo dne 18. 9. 1978

Adresa autora:

Ing. Petr Tuček, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Dlouhodobý cíl rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu je u obou ekonomik zhruba stejný a je vymezen snahou všestranně uspokojovat potřeby společnosti ve výživě při postupném zvyšování soběstačnosti. V daných souvislostech využívají tedy obě země možnosti mezinárodní dělby práce, především pak mezinárodní socialistické dělby práce v rámci společenství zemí RVHP, přičemž však její úloha je v kontextu s rozsáhlostí sovětského národohospodářského komplexu značně rozdílná. Tato stať si klade za cíl analyzovat současný stav československo-sovětské spolupráce na daném úseku a vytyčit si některé možné nosné směry dalšího prohloubení vzájemných vztahů. V každém případě se však jedná pouze o vybrané aspekty spolupráce, neboť se v zásadě omezujeme jen na problematiku zahraničně obchodní výměny nosných položek ZPK a navíc ve spojitosti s cílovými programy. Podrobněji se nezabýváme např. perspektivami spolupráce ve šlechtitelské a plemenářské oblasti, problematikou standardizace, vědeckotechnickou spoluprací apod.

SOUČASNÝ STAV SPOLUPRÁCE

Zahraniční obchod celkem, stejně jako zahraničně obchodní výměna SSSR na úseku ZPoK, se za posledních 15 let rozvíjela dynamičtěji v SSSR než v ČSSR, zejména pak v letech 1970 až 1975. Vyjádřeno obratem, dosáhlo za období let 1960 až 1975 průměrné roční tempo růstu sovětské zahraničně obchodní výměny výrobků ZPoK 10 %, resp. 20 % za období let 1970 až 1975, zatímco v ČSSR za stejné období pouze 4, resp. 6 %.

K tomuto vývoji za posledních 15 let na úseku ZPoK došlo především proto, že vzrostla celková dovozní činnost Sovětského svazu, což se mimo jiné projevilo také v tom, že zatímco v roce 1960 byl čs. dovoz výrobků ZPoK zabezpečován z 55,4 % dovozy z SSSR, v období posledních pět analyzovaných let již jen z 21,6 %.

Pro hlubší ilustraci jsou podrobněji rozvedeny teritoriální aspekty zahraničního obchodu rozhodujícími produkty ZPoK a inputovými položkami, jež jsou významné z hlediska ČSSR, ale i SSSR, a dostatečně ilustrativní pro posouzení současného stavu čs.-sovětské spolupráce na daném úseku.

Po celé sledované období zůstává SSSR rozhodujícím dovozcem obilnin do ČSSR, avšak s výrazně sestupnou tendencí v důsledku pokračujícího rozvoje čs. obilnářství a zvyšující se míry soběstačnosti.

Vzájemný obchod masem a masnými výrobky ztrácí v posledních pěti letech na významu a je poznamenán značnou rozkolísaností. Čs. požadavky na úseku rostlinných tuků jsou zhruba z 50 % uspokojovány sovětskými dodávkami, kterými se podílíme na celkových vývozech SSSR do členských zemí za období let 1971—1975 zhruba 17 %. Další významná čs. dovozní položka — olejnatá semena — není v posledních letech zajišťována dovozy ze SSSR. Sovětský svaz sice uskutečnil v posledních letech vývozy do zemí RVHP, avšak vcelku jeho zahraničně obchodní výměna touto komoditou zůstává trvale pasivní. Další důležité čs. dovozní položky, tj. pokrutiny a šroty, nejsou předmětem vzájemné výměny. Obě země jsou zatěžovány pasivním saldem zahraničně obchodní výměny ve vztahu ke skupině vyspělých kapitalistických zemí, mimořádně pak ČSSR. Sovětské dodávky ryb a rybích výrobků do ČSSR v hodnotovém vyjádření si zachovávají zhruba stabilní pozici, avšak vzhledem k narůstajícím celkovým čs. dovozům pozice SSSR v čs. dovozech slábne (z 30 % v roce 1965 na 17 % za období 1971—1975).

Zahraniční obchod traktory ve vztahu k SSSR je poznamenán trvale pasivní bilancí ze strany ČSSR, přičemž však celková zahraničně obchodní bilance ČSSR je charakterizována vysokým aktivem ve vztahu ke třetím zemím, zejména pak k vyspělým kapitalistickým zemím.

Z vývoje teritoriální struktury zahraničního obchodu hnojivý celkem v hodnotovém vyjádření vyplývá, že zatímco SSSR je dlouhodobým a významným vývozcem, ČSSR zůstává trvale a narůstající měrou vysoce pasivní. Na celkových čs. dovozech v posledním pětiletí se SSSR podílí zhruba 40 %. Na celkových čs. dovozech fosforečných hnojiv se Sovětský svaz ve stejném období podílí 40 %, na dovozech draselných hnojiv 20 % a dusíkatých hnojiv 90 %.

Sovětský svaz je významným čs. obchodním partnerem na úseku zahraničního obchodu zařízením potravinářského průmyslu. Na celkových čs. vývozech této agregace se vývozy do SSSR podílejí v hodnotovém vyjádření kolem 53 % za období 1971—1975. Ve stejném období čs. vývozy na celkových sovětských dovozech zaujímaly přibližně 16 % podíl. V rámci této agregace zůstává pozice SSSR vůči ČSSR trvale pasivní.

Analýzujeme-li základní makrostruktury¹⁾, tj. vývozní a dovozní proporce čs. ZPoK ve výchozím období (rok 1975), můžeme konstatovat, že z celkové hodnoty vývozu zemědělských a potravinářských výrobků připadají téměř tři čtvrtiny z této hodnoty na šest základních produktů, a to na rafinovaný cukr, slad, pivo, chmel, výsekové maso a jatečné výrobky, zeleninu a ovoce, přičemž však z více než jedné poloviny se na těchto vývozech podílejí čtyři prvé komodity. V rámci vývozu inputů pro ZPoK tvoří 94 % hodnoty vývozu skupina traktory a zemědělské stroje a skupina zařízení pro potravinářský průmysl.

Dovoz zemědělsko-potravinářských výrobků je ze 40 % představován šesti základními skupinami, a to obilninami, bílkovinnými krmivými, masem, surovinami pro tukový průmysl, ovocem a plodinami subtropického a tropického pásma, kávou, čajem a kakaem. Spolu s dovozy čtyř významných inputů, tj. průmyslových hnojiv a pesticidů, zemědělských strojů a traktorů, zařízení pro potravinářský průmysl a energie pro ZPoK, připadá na uvedených 10 položek téměř 60 % všech dovozů ZPK.

¹⁾ Podrobněji Jeníček, V. — Tuček, P. — Kochlíková, B.: Analýza vybraných vnějších činitelů rozvoje ZPK. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1976. 543 s.

Trvale pasivní saldo československého zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářského, resp. zemědělsko-průmyslového komplexu je za oblast ZPoK vytvářeno především obilninami, koncentrovanými krmivými, surovinami pro tukový průmysl, ovocem a plodinami tropického a subtropického pásma a masem a masnými výrobky. Těchto pět položek se podílí celou polovinou na celkovém záporném saldu ZPoK. Spolu s rozhodujícími položkami záporného salda inputů, tj. zemědělskými stroji a traktory, průmyslovými hnojivy, energií a pesticidy se uvedených 9 položek podílí dvěma třetinami na celkovém záporném saldu ZPK.

Z tohoto velmi stručného přehledu je zřejmé, že řešení výhledového programu zvyšování bilanční soběstačnosti čs. ZPK nutno spatřovat především v uvedených oblastech.

PERSPEKTIVY VYBRANÝCH ASPEKTŮ SPOLUPRÁCE

V prognostických úvahách o výrobních možnostech, exportních kapacitách a dovozních potřebách čs. ZPoK se vychází z výrazného snížení pasivního salda zahraničně obchodní bilance potravin a surovin pro jejich výrobu. Na základě rozboru existujících prognóz lze dospět k závěru, že ve výhledovém období se předpokládá podstatné zvýšení vývozu u většiny vývozních komodit. Z hlediska hodnotového objemu vývozu jednotlivých komodit sehraji opět rozhodující úlohu vývozy rafinovaného cukru, sladu, chmele a piva. Mají-li se tedy tyto položky v globále podílet více než 60 % na celkových vývozech výrobků ZPoK, pak to také znamená, že jsou rozhodujícími elementy možného rozvoje spolupráce ČSSR a SSSR na daném úseku do roku 1990.

Z hlediska fyzického objemu se v rámci uvažovaného vývozního sortimentu má nejdynamičtěji rozvíjet vývoz rafinovaného cukru, dále vývoz chmele, piva a sladu.

Posuzujeme-li předpokládaný vývoj dovozu jednotlivých komodit do ČSSR, pak lze konstatovat, že z hlediska hodnotového objemu dovozu jsou rozhodujícími dovozními položkami krmiva a nezbytné krmné komponenty (pokrutiny a šroty, dicalciumfosfát, krmné doplňky a rybí moučka). Další, zhruba stejně významnou dovozní položkou v roce 1990 by měly zůstat dovozy ovoce a zeleniny v čerstvém a zpracovaném stavu (včetně jižního ovoce). Důležitou položku představují dovozy tukových surovin, tj. olejnatých semen, surových olejů a dále dovozy kakaových bobů. Následují dovozy masa a masných výrobků, mořských ryb a další.

V souvislosti s dynamickým rozvojem tuzemské produkce olejnin se počítá s výrazným poklesem dovozu olejnatých semen. V podstatě nezměněny zůstávají hodnotově významné dovozy surových olejů. Rizikovým místem čs. vnějších vztahů na úseku ZPoK nadále zůstávají dovozy významných bílkovinných krmných komponentů z teritorií kapitalistických zemí. Počítá se s mírným růstem fyzického objemu dovážených pokrutin a šrotů, dalším růstem dovozu dicalciumfosfátu a mírným snížením dovozu rybí moučky. S pokračujícím zvyšováním dovozů se počítá u ovoce a zeleniny, zejména vlivem dalšího nárůstu dovozu jižního ovoce, dále pak porostou i dovozy kakaových bobů, mořských ryb aj.

Podívejme se dále podrobněji, v návaznosti na předložené Dlouhodobé cílové programy spolupráce, jaký prostor poskytují tyto dokumenty rozvoji vzájemné spolupráce na úseku ZPoK. Z porovnání stávajících cílových

programů, jak byly doposud předloženy československou a sovětskou stranou vyplývá, že jsou ve svých základních vazbách formulovány jako zdrojový program, tzn. že jsou dokumentem, který z jedné strany inventarizuje dosažitelné zdroje a z druhé strany globalizuje celkovou poptávku. Jsou-li tyto programy doposud převážně koncipovány poptávkově, je to dáno nejen věcnou shodou řady základních problémů rozvoje ZPoK, ale i složitostí a náročností řešených problémů. I tak však poskytují řadu užitečných námětů ke konkrétnímu rozpracování, popřípadě doplnění.

Posuzujeme-li čs. návrh Dlouhodobého cílového programu spolupráce se členskými zeměmi RVHP, jmenovitě se SSSR, je v zásadě zainteresován na rozhodujících dovozních potřebách čs. ZPoK, tj. na dovozech bavlny, tukových surovin, pokrutin a šrotů, rybí moučky a bílkovinných koncentrátů.

Navrhované formy spolupráce na úseku dovozu bavlny, tukových surovin, pokrutin, šrotů, rybí moučky a jiných vycházejí ze zásady rozvíjet tuto spolupráci na bázi zahraničně obchodní výměny požadovaných produktů za ekvivalentní produkci dováženou členskými zeměmi z kapitalistických zemí, popř. z principu společné výstavby objektů s úvěrovou či jinou účastí, například na úseku dovozu bílkovinných koncentrátů, výstavby rybolovné flotily aj. Takováto spolupráce směřuje jednak k cíli vyloučit závislost na dovozech z kapitalistických zemí a jednak zabezpečovat si v rámci vzájemné výměny maximální objem potřebné produkce na trzích členských zemí RVHP za nezbytného předpokladu celkové úspory společenské práce spolupracujících partnerů.

V daném konkrétním příkladě československo-sovětských vztahů jsou možnými čs. ekvivalentními položkami na úseku ZPoK především cukr, slad, chmel a pivo se zhruba dvoutřetinovým podílem na celkové hodnotě čs. vývozu zemědělských a potravinářských surovin.

Při výstavbě modelu čs. sovětské spolupráce na úseku ZPoK je rozhodující skutečností, jaké místo zaujímají čs. exportní položky v rámci sovětských dovozních potřeb, tj. v kontextu k ekonomickému rozměru Sovětského svazu. Z podílu čs. produkce na sovětské výrobě a podílu celkových čs. vývozů na sovětském dovozu (tab. I) vyplývá, že rozhodujícího významu z hlediska potřeb SSSR se dostává skupině surovin sloužících k výrobě piva, resp. piva jako finálnímu produktu. Abstrahujeme-li tedy od současné teritoriální orientace čs. vývozů a její platební funkce, je zřejmé, že tyto tradiční čs. exportní položky by mohly sehrát významnou úlohu i z hlediska rozsáhlého vnitřního trhu Sovětského svazu. Konkrétní čs. nabídka by tedy mohla směřovat k ustanovení dílčího Dlouhodobého cílového programu spolupráce „pivo a pivovarské suroviny“ včetně zabezpečení strojů a zařízení²⁾, chemické ochrany apod. Dlouhodobá perspektiva takto profilované vývozní orientace čs. ZPoK je dána především nízkou úrovní spotřeby piva v SSSR, ale i v řadě ostatních členských zemí. Zatímco v ČSSR dosáhla v roce 1975 spotřeba piva 143 l v přepočtu na obyvatele a rok, v SSSR za stejný rok vychází spotřeba piva na 22 l. Navíc obecně uplatňovaný program dosažení plné soběstačnosti je vzhledem k existující úrovni spotřeby velmi náročný a do jisté míry stimulován

²⁾ Již v současném období je ČSSR monopolním dodavatelem česačů chmele LČCH-1. Výrobce — Agrostroj Prostějov — prozatím vyrábí 80 ks těchto strojů ročně a z tohoto množství je 50 ks vyváženo do SSSR, který je jejich hlavním odběratelem. V roce 1980 se počítá se sériovou výrobou nového typu LČCH-2, jehož největším odběratelem zůstane i nadále SSSR.

I. Teoretický možný podíl tradičních čs. exportních položek na sovětské výrobě a spotřebě (v %)

		1960	1965	1970	1975
Rafinovaný cukr	Podíl čs. produkce na netto sovětské výrobě	17,8	9,1	11,9	11,5
	Teoretický možný podíl celk. čs. vývozu na sovětském dovozu	20,8	22,7	10,3	6,7
	Teoretický možný podíl celk. čs. vývozu na sovětské spotřebě	4,8	6,4	3,1	2,0
Slad	Podíl sovětské netto výroby na čs. produkci	99,0	87,7	99,1	123,3
	Teoretický možný podíl sovětsk. dovozu na celkových čs. vývozech	19,2	36,6	53,3	83,0
	Teoretický možný podíl celk. čs. vývozů na sovětské spotřebě	42,6	41,6	32,3	25,2
Chmel	Podíl sovětské výroby na čs. produkci	—	84,8*)	—	74,4
	Teoretický možný podíl celk. sovětsk. dovozů na čs. vývozech	—	46,8	—	39,8
	Teoretický možný podíl celk. čs. vývozů na sovětské spotřebě	—	56,4	—	49,0
Pivo	Podíl čs. produkce na netto sovětské výrobě	56,4	59,3	50,6	39,7
	Teoretický možný podíl celk. sovětsk. dovozů na celk. čs. vývozech	—	53,8	23,5	26,5
	Teoretický možný podíl celk. čs. vývozů na sovětské spotřebě	—	1,0	2,5	2,7

*) průměrná roční výroba v letech 1961—1965

i skutečností, že v rámci členských zemí RVHP nebylo možno základní suroviny nakoupit vzhledem k převažující orientaci čs. vývozu na vyspělé kapitalistické země.

Z údajů uvedených v tab. I prokazatelně vyplývá, že i u dalších položek sehrává čs. výroba, resp. vývozy významnou úlohu z hlediska vnitřních potřeb SSSR. Tak např. teoretický možný podíl celkových čs. vývozů sladu na sovětské spotřebě sice poklesl z 42,6 % v roce 1960 na 25,2 % v roce 1975, stále však je tento podíl dostatečný pro to, aby se reálně vycházelo z potřeb SSSR na daném úseku a možnosti jejich uspokojování dovozy z ČSSR. Obdobně vysoký je teoretický možný podíl celkových čs. vývozů chmele na sovětské spotřebě (49 % v roce 1975). Objemově významným je i podíl čs. produkce piva na netto sovětské výrobě, který sice

permanentně klesá, a to z 56,4 % v roce 1960 na 39,7 % v roce 1975 a má i v perspektivě klesnout na 22,6 % v roce 1990, přesto však zůstává po celé prognostické období významným. Teoretický předpoklad, že by se celkový objem čs. vývozu piva vyvezl do SSSR by znamenal zhruba 3 % podíl čs. vývozu na sovětské spotřebě (rok 1975).

Z tradičních čs. vývozních položek, jež jsou nárokovány v návrhu cílového programu Sovětského svazu, možno uvést cukr, který je v tomto směru možnou ekvivalentní vývozní položkou čs. ZPoK. U této komodity je však situace proti předchozím položkám v mnohém odlišná. Obdobně jako obilniny, i cukr náleží mezi základní výživové suroviny prvořadého strategického významu a v tomto směru zůstává nepochybně základním cílem Sovětského svazu zajistit si plnou naturální soběstačnost. Současný, zhruba 10 % podíl čs. produkce na netto sovětské výrobě, stejně jako 7 % teoreticky možný podíl celkových čs. vývozu na sovětských dovozech není sice zanedbatelný, avšak jak již také plyne z dlouhodobé tendence setrvalého poklesu tohoto podílu, nelze v perspektivě očekávat, že by se rozsáhlejším čs. vývozům vytvářel na vnitřním trhu SSSR větší prostor. Kromě toho z hlediska ČSSR je rafinovaný cukr významným platidlem na devizově náročných trzích. Situace je ovlivňována i Kubou, kde se v rámci málo diverzifikované zahraničně obchodní výměny dostává vývozům cukru zcela specifického postavení a v tomto smyslu zůstává kubánský cukr takřka monopolním platidlem ve vztahu k ostatním členským zemím RVHP, zejména pak ve vztahu k SSSR, který se nejen v rozhodující míře podílí na kubánských vývozech (3,1 mil. tun v roce 1975), ale v rámci internacionální pomoci i na celém rozvoji kubánského cukrovarnictví včetně rozsáhlé investiční spoluúčasti.

Z druhé strany československo-sovětské spolupráci koncipované z hlediska čs. potřeb je rozsáhlý ekonomický komplex Sovětského svazu rozhodujícím zázemím k uspokojování řady základních potřeb.

Zásadní změny se dostává čs.-sovětské spolupráci na úseku zabezpečování potřeby obilnin. ČSSR v perspektivě do roku 1990 v zásadě již nepočítá s dovozy obilnin, doposud převážně uskutečňovaných ze SSSR, a koncentruje své úsilí především do oblasti vědeckotechnické spolupráce, zejména na úseku šlechtitelské a semenářské práce.

Značné možnosti jsou dány rozvoji spolupráce na úseku výroby bavlny s cílem zvýšení sovětské výroby a směřující k vyššímu krytí čs. dovozních potřeb (s výjimkou dlouhovláknité bavlny); konkrétní výsledky spolupráce vyplynou z připravenosti jednotlivých členských zemí zabezpečit dodávku některých významných mechanizačních prostředků, ale i stavebních hmot, chemikálií atd., požadovaných SSSR.

Důležitou čs. dovozní položkou jsou tukové suroviny. V tomto směru je ČSSR připravena rozvíjet spolupráci s členskými zeměmi RVHP cestou zahraničně obchodní výměny za ekvivalentní čs. vývozní produkci, doposud dováženou členskými zeměmi z kapitalistických zemí. Kromě vědeckotechnické spolupráce rozvíjející se v oblasti tvorby nových odrůd je ČSSR zainteresována na maximálním zajištění potřeb olejnatých semen, olejů, šrotů a pokrutin dovozem ze zemí RVHP, přičemž doporučuje mimo jiné výměnu čs. řepkového semene za semeno slunečnicové nebo sóju s cílem snížení závislosti na dovozech z kapitalistických zemí.

S ohledem na deficit bílkovinných koncentrovaných krmiv je čs. strana připravena posoudit doporučení přímořských států a zejména pak SSSR,

směřující k zvýšení výroby rybí moučky a k většímu využití mořských zdrojů (např. mořský kril). Počítá se spoluúčastí při výstavbě společných podniků, ale i rybolovné flotily, kde by se čs. strana zúčastňovala i jako výrobní partner. Dále pak se jedná o společnou výstavbu objektů na výrobu krmných kvasnic z parafinů ropy (Mozyr) s úvěrovou účastí ČSSR, výrobu vitaminů A a E, kyseliny citronové, zabezpečení obalů a obalového materiálu společným úsilím členských zemí apod. Další z oblastí, která je předmětem zvýšeného zájmu ČSSR, jsou dovozy mořských ryb a rybích výrobků.

Rozsáhlé možnosti pro rozvíjení vzájemně výhodné spolupráce existují i v oblasti zabezpečování materiálně technického vybavení zemědělsko-průmyslových komplexů obou zemí.

Obecně dobré předpoklady pro rozvoj vzájemně výhodných styků jsou však především z čs. strany limitovány kapacitními³⁾ možnostmi čs. zemědělského strojírenství. Podobně jako u základních potravinářských surovin a potravin, i v této oblasti je nezbytným předpokladem efektivní výměny volba optimální profilace čs. výrobního programu. Situace je však mnohem obtížnější vzhledem k velmi početné nomenklatuře směřovaných strojů, ale i chemikálií, zejména pak přípravků chemické ochrany. Jen pro hodnotovou ilustraci možno dodat, že rozsah dovážených pesticidů mírně převyšuje dovozy tukových surovin, tj. jedné z rozhodujících dovozních položek čs. ZPOK.

Nutno konstatovat, že se stále nedaří podstatně rozvinout specializaci a kooperační dohody. Plně však platí a zejména pro tyto dodavatelské oblasti, že na základě dohod o specializaci a kooperaci by se mohly uskutečnit vzájemné dodávky strojů, zařízení komplexních linek pro rostlinnou a živočišnou výrobu a výrobu krmných směsí v podstatně větším objemu. Tyto dodávky by měly být zahrnuty do mnohostranných, resp. dvoustranných dohod o specializaci a rovněž do programu v rámci „Agromaš“. Další významnou oblastí jsou dodávky náhradních dílů, zejména pak některých speciálních zařízení k rozhodujícím zemědělským strojům, dále unifikovaných součástí používaných u většiny zemědělských strojů uplatňujících se v členských zemích RVHP atd.

Stále naléhavěji se jeví úkol aktivizovat přes stálou komisi pro chemický průmysl RVHP mezinárodní organizaci „Interchim“, aby se urychlily práce na vypracování příslušných cílových programů. Doposud se neuskutečnil záměr realizovat zvýšenou měrou požadované přípravy dovozem z členských zemí RVHP. Členské země RVHP ještě stále nevybudovaly kapacity, jež by umožňovaly krýt potřeby ostatních členských zemí a tak realizovat dohody uzavřené v rámci „Interchimu“.

V tomto smyslu je zásadní otázkou ČSSR vyřešit výrobu klíčových meziproduktů, jež by umožnily rozvinout vlastní výrobu pesticidů, podstatně omezit dovozy z kapitalistických zemí a vybudovat materiální základnu čs. specializace jako nezbytné podmínky tvorby exportního oboru v rámci zahraničně obchodní výměny se Sovětským svazem a ostatními členskými zeměmi.

³⁾ Některé konkrétní případy: Kromě již uvedených česáčů chmele a třířádkových ořezávačů a vyorávačů cukrovky, kdy ČSSR plně kryje sovětské požadavky, kryje čs. výroba jen zčásti požadavky SSSR na dovoz malotraktorů T2-4K-14, požadavky na dodávku velmi žádaných šestiřádkových jednotičů cukrovky, nepokrytý zůstává požadavek SSSR na dovoz šestiřádkových sazečů brambor.

Z rozboru strukturálních aspektů zahraničně obchodní výměny výrobků zemědělsko-potravinářského komplexu mezi ČSSR a SSSR jasně vyplývá, že se nejen potvrzuje, ale dále prohlubuje tendence, směřující k poklesu podílu potravinářských surovin na zahraničním obchodu, jež je a zůstává výslednicí úsporných a antiimportních opatření ve všech členských zemích, tedy i v ČSSR a SSSR.

V souladu s růstem soběstačnosti v základních druzích potravin v obou zemích a s rychlým vzestupem požadavků spotřebitelů na pestrost sortimentu i zvyšující se naléhavosti další optimalizace spotřebního koše potravin z hledisek nutričních se těžiště vzájemného obchodu zemědělsko-potravinářskými produkty přesune směrem k potravinářským položkám vyšších finalizačních stupňů.

Tento posun, charakteristický pro vyspělé ekonomiky, bude v dlouhodobé perspektivě akcelarovat, resp. dozná dalších změn ve smyslu specializace obou zemí na určité oblasti finálních produktů nejen klasických potravinářských výrobků, ale také potravin dietetických, celých sortimentních agregací výrobků a polotovarů majících charakter národních specialit, dále nezbytných potravinářských ingrediencí, resp. i potravin určených sociálním či profesním skupinám obyvatelstva.

Československý vývoz do SSSR by měl být orientován na vysoce finalizované potravinářské výroby se specifickým určením regionálním nebo účelovým (obohacení sortimentu v oblasti turistického ruchu — pivo, cukrovinky, dietetické potraviny, hotová jídla); dále na výzkum a vývoj náročné, specializované polotovary a ingredience pro potravinářský průmysl (např. modifikované škroby, stabilizátory) a konečně na některé tradiční zboží agregace, jejichž vývoz bude i nadále představovat relativně vysoké procento krytí sovětských dovozních potřeb (slad, chmel). Vedle toho lze předpokládat vzrůstající objem existující vzájemné výměny skupin potravinářského zboží pro doplnění a obohacení sortimentu vnitřního trhu. V oblasti zemědělské výrobní spotřeby se dále rozšíří prostor pro zvyšování obratu osiv, sádí a plemenných zvířat.

V návaznosti na předložené Dlouhodobé cílové programy spolupráce se nabízí možnost konkretizovat čs. vývozní nabídku směrem k ustanovení dílčího programu „pivo a pivovarské suroviny“, včetně zabezpečení strojů a zařízení, chemické ochrany apod. V daných souvislostech, tj. navrhovaného tvaru specializace čs. ZPoK ve vztahu k SSSR, ale i ostatním zemím RVHP by se čs. vývozní program zčásti profiloval na tento dílčí program, jenž by byl schopen na vysoké kvalitativní úrovni produkovat platební ekvivalent.

Ve zboží struktuře dovozu ze SSSR do ČSSR by měl být akcentován import bavlny, olejnatých semen, rostlinných olejů, krupných obilnin (pohanky, prosa), osiv a sádí, plemenných zvířat, ryb a rybích výrobků, tabáku, vína, destilátů a finalizovaných výrobků z oblasti národních specialit. Pokud jde o dovozy obilnin z SSSR, neměly by zůstat trvalou součástí zboží struktury dovozu, avšak vzhledem k čs. ekonomickému rozměru se jeví nezbytným požadavkem zabezpečit rezervní fond obilnin k překlenutí krátkodobých výkyvů ve sklizni.

Jestliže rozšíříme záběr na zemědělsko-průmyslový komplex, nutno konstatovat, že zvyšující se podíl zahraničně obchodní výměny finálních

výrobků musí zákonitě směřovat k tomu, že nejdynamičtějším činitelem vzájemné výměny zboží se stává spolupráce na úseku zemědělského strojírenství (zejména pak zemědělských strojů, traktorů a strojů pro potravinářský průmysl) a chemie (především průmyslových hnojiv a chemických přípravků ochrany rostlin).

SOUHRN

Ve stati je analyzován současný stav československo-sovětské spolupráce v oblasti zemědělsko-průmyslového komplexu a naznačeny některé možné směry dalšího prohlubování vzájemných vztahů. V návaznosti na předložené Dlouhodobé cílové programy spolupráce se doporučuje konkretizovat čs. vývozní nabídku směrem k ustanovení dílčího programu „pivo a pivovarské suroviny“ včetně zabezpečení strojů a zařízení, chemické ochrany apod. V daných souvislostech, tj. v navrhovaném tvaru specializace čs. ZPoK ve vztahu k SSSR, ale i k ostatním zemím RVHP by se čs. vývozní program zčásti profiloval na tento dílčí program, jenž by byl schopen na vysoké kvalitativní úrovni produkovat platební ekvivalent.

Došlo dne 18. 9. 1978

Adresa autora:

Ing. Josef Kraus, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Máne-
sova 75, 120 58 Praha 2

Současnost a perspektivy čs.-sovětské spolupráce v oblasti zemědělsko-průmyslového komplexu

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 2, s. 113—121. — 1 tab., lit. 1

mezinárodní spolupráce, ČSSR, SSSR, zemědělsko-potravinářský komplex, analýza

V úvodu autor charakterizuje obecné dlouhodobé cíle mezinárodní spolupráce ČSSR a SSSR v oblasti ZPK. Vychází z analýzy současného stavu a trendů vývoje v minulosti, a to podle oblastí a objemů vzájemné spolupráce. Jsou vytypovány možné směry další spolupráce obou zemí v následujících letech. V návaznosti na dlouhodobé cílové programy spolupráce navrhuje ustanovení dílčího programu „pivo a pivovarské suroviny“, jenž by byl dílčím nositelem čs. vývozního programu.

KNIŽNÍ PUBLIKACE K PROBLÉMŮM SPOLUPRÁCE ČLENSKÝCH ZEMÍ RVHP V OBLASTI ZEMĚDĚLSTVÍ

Buch, M. J.: Problemy efektivnosti selskogo chozjajstva v jevropeskich stranach SEV. Moskva, Nauka 1978, 164 s.

Suslov, J. P.: Agrarnyj sektor ekonomiki stran socializma. Moskva, Mysl 1978, 251 s.

V souvislosti s 30. výročím založení RVHP se rovněž aktivizuje vydavatelská činnost ekonomických nakladatelství socialistických zemí, zejména pak v Sovětském svazu, a prakticky neuplyne ani měsíc, aby nevyšla další nová publikace k problémům socialistické ekonomické integrace v zemědělství zemí RVHP.

Přední odborníci z oblasti výzkumu, odborného školství a hospodářské praxe nás tak prostřednictvím knižních publikací seznamují s výsledky vlastní vědeckovýzkumné činnosti a s praktickými poznatky a zkušenostmi s rozvíjením integrace v rámci společenství zemí RVHP. V řadě knih, a zejména v těch, se kterými bychom chtěli čtenáře seznámit, vychází jejich autoři z netradičního pojetí problematiky integrace, přenášejí řadu užitečných podnětů a nových myšlenek a v tomto smyslu jejich seriózní studium může značně napomoci v úsilí po zintenzívnění společné činnosti ekonomů zemí RVHP a při volbě nejefektivnějších cest spolupráce na daném úseku.

S publikacemi J. G. Šmeleva¹⁾ a J. F. Kormnova²⁾ byli již čtenáři seznámeni na stránkách tohoto časopisu recenzi (Zemědělská ekonomika č. 11/1978), podívejme se proto podrobněji na další dvě publikace, které vyšly koncem r. 1978. Zatímco první z recenzovaných knih pojednává o aktuální problematice efektivnosti zemědělství v evropských členských zemích RVHP, shrnuje druhá publikace zásadní poznatky o postavení a úloze zemědělského sektoru v ekonomice členských zemí.

Autor prvé knihy M. J. Buch je vě-

deckým pracovníkem Výzkumného ústavu ekonomiky světové socialistické soustavy v Moskvě. Vlastní struktura recenzované knihy je dána přístupem autora k pojetí efektivnosti zemědělství, kterou důsledně spojuje s intenzifikací zemědělské výroby a industrializací zemědělství. Zabývá se nejprve industrializačními změnami efektivnosti zemědělství, dále dynamikou změn efektivnosti a nakonec základními směry a předpoklady jejího dalšího růstu. V práci je dostatečně využita literatura z konce šedesátých let a počátku sedmdesátých let v socialistických zemích i některé práce buržoazních ekonomů k obecné poloze daného tématu.

Hned na počátku autor zdůrazňuje, že na určitém stupni rozvoje se intenzifikace zemědělské výroby stává základním předpokladem její efektivnosti. Intenzifikace těsně souvisí s industrializací zemědělství a obě kategorie jsou proto oprávněně spojovány.

Při samotném vysvětlování pojmu efektivnosti autor zdůrazňuje, že efektivnost zemědělství nelze vyjádřit souhrnným ukazatelem ani nahodile sestaveným souborem ukazatelů. Je třeba volit logicky propojené ukazatele, z nichž některé budou plnit funkce hlavní a jiné mají charakter doplňující. Důsledně je třeba vycházet z ověřené skutečnosti, že zemědělství se v evropských členských zemích stalo nejdůležitějším stabilizujícím faktorem rozvoje národního hospodářství. Autor navrhuje tento postup ve vyjádření efektivnosti zemědělství v podmínkách

²⁾ Šmelev, G. J. a kol.: Sotrudničestvo stran-členov SEV v selskom chozjajstve. Moskva, Ekonomika 1976, 141 s.

¹⁾ Kormnov, J. F. a kol.: Agrarno-promyšlennaja integracija stran SEV. Moskva, Nauka 1976, 286 s.

socialistické ekonomiky: posouzení růstu zemědělské produkce a zlepšení její kvality, stabilního růstu spotřeby potravin a zdokonalení její skladby, zabezpečení rychlého a nepřetržitého vzestupu společenské produktivity práce v komplexu zemědělské výroby a spotřeby zemědělských produktů. U jednotlivých ukazatelů nejde ani tak o jejich dílčí změny, ale mnohem více o postižení vazeb mezi ukazateli a podmínkami budoucích změn.

S těmito závěry, které jsou dány v obecnější poloze, je třeba souhlasit. Navazují na dřívější práce, které se otázkami efektivity zemědělství zabývaly, a některé z nich systematicky prohlubuje. Například poukazuje na to, že neexistence ekonomického vyjádření vlivu zemědělské půdy brzdí možnosti rozboru a tím i růst efektivity.

Vzhledem k nepopíratelnému významu industrializace zemědělství pro rozvoj jeho efektivity jsou v knize uvedeny i jednotlivé přístupy k vymezení pojmu industrializace zemědělství. Jako relativně nejpřesnější autor hodnotí názory Kuročkina a Maximova (SSSR), bulharských ekonomů a zejména zdůrazňuje přístup Schulzeho a Thiedeho (NDR).

Zajímavé poznatky shrnuje autor k periodizaci procesu zprůmyslnění zemědělství. V evropských členských zemích RVHP započalo zprůmyslnění zemědělství zhruba v polovině šedesátých let a jednotlivé země vzhledem k nestejně výchozí bázi se dosaženým stupněm industrializace zemědělství dosud poměrně výrazně od sebe odlišují.

Kromě převážně teoretické roviny zkoumaných otázek využívá autor bohatého faktického materiálu k demonstraci toho, jak industrializace zemědělství v jednotlivých členských zemích RVHP postoupila. Z rozboru investic do zemědělství a jejich podílu na celkových investicích do národního hospodářství například odvozuje, že v členských zemích se dosud většinou neprosazuje zákonitost růstu podílu investic do zemědělství v průběhu industrializace (s výjimkou SSSR). I když toto hodnocení

vzápětí sám poněkud oslabuje, lze odvodit, že se k takovému vývoji staví kriticky. Dle našeho názoru je však třeba brát v úvahu i nestejnou výchozí bázi tohoto ukazatele a u struktury investic (stavební: nestavební) je rovněž vhodné nespojit se souhrnným hodnocením, které může být zjednodušené.

Poučné údaje jsou uváděny k jednotlivým faktorům vybavenosti zemědělství výrobními prostředky a pracovníky. Například ukazatel vybavenosti traktory (v přepočtu na jednoho obyvatele) umožňuje i širší srovnání členských zemí RVHP s jinými zeměmi. V ukazateli, který je převzat z práce západoněmeckého specialisty na otázky zemědělské ekonomiky Petersena, mají členské země RVHP a Jugoslávie dvojnásobný počet traktorů připadajících na jednoho obyvatele ve vztahu ke světovému průměru a přibližují se postupně úrovni západoevropských zemí sdružených v EHS. V recenzované práci jsou dobře dokumentovány i ostatní rozhodující materiální faktory (elektrická energie, dopravní prostředky, průmyslová hnojiva, meliorace, biologicky prošlechtěný materiál a další). Konstatuje se, že v industrializačním úsilí je v současné době ještě stále příliš velký podíl ruční práce zejména v odvětvích živočišné výroby, nehledě na významné úspěchy, kterých již bylo například v drůbežářství nebo výkrmu prasat dosaženo. Oddíl industrializace zemědělství uzavírá autor přehledem forem a výsledků spolupráce členských zemí RVHP.

Ve druhé kapitole (Dynamika změn efektivity zemědělství) se zamýšlí nad výsledky působení intenzifikačních a industrializačních faktorů. V poměru k růstu obyvatelstva jsou zde porovnávány dlouhodobější (pětileté) průměry růstu zemědělské produkce. Údaje zdůrazňují rychlejší růst produkce než obyvatelstva, takže vzestup zemědělské výroby na jednoho obyvatele je vůbec nejvyšší ve světě. Svědčí o tom údaje OSN z roku 1974 (1961–1965 = 100):

Ukazatel	Celosvětový průměr	Záp. Evropa	USA a Kanada	SSSR a evrop. soc. země	Lat. Amerika	Afrika
Zemědělská produkce	107	115	108	134	98	95
Produkce potravin	108	116	112	134	100	95

I další údaje o výnosech a užítkovosti představují dokumentační materiál, který svědčí o dobrém postavení členských zemí RVHP ve světě, současně však i o dalších úkolech ve vztahu k některým ekonomicky vyspělým (a srovnatelným) zemím. Autor tyto údaje výstižně komentuje.

Náročné a zajímavé výsledky ekonomického rozboru jsou obsaženy v subkapitole pojednávající o efektivnosti živé práce a v dalších subkapitolách rozebírajících efektivnost minulé práce.

Údaje a ukazatele k efektivnosti živé práce se opírají o výsledky výzkumu produktivity práce v zemědělství a jejího mezinárodního srovnávání. Důležitou úlohu zde sehrává i porovnání produktivity práce v průmyslu a zemědělství; kromě hodnocení úrovně tohoto ukazatele mezi socialistickými zeměmi lze ho, byť v menší míře, využít i ke srovnání mezi našimi zeměmi a kapitalistickými státy. V posledním období jsou tempa růstu produktivity práce v zemědělství v zemích západní Evropy mnohem vyšší, v podstatě dvojnásobné proti průmyslu.

Ve většině členských zemí RVHP byla naopak v období 1966 až 1975 tempa růstu produktivity práce v průmyslu vyšší (s výjimkou NDR, kde však převýšení ve prospěch zemědělství nebylo nijak podstatné). Autor správně vyvozuje nezbytnost změny této relace, ale nezamýšlí se dostatečně nad příčinami, které to způsobují (vyšší než úměrný odchod pracovních sil ze zemědělství, nebo naopak v jiné zemi menší absorpce průmyslu aj.). Zvláště odchod mladých pracovníků ze zemědělství a stárnutí zemědělského obyvatelstva jsou vážné a dlouhodobě působící retardační faktory. Autor uvádí opatření, která jsou v některých zemích činitelna, aby se této tendenci zabránilo.

Analýza efektivnosti minulé práce a vývoje fondové náročnosti zemědělství v evropských členských zemích ukazují rovněž na značné úkoly v růstu efektivnosti zemědělství. Autor akcentuje nedostatečnost fondů jako příčinu jejich nízké efektivnosti, zatímco stupeň využití pokládá za kategorii odvozenou.

Ve třetí kapitole jsou charakterizovány základní směry a předpoklady dalšího vzestupu efektivnosti zemědělství v členských zemích RVHP. Zaměření kapitoly autorovi umožňuje, aby se podrobněji věnoval zemědělsko-průmyslovým komplexům, které se mohou stát důležitými faktory efektivního dlouhodobého rozvoje. Je dána charakteristika ZPK na národohospodářské a podnikové úrovni a závěry jsou podloženy přesvědčivými příklady.

V rámci celkových úvah o dalším růstu zemědělství cestou intenzifikace, specializace a kooperace v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu autor nezapomíná na problémy, které tento proces doprovázejí. Úkol omlazení zemědělství spojuje i se zdokonalením soustavy řízení a zvýšením hmotné zainteresovanosti pracujících v zemědělství v řadě evropských členských zemí RVHP.

Shrňme-li naše připomínky k hodnocené publikaci, lze ji celkově považovat za podnětnou, solidní práci, vyváženě reagující na dosažené úspěchy i trvajících nedostatky v zabezpečování růstu efektivnosti zemědělství. Problémy jsou většinou nejen naznačeny, ale provádí se současně i pokus o způsob jejich řešení formulováním vlastního stanoviska.

K základním úkolům zvýšení efektivnosti zemědělství členských zemí RVHP autor řadí zejména překonání dosud nízké stability růstu zemědělské produkce a překonání příliš jednoduchého pojetí zabezpečení růstu produktivity živé práce v zemědělství. Dále pak navrhuje, že spolu s omlazením zemědělství v rámci RVHP je třeba více přizpůsobit stávající systém řízení novým podmínkám vzniku ZPK.

Pouze důsledným řešením zejména těchto výše uvedených úkolů lze vytvořit dobré podmínky dalšímu a podstatnějšímu růstu efektivnosti zemědělství.

Ve druhé recenzované knize sovětského autora I. F. Suslova je v šesti kapitolách probrán široký okruh otázek rozvoje zemědělství, jeho vnitřních a vnějších vazeb a zkoumána úloha zemědělského sektoru v ekonomice členských zemí RVHP.

Nejdříve autor pojednává o postavení agrárního sektoru ve vyspělé ekonomice, o materiálně výrobní základně a sociálně ekonomické struktuře zemědělství. V dalším jsou hodnoceny intenzivní faktory rozvoje zemědělství, problémy vyjádření efektivnosti zemědělské výroby, mezipodniková kooperace a zemědělsko-průmyslová integrace, zdokonalování ekonomických vazeb a vytváření souladu mezi chozrasčotními a celospolečenskými zájmy. Závěrem se poukazuje na sociálně ekonomické důsledky úspěšného rozvoje zemědělství.

V knize je zdůrazněn vliv zemědělství na celkovou stabilitu ekonomického rozvoje, který v ukazateli národního důchodu velmi citlivě reaguje na výkyvy v zemědělství. Nově je stavěna otázka zemědělství jako rozmnožitele přírodního bohatství. Mezi úkoly moderního zemědělství zahrnuje i potřebu uchování kvality životního prostředí.

Autor formuluje názor na propočtení podílu zemědělství na tvorbě národního důchodu. I když souhlasí s tím, že statisticky vykazovaný podíl je nižší než je tomu ve skutečnosti, nesouhlasí s názory některých ekonomů, kteří zahrnují do podílu celou daň z obrátu. Podstata jeho názoru spočívá v tom, že daň z obrátu zahrnuje i část přerozděleného nutného produktu a ten nelze do zemědělství započítat.

Přínosem autora je, že v úvodní kapitole uvádí i málo známé ukazatele rozvoje agrárního sektoru na Kubě, v Korejské lidové demokratické republice a v Socialistické republice Vietnamu.

Při rozboru materiálně technické základny zemědělství je třeba zdůraznit, že se v knize věnuje pozornost i nevýrobní sféře zemědělských podniků a jejímu vlivu na rozvoj MTZ. To je třeba ocenit, protože se tím argumentuje proti zúžení materiálně technické základny pouze na zvyšování dodávek výrobních prostředků.

Zajímavá je myšlenka o spojitosti stupně vyspělosti ekonomiky a působení faktorů intenzivního rozvoje zemědělství. Správně se odvozuje, že s růstem celkové ekonomické vyspělosti se zvětšuje počet faktorů intenzifikace, prohlubuje se vliv každého z nich a kombinace faktorů působí optimálněji.

Pro čtenáře knihy je důležitý i názor autora na ukazatele intenzity zemědělské výroby. Vychází z toho, že základním ukazatelem je objem produkce z jednotky plochy a nikoli náklady a fondy vynaložené na jednotku zemědělské půdy. Ukazatel nákladů nemůže zahrnovat a vyjádřit ostatní ukazatele intenzifikace, nerespektuje ani strukturu nákladů a sociálně ekonomické podmínky, v nichž se působení fondů a půdy uskutečňuje. K důležitým a významově stále více rostoucím faktorům patří například kultura hospodaření, návyky a schopnosti pracujících ve výrobním a řídicím procesu. Autor uvádí, jak se zvyšuje kulturní úroveň družstevního rolnictva v socialistických zemích.

U vyjadřování efektivity zemědělské výroby se autor přiklání k názoru, že nikoli zisk, ale hrubý důchod v přepočtu na jednotku půdy a jednotku základních a oběžných fondů vyjadřuje intenzitu výroby i efektivnost jejich využití. Systémový přístup k soustavě ukazatelů vede k tomu, že dříve uznávané ukazatele technicko-ekonomického charakteru odůvodněně přestávají být pokládány za ukazatele efektivity. To nesnižuje jejich pravý význam, neboť často výslednou efektivnost podmiňují (výnosy, užítkovost, počet ha na 1 traktor apod.).

Autor poměrně zdařile charakterizuje jednotlivé ukazatele, zdůrazňuje přesnost při jejich vyjádření. Zmiňuje se i o optimální vybilancovanosti faktorů. Omezuje se však na konstatování a nesleduje myšlenku o nadodvětvovém přístupu k zakládání efektivity zemědělské výroby. Příklady, které uvádí ve vztahu k ukazatelům vyjadřujícím jakost produkce, svědčí o významu nekonvenčních faktorů.

Čtvrtou kapitolu věnuje autor mezipodnikové kooperaci a zemědělsko-průmyslové integraci. V této kapitole uváděný rozbor efektivity kooperujících podniků ve vztahu k nekooperujícím (na příkladu SSSR) není přesvědčivý, protože podíl zemědělské kooperace na zvolené živočišné produkci je velmi nízký. Mohly tudíž působit i další faktory, jako například nadprůměrná úroveň hospodaření apod. V zemědělsko-průmyslové integraci autor obhajuje názor o správnosti integrace průmyslu do kolchozních hospodářství. Je třeba podotknout, že v různých podmínkách může být výsledek podobné diskuse různý a mohou být více využity i nepřímé formy srůstání průmyslu a zemědělství.

V páté kapitole se analyzuje chozrasčotní zájmy podniků a celospolečenské zájmy. Autor správně zdůrazňuje objektivní charakter kategorie zájmů a význam, který jim přísluší v motivaci hospodářských rozhodnutí. Postupně popisuje stávající vztahy mezi podniky a státem (ceny, úvěr, daně) a přechází k problémům řízení, které pokládá za důležitý faktor harmonizace zájmů. Ukazuje, že je třeba dále směřovat k uvolňování iniciativy a různorodosti forem v rámci socialistických podniků. V této souvislosti je věnována pozornost otázce zjišťování efektivity práce řídicího aparátu a vedoucích hospodářských pracovníků.

V závěrečné kapitole se autor věnuje otázkám růstu životní úrovně pracujících v zemědělství a sleduje ve vybraných zemích rychlý postup ve sbližování úrovně mezd v průmyslu a zemědělství, charakterizuje zvyšující se úroveň sociálního a důchodového zabezpečení, progresivní změny ve struktuře důchodů v domácnostech družstevních rolníků. Ukazuje i na význam individuálního doplňkového hospodářství ve většině členských zemí RVHP.

Celkově lze shrnout, že publikace, která tematicky navazuje na předchozí recenzovanou publikaci a tyto práce doplňuje, přináší současně i některé převážně teoretické otázky o pojetí agrárního sektoru, materiálně technické základny zemědělství, zjišťování intenzity a efektivity

nosti zemědělské výroby. Shrnuje a utřídí poměrně bohatý materiál z jednotlivých zemí a v možných případech formuluje paralely a zobecnění. Některé otázky zůstaly ke škodě práce na periferii zájmu autora. Nedostatečně např. monografie zachycuje vědeckotechnickou a ekonomickou spolupráci členských zemí RVHP, její efektivnost a také mechanis-

mus jejího uplatňování v rámci RVHP

V obou případech lze knihy doporučit k hlubšímu studiu, neboť tato stručná hodnocení nemohou v žádném případě nahradit přímý kontakt s publikacemi, jež obsahují řadu dalších poznatků a skutečností, k nimž se z hlediska omezeného rozsahu recenze nebylo možno vyjádřit.

Ing. Josef Kraus, CSc., ing. Josef Vološin, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Dlouhodobé vývojové tendence v rozvoji zemědělsko-potravinářské výroby členských zemí RVHP

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 2, s. 71–84. — 14 tab., lit. 6

RVHP, zemědělství, potravinářský průmysl, výroba, spotřeba, analýza statistická, analýza, syntéza, mezinárodní spolupráce

Autor ve svém příspěvku vychází z rozboru struktury národního hospodářství členských zemí RVHP a z postavení zemědělství a potravinářského průmyslu v něm. Zabývá se podílem zemědělství na národním hospodářství, jeho vyživovací schopností atd. a etapizuje celkové třicetileté období. Vytypovává soubor ukazatelů charakterizujících celkový stav, jejich hodnoty komentuje. Dotýká se problémů spojených zvláště se stavem půdního fondu, jeho zorněním, stavem fondové vybavenosti a pracovními silami. Údaje doplňuje mezinárodním srovnáním.

KRAUS J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75,
120 58 Praha 2

Některé nové faktory ve vývoji vnějších vztahů zemědělsko-průmyslových komplexů členských zemí RVHP

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 2, s. 85–96. — 6 tab.

zemědělství, RVHP, zemědělsko-potravinářský komplex, zahraniční obchod, inputy

Ve svém příspěvku analyzuje autor obecně působící faktory, které ovlivňují vzájemnou spolupráci členských zemí RVHP, přičemž rozlišuje mezi faktory trvale a dočasně působícími. Analyzuje zahraniční obchod produkty zemědělsko-potravinářského komplexu v rámci členských zemí RVHP a vůči třetím zemím. Zabývá se úlohou zahraničního obchodu u vybraných produktů ZPK v rámci celkového zahraničního obchodu a problematikou teritoriální struktury zahraničního obchodu produkty ZPoK a inputy.

TUČEK P., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75,
120 58 Praha 2

Ekonomická efektivnost čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky se zeměmi RVHP

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 2, s. 97–112. — 5 tab., lit. 5

RVHP, zemědělsko-potravinářské výrobky, zahraniční obchod, inputy, ekonomická efektivnost, metodologie

V první části svého příspěvku formuluje autor teoretická východiska pro stanovení ekonomické efektivnosti vzájemné spolupráce zemí RVHP na poli zahraničního obchodu výrobky zemědělsko-potravinářského komplexu. Na základě navržených vzorců provádí výpočty, a to pro ČSSR podle jednotlivých dovozních a vývozních komodit. Vypočtené výsledky ekonomické efektivnosti doprovází komentářem.

Kunc J.: K 30. výročí založení Rady vzájemné hospodářské pomoci. . .	57
Rajchart M.: Třicet let vývoje spolupráce členských zemí RVHP v zemědělství . . .	59
Vološin J.: Dlouhodobé vývojové tendence v rozvoji zemědělsko-potravinářské výroby členských zemí RVHP . . .	71
Kraus J.: Některé nové faktory ve vývoji vnějších vztahů zemědělsko-průmyslových komplexů členských zemí RVHP . . .	85
Tuček P.: Ekonomická efektivnost čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky se zeměmi RVHP . . .	97
Kraus J.: Současnost a perspektivy čs.-sovětské spolupráce v oblasti zemědělsko-průmyslového komplexu . . .	113

Recenze

J., Vološin J.: Knižní publikace k problémům spolupráce člen- ských zemí RVHP v oblasti zemědělství . . .	123
--	-----

ké přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Vývoj základních ukazatelů zemědělství členských zemí RVHP)

ЧЕ

30 годовщине основания Совета Экономической взаимопомощи .	57
Тридцать лет развития сотрудничества стран-членов СЭВ в хозяйстве . . .	59
И. Я.: Долгосрочное развитие тенденции агро-пищепромышленного производства стран-членов СЭВ . . .	71
Аус И.: Некоторые новые факторы в развитии внешних связей агро-про- мышленных комплексов стран-членов СЭВ . . .	85
Еучек П.: Экономическая эффективность чехословацкой внешней торговли агро-пищепромышленными продуктами со странами СЭВ . . .	97
И. Я.: Существующее положение и перспективы чехословацко-советского сотрудничества в области агро-промышленного комплекса . . .	113

Рецензии

Кр аус И., Волошин И.: Книжные публикации о проблемах сотрудни- чества стран-членов СЭВ в области сельского хозяйства . . .	123
--	-----

Положение

Статистические обзоры о чехословацком зарубежном сельском хозяйстве (Развитие основных показателей сельского хозяйства стран-членов СЭВ)

CONTENTS

Kunc J.: 30th Anniversary of the Council for Mutual Economic Assistance	57
Rajchart M.: Thirty Years of the Development of Co-operation Among the CMEA Member Countries in Agriculture	59
Vološin J.: Long-term Developmental Trends in the Advance of Agricultural and Food Production of the CMEA Member Countries	71
Kraus J.: New Factors in the Development of External Relations of Agricultural and Food Production Complexes of the CMEA Member Countries	85
Tuček P.: Economic Effectiveness of Czechoslovak Foreign Trade in Agricultural and Food Products with the CMEA Countries	97
Kraus J.: Current Condition and the Future of Czechoslovak-Soviet Cooperation within the Agro-Industrial Complex	113

Review

Kraus J., Vološin J.: A Book on Problems of Cooperation among the CMEA Member Countries in Agriculture	123
--	-----

Supplement

Statistical Review of Czechoslovak and Foreign Agriculture (The Development of Basic Indicators for Agriculture in the CMEA Member Countries)	
---	--

INHALT

Kunc J.: Zum 30. Jahrestag der Gründung des Rates für Gegenseitige Wirtschaftshilfe	57
Rajchart M.: Dreißig Jahre der Entwicklung in Zusammenarbeit der Mitgliedsländer des RGW in der Landwirtschaft	59
Vološin J.: Langfristige Entwicklungstendenzen in der Entwicklung der land- und nahrungsgüterwirtschaftlichen Produktion der Mitgliedsländer des RGW	71
Kraus J.: Einige neue Faktoren in der Entwicklung der äußeren Beziehungen zwischen den Agrarindustriekomplexen der Mitgliedsländer des RGW	85
Tuček P.: Ökonomische Effektivität des tschechosl. Außenhandels mit land- und nahrungsgüterwirtschaftlichen Produkten mit den RGW-Ländern	97
Kraus J.: Gegenwart und Perspektiven der tschechosl.-sowjetischen Zusammenarbeit auf dem Gebiet des Agrarindustrie-komplexes	113

Rezensionen

Kraus J., Vološin J.: Bücherpublikationen zu den Problemen der Zusammenarbeit zwischen RGW-Ländern auf dem Gebiet der Landwirtschaft	123
--	-----

Beilage

Statistische Übersichten über tschechosl. und ausländische Landwirtschaft (Entwicklung der Grundkennziffern der Landwirtschaft der Mitgliedsländer des RGW)	
---	--

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

ČÍSLO

2

o československém a zahraničním zemědělství
PŘÍLOHA ČÍSLO 2 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

1979

VÝVOJ ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ ZEMĚDĚLSTVÍ ČLENSKÝCH ZEMÍ RVHP

Vývoj hrubé zemědělské produkce celkem (rok 1960 = 100)

v %

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977
Členské země RVHP celkem	66	100	133	145	149	155
Z toho:						
ČSSR	87	100	123	139	136	149
Bulharsko	55	100	139	160	167	159
Maďarsko	84	100	122	154	149	164
NDR	60	100	114	130	123	133
Mongolsko		100	114	140	128	120
Polsko	80	100	126	151	150	146
Rumunsko	59	100	124	170	199	198
SSSR	63	100	138	142	147	155

Vývoj hrubé zemědělské produkce na 1 obyvatele (rok 1960 = 100)

v %

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977
Členské země RVHP celkem	76	100	120	125	127	131
Z toho:						
ČSSR	95	100	117	129	125	135
Bulharsko	60	100	129	144	148	142
Maďarsko	89	100	118	145	140	153
NDR	57	100	115	133	126	137
Mongolsko		100	87	92	81	75
Polsko	94	100	115	131	128	125
Rumunsko	66	100	113	148	171	168
SSSR	75	100	122	120	123	128

Zemědělská a orná*) půda v roce 1976

Země	Celková rozloha	Zeměd. půda	Orná půda*)	Zeměd. půda	Orná půda*)	Index 1976/50	
	v tis. ha			v ha na 1 obyvatele		zeměd. půda	orná*) půda
Členské země RVHP celkem ¹⁾	2 506 830	736 954	277 764	2,0	0,8	109 ²⁾	108 ²⁾
Z toho:							
ČSSR	12 788	6 990	5 258	0,5	0,4	93	98
Bulharsko	11 091	6 198	4 323	0,7	0,5	108	95
Maďarsko	9 303	6 757	5 471	0,6	0,5	92	93
NDR	10 818	6 293	4 998	0,4	0,3	96	95
Polsko	31 268	19 151	15 038	0,6	0,4	94	92
Rumunsko	23 750	14 955	10 512	0,7	0,5	104	107
SSSR	2 240 220	551 058	231 214	2,1	0,9	116	110

*) vč. mnoholetých výsadeb

¹⁾ zemědělská a orná půda bez Kuby

²⁾ pro výpočet indexu použity za Mongolsko místo roku 1950 údaje z roku 1960

Počet traktorů (koncem roku)

v tis. ks

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	719	1 442	2 729	3 339	3 438	3 558	495
Z toho:							
ČSSR	25,8 ¹⁾	74,9	136,4	142,1	141,1	139,5	540 ²⁾
Bulharsko	6,6	25,8	53,6	64,7	65,5	65,0	985
Maďarsko	13,4	41,0	68,9	62,1	61,0	59,8	446
NDR	36,4	70,6	148,9	140,0	137,7	137,4	377
Polsko	28,4	62,8	230,9	410,5	443,6	482,2	1 698
Rumunsko	13,7	44,2	107,3	119,5	128,0	138,5	1 011
SSSR	595,0	1 122,3	1 977,5	2 336,0	2 402,0	2 461,7	414

¹⁾ rok 1951

²⁾ index 1977/51

Sklizeň zrnin celkem

v tis. t

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	118 256	175 244	243 084	214 836	303 108	274 279	232
Z toho:							
ČSSR	4 835	5 876	7 292	9 423	9 237	10 459	216
Bulharsko	3 265	5 020	6 916	7 792	8 565	7 665	235
Maďarsko	5 615	7 121	7 778	12 367	11 487	12 446	222
NDR	5 504	6 476	6 534	8 988	8 247	8 775	159
Polsko	12 605	15 181	16 624	19 818	21 093	19 607	156
Rumunsko	5 262	10 080	10 860	15 377	19 707	18 707	356
SSSR	81 200	125 490	186 795	140 118	223 755	195 727	241

Hektarový výnos zrnin celkem*)

v t/ha

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	0,89	1,22	1,68	1,39	1,97	1,75	197
Z toho:							
ČSSR	1,70	2,27	2,73	3,33	3,34	3,74	220
Bulharsko	1,02	1,90	3,03	3,35	3,66	3,32	325
Maďarsko	1,43	1,96	2,49	3,82	3,63	4,04	283
NDR	1,91	2,69	2,79	3,51	3,18	3,41	179
Polsko	1,25	1,59	1,93	2,45	2,65	2,40	192
Rumunsko	0,74	1,38	1,79	2,41	3,07	2,91	393
SSSR	0,79	1,09	1,56	1,09	1,75	1,50	190

*) výpočet na 1 ha osevní plochy

Sklizeň brambor celkem

v tis. t

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	149 934	148 631	169 203	151 193	152 803	145 581	97
Z toho:							
ČSSR	8 156	5 093	4 793	3 565	4 214	3 760	46
Bulharsko	150	478	374	318	351	383	255
Maďarsko	1 574	3 001	1 813	1 630	1 396	1 742	111
NDR	13 711	14 821	13 054	7 673	6 816	10 313	75
Polsko	36 130	37 855	50 301	46 429	49 951	41 324	114
Rumunsko	1 601	3 009	2 064	2 716	4 788	4 207	263
SSSR	88 612	84 374	96 783	88 703	85 102	83 652	94

Hektarový výnos brambor celkem*)

v t/ha

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	11,4	10,6	13,8	12,8	14,1	13,5	118
Z toho:							
ČSSR	12,4	8,9	14,2	14,2	17,5	15,9	128
Bulharsko	4,9	10,0	11,8	10,5	11,9	11,2	229
Maďarsko	4,8	10,5	10,4	12,6	12,1	13,5	281
NDR	16,9	19,2	19,6	13,4	11,4	17,6	104
Polsko	13,8	13,2	18,4	18,0	20,3	16,9	122
Rumunsko	7,0	10,3	7,1	8,9	15,9	13,7	196
SSSR	10,4	9,2	12,0	11,2	12,0	11,8	113

*) výpočet na 1 ha osevní plochy

Sklizeň cukrovky technické

v tis. t

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	41 507	91 342	111 121	105 985	138 380	136 547	329
Z toho:							
ČSSR	6 297	8 368	6 492	7 662	5 209	8 212	130
Bulharsko	332	1 650	1 714	1 758	2 327	1 750	527
Maďarsko	1 640	3 370	2 175	4 089	3 943	3 889	237
NDR ¹⁾	5 460	6 837	6 135	6 089	5 001	7 424	136
Polsko	6 377	10 262	12 742	15 170	15 107	15 933	250
Rumunsko	582	3 127	2 921	4 905	6 911	6 246	1073
SSSR	20 819	57 728	78 942	66 312	99 872	93 103	447

¹⁾ do roku 1970 vč. krmné cukrovky**Hektarový výnos cukrovky technické*)**

v t/ha

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	18,3	21,1	25,0	21,0	26,5	26,3	141
Z toho:							
ČSSR	28,5	34,6	36,4	35,4	24,4	38,0	133
Bulharsko	8,5	24,5	31,0	23,1	33,2	21,9	293
Maďarsko	14,6	25,3	28,7	32,2	30,5	31,9	218
NDR ¹⁾	25,9	28,8	32,0	24,1	19,1	31,9	123
Polsko	22,2	25,6	31,2	30,6	27,2	30,0	135
Rumunsko	8,8	15,7	17,2	19,9	29,4	24,5	278
SSSR	15,9	19,1	23,7	18,1	26,6	24,8	156

*) výpočet na 1 ha osevní plochy

¹⁾ do roku 1970 vč. krmné cukrovky

Výroba masa celkem (v mrtvé hmotnosti)

v tis. t

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem*)	8 447	13 939	19 374	24 729	23 188	24 577	291
Z toho:							
ČSSR	648	802	1 098	1 349	1 322	1 383	214
Bulharsko	199	307	476	657	732	704	354
Maďarsko	628	816	1 040	1 422	1 324	1 470	234
NDR	440	1 021	1 271	1 718	1 693	1 767	402
Polsko	1 318	1 751	2 182	3 062	2 896	2 861	217
Rumunsko	347	561	857	1 328	1 426	1 503	433
SSSR	4 867	8 681	12 278	14 968	13 583	14 692	302

*) ve všech letech bez Kuby

Výroba masa na 1 obyvatele (v mrtvé hmotnosti)

v kg

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem*)	31	45	56	68	64	67	216
Z toho:							
ČSSR	52	59	77	91	89	92	176
Bulharsko	27	39	56	75	84	80	296
Maďarsko	67	82	101	135	125	138	206
NDR	24	59	75	102	101	105	438
Polsko	53	59	67	90	84	83	157
Rumunsko	21	31	42	63	67	69	329
SSSR	27	41	51	59	53	57	211

*) ve všech letech bez Kuby

Výroba mléka celkem

v tis. t

Země	1960	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	54 489	90 359	117 236	129 218	128 707	134 669	247
Z toho:							
ČSSR	3 642	4 093	4 978	5 562	5 485	5 601	154
Bulharsko	666	1 115	1 632	1 803	1 816	1 929	290
Maďarsko	1 287	1 652	1 726	1 835	1 941	2 151	167
NDR*)	2 962	5 780	6 763	7 417	7 356	7 180	242
Polsko	8 256	12 658	14 988	16 395	16 534	16 797	203
Rumunsko	2 365	3 343	3 912	4 581	4 981	5 392	228
SSSR	35 311	61 718	83 016	90 804	89 675	94 665	268

*) mléko kravské

Výroba mléka na 1 obyvatele

v kg

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	203	291	338	348	344	357	176
Z toho:							
ČSSR	294	300	347	376	368	373	127
Bulharsko	92	142	192	207	207	219	238
Maďarsko	138	166	167	174	183	202	146
NDR*)	161	335	396	440	438	423	266
Polsko	333	426	461	482	481	484	145
Rumunsko	145	182	193	216	232	249	172
SSSR	196	288	342	357	349	366	187

*) mléko kravské

Výroba slepičích vajec

v mil. ks

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	20 121	43 239	63 328	87 235	86 565	92 378	459
Z toho:							
ČSSR	1 607	2 267	3 733	4 499	4 492	4 639	289
Bulharsko	563	1 202	1 582	1 817	1 816	1 993	354
Maďarsko	995	1 848	3 280	4 001	3 995	4 806	483
NDR	1 209	3 512	4 442	5 047	5 217	5 266	436
Polsko	3 400	5 589	6 941	8 013	8 020	8 412	247
Rumunsko	990	2 179	3 199	4 973	5 670	5 794	585
SSSR	11 357	26 642	40 145	57 026	55 517	59 612	525

Výroba slepičích vajec na 1 obyvatele

v ks

Země	1950	1960	1970	1975	1976	1977	Index 1977/50
Členské země RVHP celkem	75	139	183	236	237	245	327
Z toho:							
ČSSR	130	166	260	304	301	309	238
Bulharsko	78	153	186	208	207	226	290
Maďarsko	107	185	317	380	377	451	421
NDR	66	204	260	300	311	314	476
Polsko	137	188	213	236	233	242	177
Rumunsko	61	118	158	234	264	268	439
SSSR	63	124	165	224	216	230	365

Prameny dat: Publikace statistického odboru RVHP (od roku 1970 vč. Mongolska, od roku 1975 vč. Kuby)

Údaje za rok 1977 i některé další údaje jsou předběžné.